

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Львівський національний аграрний університет
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Поліський національний університет
Uniwersytet Rzeszowski (Republika Polska)
University of West Attica, Athens (Greece)
Університет м. Клайпеда, (Литва)
Бельський державний університет ім. Алеку Руссо (Молдова)
Чеський університет наук про життя у Празі (Чехія)**



«ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ»

матеріали

X Міжнародної науково-практичної інтернет- конференції

приуроченої 165-річчю Львівського національного аграрного університету і 120-річчю
присвоєння йому статусу Академії

2-4 червня 2021 р.

Проблематика 2021

«ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ»

**Львів-Дубляни
2021**

УДК 338.43.01
ББК 65.9 (4 Укр) - 55
І 73, 282

Укладачі: Черевко Г.В., Зеліско Н.Б.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Голова оргкомітету:

Заслужений діяч науки і техніки України, д.е.н., професор, зав. кафедри економіки
ЛНАУ

Члени оргкомітету:

Слюсаж Г.- д.е.н., професор, Жешувський університет (Польща)

Раманаускас Ю. – д.е.н., професор, Університет м. Клайпеда (Литва)

Гікас Г. – PhD, (Economics), професор, Університет Західної Аттики (Греція)

Мовіле І. В.– д.е.н. Бельцький державний університет імені Алеку Руссо (Молдова)

Сиротюк Г.В. – к.е.н., доцент кафедри економіки ЛНАУ

Черевко І.В. – к.е.н., доцент кафедри економіки ЛНАУ

Баланюк І.Ф. – д.е.н., професор, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Ткачук В.І. – д.е.н., професор, Поліський національний університет

ББК 65.9 (4 Укр) - 55

**X Міжнародна науково-практична інтернет-конференція
«Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств».**
Проблематика 2021: «Ефективність використання ресурсного потенціалу
сільськогосподарських підприємств»: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-
конференції, ЛНАУ, Дубляни, 2-4 червня 2021 р. / за ред. проф. Г.В. Черевка.
Львів: Галицька видавнича спілка, 2021.

*Ефективне використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств є
об'єктивною необхідністю і важливою передумовою розвитку економіки сільського
господарства. Однією з особливостей функціонування сучасних сільськогосподарських
підприємств є кількісна, якісна та структурна недосконалість їх ресурсних потенціалів, яка
зумовлена великими втратами ресурсів у процесі здійснення земельною реформою і складним
фінансовим становищем сільського господарства. В матеріалах конференції визначені
теоретичні та практичні аспекти використання економічних ресурсів спрямованих на
забезпечення потенціалу сільськогосподарських підприємств.*

УДК 338.43.01

ISBN 978-617-7809-85-1

©Кафедра економіки Львівського національного аграрного університету, 2021

УДК 334.724.6

Черевко Г. д.е.н., професор
ORCID ID 0000-0002-0072 -5816

Черевко І., к.е.н., доцент
ORCID ID 0000-0002-8411-6136

*Львівський національний аграрний університет
м. Львів*

Ślusarz G., Prof. dr hab.
ORCID ID 0000-0002-3922-0831

*Uniwersytet Rzeszowski,
Rzeszów, Poland*

ВИРОБНИЧІ РЕСУРСИ ПІДПРИЄМСТВ У ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕОРІЇ – СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

JEL ID A10; B00; D20

Постановка проблеми. Динамічний характер розвитку виробничих відносин згідно законів діалектики об'єктивно вимагає адекватних темпів зміни якості і кількості виробничих ресурсів. Тому проблемою є розвиток економічної теорії у напрямі сприяння вивченню закономірностей зміни характеру зазначених чинників виробничого процесу на рівні підприємств як його основних суб'єктів у контексті сучасних викликів глобалізаційних явищ у сфері господарювання.

Результати досліджень. Необхідність задоволення постійно зростаючих різноманітних потреб людей є головним чинником, що мотивує їх до здійснення певної активності, яка об'єктивно пов'язана з різними аспектами володінням та використанням конкретних ресурсів як чинників виробництва. Діяльність людини, що полягає у виробництві різних засобів, необхідних для задоволення людських потреб, називається виробництвом, а товари, отримані в результаті цього – продуктами виробництва. Виробництво, незалежно від рівня соціально-економічного розвитку, який в сучасних умовах нерівномірності процесів глобалізації, є дуже здиверсифікований, завжди відбувається в умовах об'єктивних обмежень – об'єктивно обмеженими є ресурси і час. З іншого боку, потреби людини є необмежені - оскільки одні з них задовольняються, з'являються інші, задоволені потреби вже не є мотиватором до розвитку і збільшення обсягів виробництва. У такій ситуації слід враховувати закономірність виникнення явища дефіциту ресурсів та необхідність раціонального управління процесами їх використання з врахуванням ступеня їх здатності до самовідновлення. Якщо до того ж взяти до уваги явище погіршення якості навколишнього середовища, то вимога раціонального використання ресурсів підприємств – економічно ефективного і екологічно безпечного – стає ще більш актуальною.

Практично мова йде про максимальне задоволення зростаючих необмежених потреб шляхом оптимальної алокації наявних обмежених виробничих ресурсів, що логічно вимагає розстановки пріоритетів зазначених потреб щодо їх задоволення. Це, до речі, є основним завданням економіки як науки. Тому господарюючі суб'єкти змушені постійно робити альтернативний вибір, пов'язаний з розподілом ресурсів, що перебувають у їх розпорядженні, і намагаться максимально оптимізувати цей вибір. Оптимізація вибору полягає у виборі найкращого варіанту та відхиленні гірших з використанням конкретних критеріїв оцінки [2, с. 13]. Про досягнення повної раціональності у використанні виробничих ресурсів можна вести мову, коли знаходиться варіант практичного оптимального розподіл цих ресурсів, який забезпечує максимальну економічну і екологічну ефективність їх використання, тобто – найкращий із можливих (*first best*). Факт існування можливості вибору спричиняє виникнення необхідності у відмові від одних варіантів на користь інших, тобто виникнення альтернативної вартості і альтернативних витрат.

Динамічність соціально-економічного розвитку в умовах глобалізації істотно змінила спосіб функціонування багатьох організацій. В результаті цього економічні теорії, які до цього часу у відповідний спосіб описували економічну реальність, для неї вже не мають значення, оскільки вони виникли в умовах стабільного середовища, малої конкуренції, закритості та ізольованості економіки [3, с. 33]. Явища, що визначають напрямок сучасних змін, зумовлюють необхідність пошуку нових концепцій, які достовірно відтворюють описане середовище. Особлива увага при цьому приділяється нематеріальним ресурсам, які є основою формування інтелектуального капіталу, значення якого все більше зростає у всьому світі. В економічній думці все виразніше спостерігається переорієнтація інтересів на нові джерела конкурентних переваг сучасного економічного суб'єкта - інтелектуальний капітал та інформаційні активи. У епоху інформаційного суспільства вони стали головними за значенням ресурсами для підприємств, що динамічно розвиваються. На думку П.Друкера, „поступово прибуток від традиційних ресурсів - праці, землі та капіталу - зменшується. Єдиним або, принаймні, головним виробником багатства є інформація та знання” [1, с. 149].

Сучасний, дуже широкий метод визначення ресурсів дозволяє поглянути на підприємство більш цілісніше (системніше) на кожному етапі формування його конкурентних переваг. Але сучасна концепція ресурсів підприємств має своє цілком розвинене обґрунтування і місце у історичному розвитку економічної думки [3, с.33]. І є цілком закономірно, що ресурси організації (особливо нематеріальні) особливо зараз є в центрі уваги численних сучасних теорій, що описують дедалі складніші процеси, що відбуваються всередині і навколо підприємства як виду організації. Однією з них є теорія, заснована на підході Шумпетера та досягненнях Пенроуза, відомого в західній літературі як ресурсний погляд на фірму (*Resource-Based View of the Firm -RBV*). Що в наших умовах може трактуватись як ресурсна теорія. Вона дає найбільш

комплексну і ґрунтовну відповідь на сучасні питання раціонального використання ресурсів підприємства. в Польщі як ресурсний підхід. Основним завданням ресурсної теорії є пояснення причин досягнення підприємствами прибутку, вищого за середній, зайняття і утримання конкретної конкурентної позиції на відповідному ринку (ринкової ніші) та створення стійких конкурентних переваг, посиляючись на внутрішні чинники компанії та надаючи їм пріоритетне значення перед зовнішніми чинниками. Основним припущенням зазначеної теорії є теза про те, що специфічні, унікальні ресурси та навички (так звані стратегічні активи) дозволяють підприємству отримувати постійну конкурентну перевагу і, як результат, постійний дохід на рівні, вище середнього. У цьому контексті велика увага приділяється характеристикам цих ресурсів з точки зору зазначеної теорії ресурсів.

Висновки. Останні роки кардинально змінили спосіб функціонування багатьох підприємств як видів організацій. В результаті економічної теорії, які до цього часу описували економічну реальність, для неї вже не мають значення, оскільки вони виникли в умовах стабільного середовища, малої конкуренції, закритості та ізольованості економіки. Вимога відповідності рівня розвитку виробничих відносин рівню розвитку продуктивних сил генерує необхідність динамічного розвитку економічної теорії у відповідності із викликами сьогодення. Явища глобалізації всього суспільного життя, в т.ч. економіки, що визначають напрямок сучасних змін, зумовлюють необхідність пошуку нових концепцій, які достовірно відтворюють описане середовище. Тому в сучасній економічній думці в рамках ресурсної теорії спостерігається тенденція до переорієнтації інтересів підприємств на нові джерела конкурентних переваг сучасного суб'єкта економічної активності - інтелектуальний капітал, інформаційні та інші нематеріальні активи.

Використані джерела:

1. Drucker P.F. 1999. *Spoleczeństwo pokapitalistyczne*, PWN, Warszawa 180.
2. Kamińska T., Kubska-Maciejewicz B., Laudańska-Trynka J. 1999. *Teoria podejmowania decyzji przez podmioty rynkowe*. Uniwersytet Gdański. Gdańsk 220.
3. Kunasz M. 2006. Zasoby przedsiębiorstwa w teorii ekonomii. *Gospodarka Narodowa* 10: 33-48.

УДК 338.48:154.57

Черевко Г.В., д.е.н., професор
ORCID ID 0000-0002-0072-5816

Грицьо М.В., аспірант
ORCID ID 0000-0002-4400-0470

*Львівський національний аграрний університет
м. Львів*

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

JEL ID A10

Питання ефективного використання землі є пріоритетним напрямом досліджень для екології, економіки та охорони навколишнього середовища.

З метою оцінки ефективності використання земельних угідь зазвичай використовуються кількісні та якісні показники, які носять достатньо індивідуальний характер та вимагають детального вивчення та визначення критеріїв економічних показників [1, с. 439].

Враховуючи те, що матеріальні та духовні потреби суспільства постійно зростають, економічна ефективність використання земель сільськогосподарського призначення напряму пов'язана з кількістю та якістю матеріальних благ, які людство може отримати завдяки користуванню цією землею.

Економічна ефективність земельних угідь у сільському господарстві характеризується системою натуральних і вартісних показників.

До натуральних показників належать:

- урожайність сільськогосподарських культур;
- виробництво сільськогосподарської продукції у розрахунку на 100 га земельних угідь.

До вартісних показників відносять:

- вартість валової й товарної продукції з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь;
- валовий і чистий дохід та прибуток з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь [1, с. 441].

Проаналізуємо основний натуральний показник ефективності використання сільськогосподарських земель - урожайність за 2018-2020 роки у всіх господарствах населення.

Як бачимо з аналізу табл.1 у 2020 році за всіма основними сільськогосподарськими культурами відбулось зниження урожайності (від -8 до -18,8%), позитивний показник лише по баштанних продовольчих культурах (+0,8%).

Таку ситуацію аграрії пов'язують з посушливим літом 2020 року, а також з рясними дощами у вересня цього року, що завадило належному збору урожаю.

Урожайність можна підвищувати двома основними шляхами: через збільшення посівних площ, а також через модернізацію виробництва, покращення якості ґрунту шляхом внесення добрив тощо.

Таблиця 1

Урожайність сільськогосподарських культур у 2018-2020 роках

	2018	2019	2020	2020 до 2018, %
Культури зернові та зернобобові	47,4	49,1	42,5	89,7
Буряк цукровий фабричний	508,5	461,1	416,2	81,8
Культури олійні	23,8	25,0	20,5	86,1
Картопля	170,5	154,8	157,2	92,2
Культури овочеві відкритого ґрунту	214,3	214,0	207,4	96,8
Культури баштанні продовольчі	77,3	85,4	77,9	100,8
Коренеплоди кормові	304,7	301,7	288,4	94,7
Кукурудза кормова	268,9	259,1	247,5	92,0

*Розраховано автором на основі: [3]

Підсумовуючи, варто зазначити, що стабілізувати або навіть підвищити врожайність вирощуваних сільськогосподарських культур в нинішніх умовах господарювання можливо за умови оптимізації та чіткого дотримання основних агротехнічних правил. Найменш витратними з них є дотримання оптимальних строків сівби, компенсація недостатньої кількості елементів мінерального живлення, запобіжні заходи фітосанітарного контролю, своєчасний обробіток та ін [2]. Підвищивши урожайність можна забезпечити високий рівень економічної ефективності використання земель сільськогосподарського призначення.

Використані джерела:

1. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу : підручник. Київ : КНЕУ, 2013. 779 с.
2. Бойко П.І., Літвінов Д.В., Демиденко О.В. та ін. Продуктивність сільськогосподарських культур у різноротаційних сівозмінах на типових чорноземах. *Вісник аграрної науки*. 2016. №12. С. 11–14.
3. Рослинництво України у 2020 році. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/05/zb_rosl_2020.pdf

УДК 631.11: 330.111.4

Гнатишин Л. Б. д.е.н., професор
ORCID ID: 0000-0003-4425-0514

Прокопишин О. С. к.е.н., доцент
ORCID ID: 0000-0002-7027-3499

Львівський національний аграрний університет

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

JEL ID: H 21

Уміння формувати й ефективно використовувати ресурсний потенціал стає вирішальним чинником забезпечення конкурентоспроможності, результативності діяльності та розвитку фермерських господарств. Ефективність сільськогосподарського виробництва, а особливо конкурентоспроможність господарств фермерського типу, визначається не лише особистим інтересом та безпосередньою економічною зацікавленістю фермера. Рівень ефективності виробництва та конкурентоспроможності фермерських господарств характеризують розміри господарства та масштаби діяльності, техніко-технологічна озброєність, рівень спеціалізації, кооперації, інтеграції, макроекономічні умови (розвиток ринкової інфраструктури, допомога держави тощо) [3, с. 460-461]. Брак ресурсів кардинально змінює парадигму ефективного господарювання й неминуче зумовлює потребу в додатковому аналізі діяльності фермерських господарств та уточненні методології оцінки їх ресурсного потенціалу. Тому нині правомірно розглядати ефективність не тільки як співвідношення результату і витрат, а насамперед як ступінь використання ресурсного потенціалу економічного об'єкта [4, с. 161].

Ефективність потенціалу нерозривно пов'язане із показниками конкурентоспроможності фермерства [2, с. 107]. Очевидно, що в такому ракурсі ресурсний потенціал фермерських господарств проявляється через комплексну порівняльну характеристику потенціалу загалом як форми підприємства, що відображає ступінь переваг сукупності показників оцінки використання ресурсів, які визначають ефективність використання потенціалу в стратегічній зоні господарювання за певний проміжок часу, щодо сукупності аналогічних показників конкурентів – сільськогосподарських підприємств інших організаційно-правових форм господарювання.

Розвиток фермерських господарств – це не тільки їхня кількість, збільшення розмірів, продуктивності, економічної ефективності та стійкості. Настав час для переосмислення місії фермерства. Це повинна бути не гонитва за досягненням максимально можливих результативних показників. Сьогодні розвиток фермерських господарств ми вбачаємо у якості відтворення їх ресурсного потенціалу як гарантії утвердження, перспективності та

довговічності цієї форми господарювання. Так, зменшення кількості фермерських господарств останніми роками, за одночасного збільшення розмірів землекористування, обсягів валової продукції і чистого доходу, рівня рентабельності є проявом об'єктивних економічних законів – переваг великих агрогосподарств і концентрації виробництва в сільському господарстві. Але це якщо розглядати з позиції ефективності. Однак сучасні реалії інколи ефективність ставлять усупереч законам конкуренції.

Водночас, спостерігаємо помітний диспарат у цінній політиці фермерських господарств порівняно із сільськогосподарськими підприємствами. Так, практично за всіма основними видами продукції, окрім картоплі, ціни реалізації сільськогосподарських підприємств переважають ціни реалізації фермерських господарств, що має опосередкований вплив і на рівень показників рентабельності сільськогосподарських товаровиробників. У такій ситуації можна стверджувати, що порівняно із фермерськими господарствами сільськогосподарські підприємства є повноцінними учасниками ринку із краще налагодженою збутовою діяльністю. Система налагоджених поставок, постійні контрагенти, можливість бути учасниками біржових торгів – усе це передумова упорядкованого процесу реалізації сільськогосподарської продукції. Фермерським господарствам, особливо сімейним, сьогодні досить важко формувати великі партії сільськогосподарської продукції, щоб позиціонувати себе на біржових торгах. Навіть за умови об'єднання фермерських господарств у кооперативи великі сільськогосподарські підприємства будуть у пріоритеті через можливість самостійного прийняття рішень щодо каналів та обсягів реалізації. Окрім того, у зв'язку з відсутністю відповідної інфраструктури фермерські господарства часто обмежені у можливостях зберігання урожаю доти, доки на нього складеться на ринку краща ціна. Усі перелічені обставини, безумовно, впливають як на ефективність діяльності фермерських господарств, так і на їх конкурентоспроможність. Чи не основоположну роль ці моменти відіграють і у процесі відтворення ресурсного потенціалу фермерських господарств. Тому досконалість маркетингу, відповідний рівень інфраструктури, кваліфіковані кадри забезпечать відтворення виробничого потенціалу фермерських господарств у розширеному форматі.

Ефективність використання ресурсного потенціалу виявляється також у проміжному показнику операційної діяльності фермерських господарств – урожайності сільськогосподарських культур. Саме завдяки йому можна найкраще ідентифікувати безпосередній вплив чинників, а саме: якість та склад ґрунтів, природно-кліматичні умови, насіннєвий матеріал, технологію виробництва, технічне забезпечення та методи обробітку ґрунту і посівів. Рентабельність розкриває рівень прибутковості, а цей показник більшою мірою характеризує кінцевий результат діяльності фермерського господарства. Рівень рентабельності дає змогу зіставити ефективність роботи різних категорій сільськогосподарських товаровиробників чи прибутковість різних видів сільськогосподарської продукції. Рентабельність усієї діяльності

найкомплексніше характеризує ефективність використання ресурсного потенціалу, враховуючи фінансову та іншу діяльність.

Однак у ринковому середовищі не завжди доцільно констатувати, що ефективність сільськогосподарської діяльності – це винятково функція розміру господарства. Сьогодні ми вже маємо вдосталь прикладів, які свідчать, що «дрібні формати можуть створювати великі речі», тобто функціонувати досить ефективно, базуючись на тому рівні ресурсного потенціалу, який їм доступний. Очевидно, що вирішення проблеми формування і відтворення виробничого потенціалу фермерських господарств потребує диференційованого підходу, який першочергово має з'ясувати всі аспекти виробничої й комерційної діяльності малих та середніх господарств [2].

Уже достеменно відомо, що дрібні ферми конкурентоспроможніші з позиції реагування на зміну кон'юнктури ринку, швидше адаптовуються до змін у фінансовій та цінній політиці держави, оперативніше реагують на потреби в управлінні виробничими та збутовими процесами. Водночас, малі сімейні фермерські господарства не забезпечують ефективного використання техніки, особливо у рослинництві, оскільки саме тут не зреалізовується ефект масштабу виробництва. Також високі ризики сільськогосподарської діяльності, що спричинені непередбачуваністю погодних умов, у співвідношенні із невеликими масштабами діяльності породжують труднощі в системі кредитування. Дрібнотоварне виробництво не завжди передбачає і гарантує фермеру та його сім'ї паритетного витратам розміру доходу. Ба більше, дрібні сімейні фермерські господарства також не спроможні вирішити продовольчої проблеми в загальнодержавному вимірі. За своєю природою априорі вони не можуть бути достатньо ефективними, бо незначні площі угідь та поголів'я сільськогосподарських тварин не припускають цілковитого використання досягнення науки і техніки.

Отож, результативність та ефективність діяльності фермерських господарств значною мірою залежить від того, наскільки фермеру вдасться досягти оптимального співвідношення між власним та позичковим капіталом. Прийнято вважати, що встановлення такого співвідношення є однією з умов своєчасного та ефективного реагування на зміну низки як зовнішніх, так і внутрішніх факторів.

Використані джерела:

1. Гнатишин Л. Б. 2018. Виробничий потенціал фермерських господарств: монографія. Львів: Сполом. 404.
2. Качмарик Я. Д., Лупак Р. Л. Методи оцінки конкурентоспроможності потенціалу торговельного підприємства. 2006. *Вісник Львівської державної фінансової академії*. 106–112.
3. Мохненко А. С. Стан і тенденції розвитку фермерських господарств. 2011. *Таврійський науковий вісник*. 76: С. 458-466.

4. Побережна Н. М. Формування алгоритму оцінки виробничого потенціалу машинобудівного підприємства. 2013. *Економічний вісник Донбасу*. 1:161-165.

УДК 336.22:338.2

Грицаєнко Г.Л., к.е.н., доцент
ORCID ID 0000-0001-7168-2836

Грицаєнко І.М., доцент
ORCID ID 0000-0001-6095-4023

*Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного
м. Мелітополь*

ІНВЕСТИЦІЇ В ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ ЯК СУЧАСНА ВИМОГА ФОРМУВАННЯ АГРАРНОГО РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

JEL ID Q 10, H 55, I 38

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку сільського господарства нерозривно зв'язаний з формуванням та використанням аграрного ресурсного потенціалу, який, в свою чергу, залежить від процесів виробництва та споживання енергії, тому інвестиції в енергетичну інфраструктуру мають стратегічне значення. Для забезпечення сталого розвитку аграрної сфери особливої уваги потребують проблеми енергоефективності формування аграрного ресурсного потенціалу, в першу чергу інвестиції, що обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Результати досліджень. В світі загальні обсяги інвестицій в чисту енергію та енергоефективність у 2020 р. порівняно з 2019 р. скоротилися на 68 млрд. дол. США (або на 10,7%) і становили 567,8 млрд. дол. США. Найбільші скорочення спостерігалися у сферах поновлюваної енергії (на 29,6 млрд. дол. США, або на 9,5%) та енергоефективності (на 30,0 млрд. дол. США, або на 12,0%). При цьому частка інвестицій в чисту енергію та енергоефективність відповідно зросла на 3,8 в.п. і становила в 2020 р. 37,3% [3; 5].

У 2020 р. через блокування економік, які виникли внаслідок обмежень у пересуванні людей і товарів через спалах пандемії COVID-19, суттєво знизилась попит та ціни на енергоносії, що відбилося на інвестиційній діяльності в енергетиці та енергопостачанні [2, с. 48]. В той же час попри глобальні тенденції зі скорочення інвестицій в енергоефективність, в Україні продовжується робота з розробки та впровадження інвестиційних проектів з відновлюваної енергетики та енергоефективності. На 01 жовтня 2020 р. в стані розробки було 918 проектів, серед яких 42 проекти – у Запорізькій області [1, с. 244].

Сьогодні енергоемність сільськогосподарського виробництва, а також національної економіки України в цілому значно перевищує відповідний рівень

інших економічно розвинутих країн, що призводить до значних енерговитрат і робить нашу державу однією з найбільш енергетично неефективних у світі. На рис. 1 наведена динаміка кінцевого енергоспоживання.

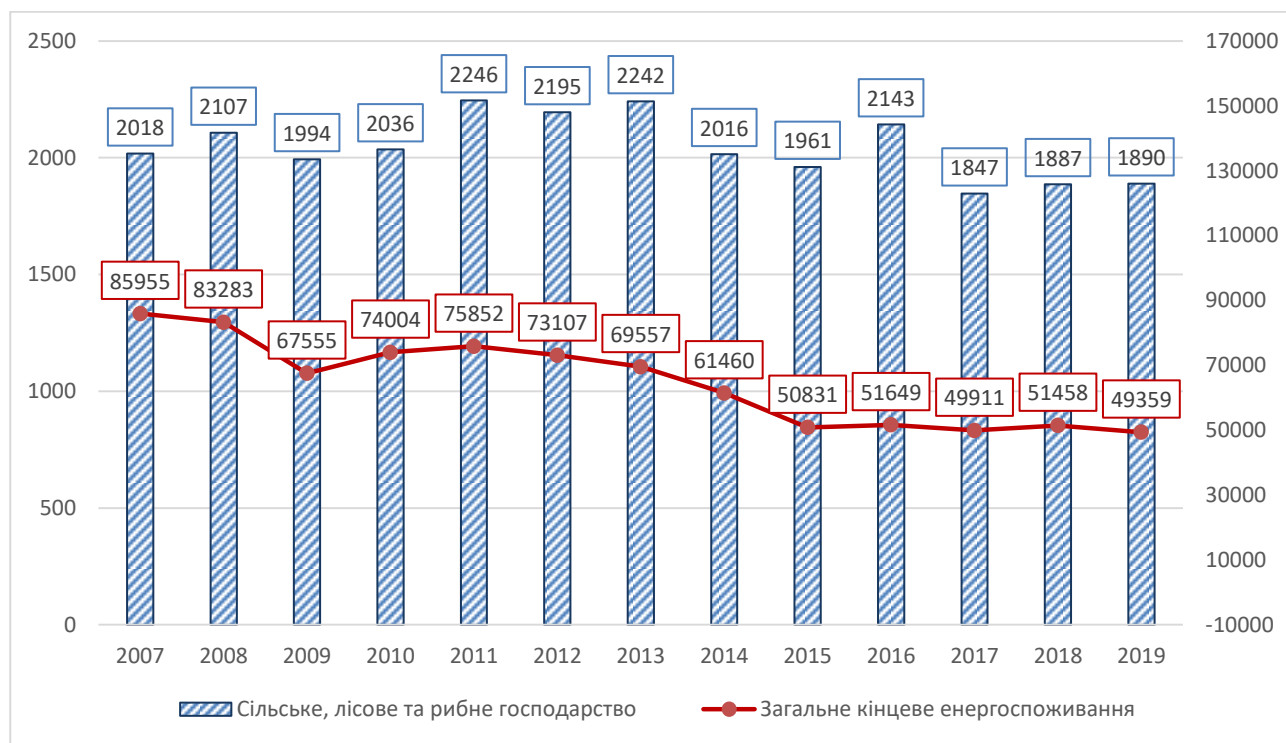


Рис. 1. Динаміка кінцевого енергоспоживання в сільському, лісовому та рибному господарстві, а також в Україні в цілому, тис. т н.е.
Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Енергоспоживання в сільському, лісовому та рибному господарстві в 2019 р. порівняно з 2007 р. скоротилося на 6,3% і становило 1890 тис. т н.е., тоді як в національній економіці в цілому зменшення становило 42,6%, до 49359 тис. т н.е. Питома вага сільського, лісового та рибного господарства в загальнонаціональному енергоспоживанні з 2,3% в 2007 р. зросла на 1,5 в.п. і становила 3,8%.

Енергетична інфраструктура аграрної сфери повинна розглядатися в контексті аграрного ресурсного потенціалу, сутність якого вбачається як здатність наявних ресурсів аграрного підприємства здійснювати виробничо-господарську діяльність та забезпечувати йому стратегічний розвиток [5].

Вважаємо, що аграрні підприємства мають можливість здійснювати виробництво та споживання відновлюваних джерел енергії (рис. 2). Тобто, агропідприємства мають можливість організувати внутрішньогосподарське виробництво відновлюваної енергії для власних потреб і побудови замкнутого циклу використання енергетичних ресурсів. Безумовно, ці заходи потребують значних інвестицій, для здійснення яких необхідна допомога держави.

Важливим елементом аграрного ресурсного потенціалу є технічне оснащення сільгосптоваровиробників, підвищенню енергоефективності якого

сприятиме скорочення витрат на паливе за рахунок застосування комплексу заходів, спрямованих на енергоощадне використання техніки, в тому числі оновлення машинно-тракторного та автомобільного парків сільськогосподарських підприємств новою, енергоощадною технікою; задля економії енергоресурсів підтримання працездатного технічного стану техніки; оптимального комбінування машино-тракторних агрегатів, що дозволяє виконувати декілька агротехнічних операцій за один прохід тощо. Зрозуміло, що такі заходи також потребують додаткового інвестування та державної підтримки.

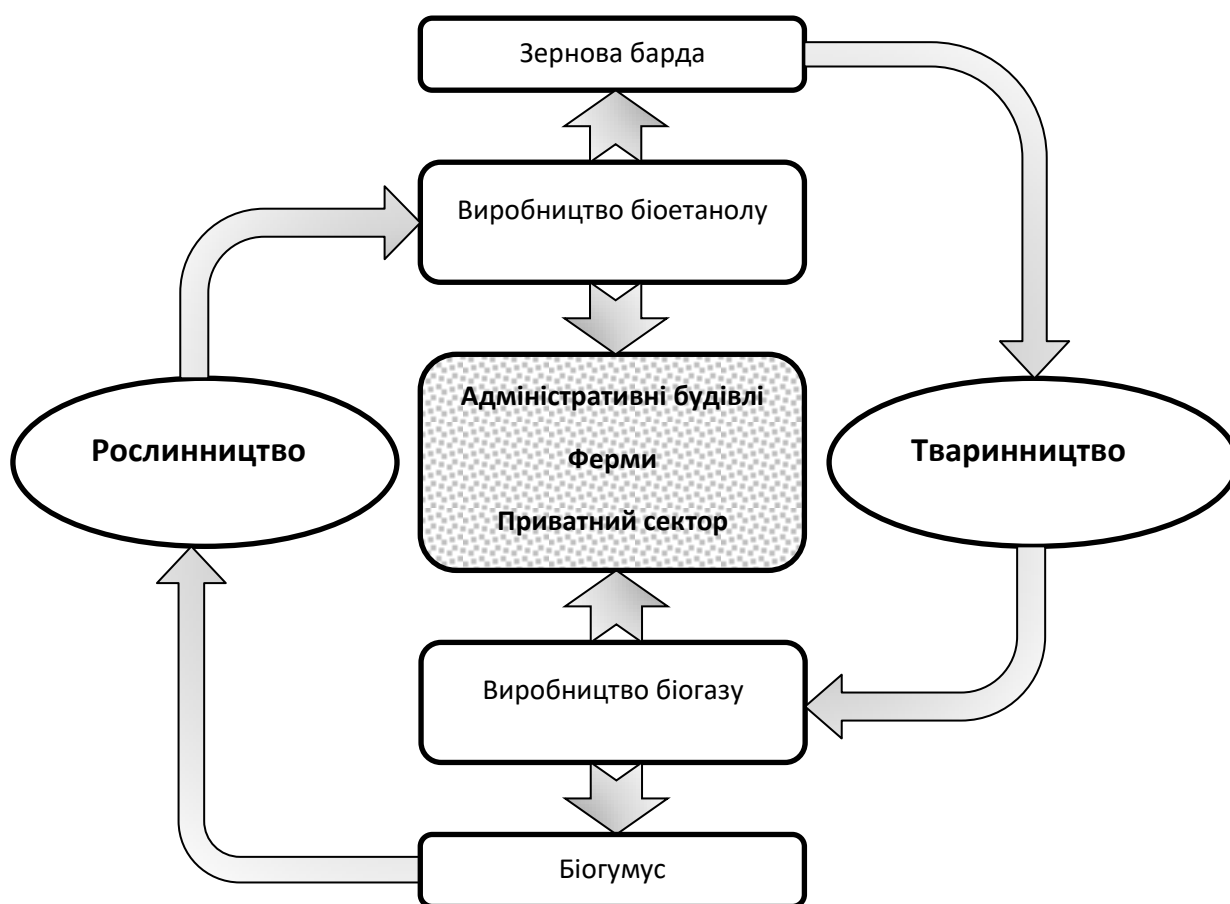


Рис. 2. Внутрішньогосподарське виробництво та споживання енергетичних ресурсів в сільському господарстві

Джерело: розроблено на основі опрацювання літературних джерел

Висновки. На основі проведеного дослідження можна зробити загальний висновок про те, що для покращення енергоефективності в аграрній сфері необхідні суттєві інвестиції в формування аграрного ресурсного потенціалу, які необхідно спрямувати на розвиток потенціалу відновлюваної енергетики, активізації заходів стосовно максимального збільшення ефективності використання та збереження енергії. Вважаємо, що залученню інвестицій в енергоефективність сприятимуть державні гарантії, спрощення укладання лізингових угод, а також надання фінансових преференцій.

Використані джерела:

1. Грицаєнко Г., Грицаєнко І. Інвестиції в енергоефективність як фактор імплементації засад сталого розвитку підприємства. *Socially competent management of corporations in a behavioral economy: Collection of scientific papers / resp. ed. Ondrej Mikulaš, Kostiantyn Pavlov, Karol Viktor, Olena Pavlova, Ladislav Viera, Liudmila Shostak, Anton Milan, Alla Lyalyuk. European institute of further education, Podhájska, 2021. Chapter I. С. 244-245.*

2. Грицаєнко Г.І., Грицаєнко І.М. Інвестиції в енергоефективність. *Сучасні проблеми енергоресурсозбереження в будівництві, містобудуванні та житлово-комунальному господарстві: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 16-18 лист. 2020 р., м. Запоріжжя / За заг. редакцією проф. Доненко В. І. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2020. – С. 48-50.*

3. Грицаєнко Г.І., Грицаєнко І.М. Інвестиційне забезпечення енергоефективності національної економіки. *Відновлювана енергетика та енергоефективність у XXI столітті: матеріали XXII міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 20-21 травня 2021р.). – К.: Інтерсервіс, 2021. С. 100-104.*

4. Грицаєнко Г.І., Грицаєнко І.М. Системний аналіз інвестицій в енергоефективність національної економіки. *Науковий вісник Таврійського державного агротехнологічного університету. 2021. №1. URL: <http://oj.tsatu.edu.ua/index.php/visnik/issue/view/15> (дата звернення: 19.05.2021 р.).*

5. Грицаєнко М.І. Соціальний капітал в системі аграрного ресурсного потенціалу. *Науковий вісник Таврійського державного агротехнологічного університету. 2021. №1. URL: <http://oj.tsatu.edu.ua/index.php/visnik/issue/view/15> (дата звернення: 19.05.2021 р.).*

УДК 351.83/84

Грицаєнко М.І., к.е.н., доцент
ORCID ID 0000-0003-2507-771X

*Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного
м. Мелітополь*

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В ФОРМУВАННІ ТА ВИКОРИСТАННІ АГРАРНОГО РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

JEL ID Q 10, H 55, I 38

Постановка проблеми. Економічне зростання аграрної сфери потребує реалізації системи заходів зі створення організаційно-економічного механізму управління аграрним ресурсним потенціалом, одним з елементів якого є соціальний капітал. Саме тому в сучасних умовах особливої актуальності

набуває обґрунтування теоретичних та методологічних засад визначення місця соціального капіталу в формування та використання аграрного ресурсного потенціалу, а також чинників, що впливають на його розвиток.

Результати досліджень. Сутність поняття «аграрний ресурсний потенціал» пропонуємо розглядати як здатність наявних ресурсів аграрного підприємства здійснювати виробничо-господарську діяльність та забезпечувати йому стратегічний розвиток [3].

В процесі досліджень необхідно враховувати той факт, що склад аграрного ресурсного потенціалу може змінюватися в залежності від обраного об'єкту спостереження (підприємство, регіон, країна), цілей аналізу тощо. Вважаємо, що для визначення сучасного стану аграрного ресурсного потенціалу України доцільно використовувати наступні показники:

- площа сільськогосподарських угідь, тис. га;
- кількість зайнятого населення в сільському, лісовому та рибному господарстві, тис. осіб;
- основні засоби на початок року. млн. грн.;
- матеріальні витрати, які увійшли до собівартості продукції, млн. грн.;
- капітальні інвестиції, млн. грн.;
- енергетичні потужності, тис. кВт.

Безумовно, на стан та процеси формування аграрного ресурсного потенціалу впливає багато факторів. Вважаємо, що одним з таких факторів є соціальний капітал, який притаманний трудовим ресурсам, і завдяки якому трудові ресурси мають змогу ефективніше використовувати інші складові аграрного ресурсного потенціалу [3]. Тобто, «... у підвищенні ефективності участі сільського населення в програмах розвитку аграрного виробництва та сільських територій велику роль відіграє соціальний капітал, який проявляється у громадській довірі, відчуттях солідарності та приналежності [5, с. 282]. Вважаємо доцільною думку про те, що «... вирішальним нематеріальним ресурсом сьогодення стає саме людина з її зв'язками – соціальний капітал, який формується на різних рівнях ієрархічної системи національної економіки під впливом різноманітних чинників, тому має неповторний характер в кожній сфері діяльності» [2, с. 87].

Поняття «соціальний капітал» пропонуємо розглядати як «...сукупність здатних забезпечувати дохід зв'язків та соціально-економічних відносин, які виникають у певній соціальній мережі на основі існуючих норм та довіри» [4, с. 61]. Він є невід'ємною частиною будь-якого цивілізованого суспільства, яка створюється під впливом різноманітних факторів і закріплюється неформальними нормами. Він формується на різних ієрархічних рівнях національної економіки, сприяючи об'єднанню як формальних, так і неформальних стосунків між людьми. Це, в свою чергу, позитивно впливає на обмін інформацією, досвідом, надає безпосередній доступ до ресурсів інших учасників або можливість більш ефективно використовувати власні ресурси за

рахунок їхньої допомоги. Це забезпечує скорочення транзакційних витрат і підвищує ефективність функціонування ринкової економіки в цілому.

На рис. 1 наведений зв'язок соціального капіталу з основними елементами аграрного ресурсного потенціалу.

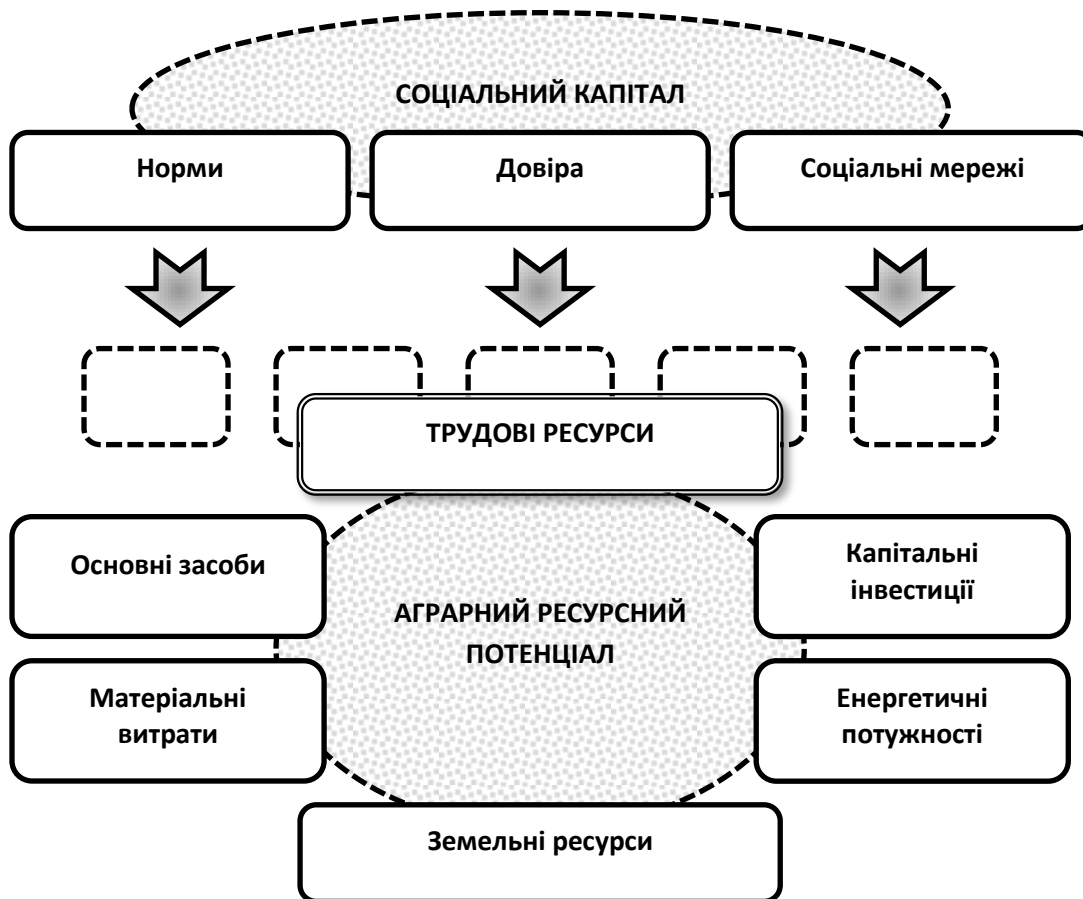


Рис. 1. Зв'язок соціального капіталу та аграрного ресурсного потенціалу

Джерело: [3]

Соціальний капітал тісно пов'язаний з **земельними ресурсами**, які входять до аграрного ресурсного потенціалу. Цей зв'язок проявляється у формуванні земельних відносин, у тому числі орендних, з врахуванням зростаючих екологічних вимог при використанні ресурсів.

Детермінантами формування та використання **трудоих ресурсів** – наступного елемента аграрного ресурсного потенціалу – є механізми мотивації та стимулювання праці. При цьому головним елементом стимулювання є оплата праці, а мотивації – саме наявний соціальний капітал.

Сьогодні аграрна сфера економіки вимагає суттєвих **капітальних інвестицій**, які, в першу чергу, спрямовані на прискорення в оновленні **основних засобів**, в тому числі **енергетичних потужностей**, більша частина яких – це мобільні енергетичні засоби (трактори, автомобілі, самохідні комбайни). Для цього необхідно розвивати агролізинг, розширяти мережу сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів спільного використання

сільськогосподарської техніки тощо. Безумовно, це неможливо без посилення довіри – одного з головних компонентів соціального капіталу.

Соціальний капітал через довіру, норми, взаємозв'язки між людьми сприяє більш раціональному використанню **матеріальних ресурсів** завдяки скороченню проявів недбалості, крадіжок, порушень технологічної дисципліни тощо.

Можна визначити суттєвий вплив соціального капіталу як на окремі складові, так і на аграрний ресурсний потенціал в цілому. В той же час необхідно відмітити і зворотній зв'язок: від стану аграрного ресурсного потенціалу залежить і формування та використання соціального капіталу, який виникає внаслідок прояву економічних інтересів окремих груп людей стосовно спільного використання обмежених ресурсів.

Особливостями створення та використання соціального капіталу в аграрній сфері є «... необхідність послідовного покращення умов життя та праці мешканців сільських територій, відродження позитивних місцевих традицій, спільної участі у розв'язанні сучасних проблем та прийнятті управлінських рішень, а також проведення реальних заходів протидії корупції під контролем громадськості» [1, с. 123, 124]. Крім цього, у вирішенні питань створення соціального капіталу необхідно враховувати той факт, що «... в аграрному секторі економіки саме державна політика розвитку села, аграрні реформи сприяють структурній перебудові, трансформаційним змінам, активізації та диверсифікації підприємницької діяльності, що відбивається на формуванні та використанні аграрного соціального капіталу» [2, с. 92].

Таким чином, для створення та раціонального використання соціального капіталу, як фактору впливу на аграрний ресурсний потенціал, необхідні:

- розбудова інститутів громадянського суспільства на основі гарантування прав і свобод;
- прискорення процесів децентралізації з забезпеченням фінансової підтримки громадських ініціатив, проєктів і заходів;
- розвиток людського капіталу з одночасним поширенням правових, економічних і політичних знань;
- активізація соціального інвестування на основі формування політики гуманізації суспільства, поширення національних і загальнолюдських цінностей;
- зростання соціальної відповідальності компаній з посиленням залученості персоналу в рішення корпоративних проблем;
- розвиток саморегулювання підприємницької діяльності з ефективним співробітництвом державних і громадянських інститутів в управлінській діяльності на всіх рівнях [3].

Висновки. На підставі аналізу теоретичних та методологічних основ аграрного ресурсного потенціалу визначена його сутність як здатність наявних ресурсів аграрного підприємства здійснювати виробничо-господарську діяльність та забезпечувати йому стратегічний розвиток [3].

В якості головних складових аграрного ресурсного потенціалу запропоновано розглядати трудові і земельні ресурси, основні засоби, матеріальні витрати, капітальні інвестиції, а також енергетичні потужності.

На основі теоретичного осмислення сутності поняття «соціальний капітал» визначено його вплив на окремі складові та аграрний ресурсний потенціал в цілому. Визначені пріоритетні задачі з активізації процесів формування та ефективного використання соціального капіталу аграрної сфери.

Перспективами подальших досліджень є вивчення аспектів створення та використання соціального капіталу як головного чинника розбудови аграрного підприємництва в цілому.

Використані джерела:

1. Грицаєнко М. Соціальний капітал і саморегулювання в аграрному підприємстві. *Політичні трансформації сучасного суспільства*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Полтава, 15 квіт. 2020 р.). Полтава : ПДАА, 2020. С. 122-125

2. Грицаєнко М.І. Соціальний капітал аграрної сфери: теоретичний концепт оцінки засад формування і функціонування. *Економіка АПК: міжнародний науково-виробничий журнал*, 2020. № 10. С. 87-98.

3. Грицаєнко М.І. Соціальний капітал в системі аграрного ресурсного потенціалу. *Науковий вісник Таврійського державного агротехнологічного університету*. 2021. №1. URL: <http://oj.tsatu.edu.ua/index.php/visnik/issue/view/15> (дата звернення: 19.05.2021 р.).

4. Грицаєнко М.І. Сутність соціального капіталу та його особливості в аграрній сфері. *Економіка АПК*. 2018. № 1. С. 60-65.

5. Грицаєнко М.І. Теоретико-методологічні засади формування та використання соціального капіталу аграрної сфери. *Економічні читання* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 85-річному ювілею професора В.Й. Шияна, 19 лютого 2021 р. / Харків. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. Харків: ХНАУ, 2021. С. 282-283.

УДК 330.313:631.11

Добровольська Е.В., к.е.н., доцент
ORCID 0000-0001-8965-7540

Подільський державний аграрно-технічний університет
м. Кам'янець-Подільський

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

JEL Classification: Q 12

Ефективне і конкурентоспроможне функціонування кожного окремого аграрного підприємства є практично неможливим без якісного і економічно обґрунтованого розвитку його ресурсного потенціалу. У сучасних умовах, коли значна частина господарств знаходиться у кризовому фінансовому стані, їх важливим завданням є одержання максимальних прибутків при мінімальних витратах ресурсів. Однак, на жаль, нині значна частина підприємств все більше втрачає можливості здійснення навіть простого відтворення свого ресурсного потенціалу. Гострий дефіцит виробничих ресурсів та їх структурна розбалансованість призводять до зниження темпів економічного розвитку аграрного сектора економіки, потенційні можливості якого використовуються не повною мірою, що гальмує вирішення існуючих нині економічних, соціальних та екологічних проблем.

В економічній літературі у визначенні поняття «потенціал» поки що зустрічаються значні розходження. Цей термін в етимологічному значенні походить від латинського *potentia* і означає «потужність, сила». У Великому економічному словнику (*Економічна ...*, 2000, с.256) потенціал визначається як економічна категорія, що характеризує наявні можливості, ресурси, запаси, засоби, які можуть бути використані для досягнення, здійснення будь-чого. Найбільш поширеним і обґрунтованим є визначення поняття «потенціал» як сукупності можливостей зміни предмету.

На наш погляд, потенціал характеризує сукупну можливість підприємства або іншого об'єкту дослідження у вирішенні тих чи інших завдань. Він об'єднує фактори, ресурси, потужності підприємства.

Вивчивши визначення ресурсного потенціалу аграрного підприємства, ми дійшли до висновку, що він являє собою сукупність всіх ресурсів (як природних, так і трудових), необхідних йому для забезпечення ефективної діяльності.

Ресурсний потенціал аграрних підприємств – складна система, яка поєднує в одне ціле групи ресурсів, що при використанні в органічній єдності дозволяють отримати належні результати діяльності.

Різноманітні точки зору на сутність та складові ресурсного потенціалу сільгоспідприємств можна умовно поділити на дві наступні групи. Перша з

них включає наукові праці, в яких потенціал ототожнюється із забезпеченістю підприємств ресурсами і ефективністю їх використання. До другої групи належать наукові праці, автори яких розглядають потенціал як спроможність комплексу ресурсів досягати очікуваного кінцевого результату. Тобто, одні вчені застосовують ресурсний, а інші – результативний підходи.

Представники першої групи, розглядаючи потенціал лише як сукупність ресурсів, визначають його загальною вартістю останніх. Присутність кінцевого результату діяльності ними не передбачається. Друга група вчених наголос робить на досягненні максимального кінцевого ефекту від діяльності (насамперед – шляхом використання альтернативних можливостей застосування ресурсів).

На наш погляд, ототожнення потенціалу економічної системи з факторами виробництва занадто спрощує причинно-наслідкові зв'язки реально існуючого ринкового механізму і викривляє об'єктивність дослідження цього питання. Ресурсна база визначає тільки можливості змін у зазначеній системі, без урахування впливу зовнішнього середовища функціонування, що є необґрунтованим.

Провідними складовими потенціалу аграрних підприємств є земля, матеріально-технічні засоби, трудові, фінансові і різноманітні нематеріальні ресурси.

У сфері аграрного виробництва земля відіграє роль найважливішого безальтернативного компонента природно-ресурсного потенціалу. Як відмічає з цього приводу Жерибор Л. Л., земельні ресурси є універсальним природним ресурсом, які за чинним законодавством визначаються як сукупний природний ресурс поверхні суші – просторовий базис розселення і господарської діяльності, основний засіб виробництва в сільському та лісовому господарстві. Земля є незамінним і безцінним багатством суспільства, формує основу ресурсного потенціалу аграрного сектора та виробничих потужностей сільськогосподарських підприємств, а також матеріальною умовою життя і діяльності людей, основою для розміщення та розвитку галузей народного господарства, головним засобом виробництва в сільському господарстві (Жерибор, 2011, с. 89-94).

Говорячи про матеріально-технічні ресурси сільськогосподарських підприємств, слід вказати, що вони поділяються на основні та оборотні засоби. Основні засоби крім вартості землі включають ще і вартість машин та обладнання, транспортних засобів, будівель і споруд, робочої і продуктивної худоби, багаторічних насаджень та ін. Від їх складу значною мірою залежить можливість своєчасного і якісного виконання технологічних операцій виробничого процесу.

Використання основних засобів виробництва здатне забезпечувати одержання належного рівня ефективності лише за умови наявності необхідної кількості оборотних засобів. До них належать виробничі запаси, грошові надходження, а також знаряддя праці, що беруть участь у процесі виробництва

тільки протягом одного виробничого циклу. По суті, до оборотного капіталу належить оборотні виробничі засоби та фонди обігу у грошовому виразі.

Наявність достатніх сум оборотного капіталу дозволяє господарствам своєчасно здійснювати закупівлю належної кількості необхідних їм засобів виробництва, що призводить до зменшення заборгованості, підвищення їх рейтингу та ефективності діяльності.

Важливою складовою ресурсного потенціалу підприємств є трудові ресурси, які виконують різноманітні операції з виробництва та реалізації продукції. Що стосується трудових ресурсів, то з цього приводу Малиновський А. С. справедливо відмічає, що стабільні ознаки системної кризи, соціальна безвихідь, скорочення виробництва, важкий фінансовий стан аграрних підприємств призвели до погіршення кількісних та якісних характеристик аграрного кадрового потенціалу. Головною ознакою останнього часу є продовження процесу скорочення чисельності зайнятих, висока плинність кадрів, особливо керівного складу.

Основними складовими оборотних засобів сільгоспідприємств є: насіння і посадковий матеріал, корми, добрива, засоби захисту рослин і тварин, запасні частини, паливо, мастильні матеріали та ін. Однією з найбільш мобільних складових оборотних засобів господарюючих суб'єктів є фінансові активи, до яких належать документально оформлені грошові кошти, різноманітні фінансові вкладення.

У результаті здійснених в аграрному секторі економіки нашої країни трансформаційних змін у складі джерел формування фінансових ресурсів з'явилися пайові та інші внески, відсотки за цінними паперами підприємств, дивіденди, комерційний кредит, залучення коштів від страхових компаній та інших фінансових структур.

У забезпеченні ефективного функціонування сільгоспідприємств важливу роль відіграють і нематеріальні ресурси, до яких належать засоби, що не мають речової форми, визнаються об'єктом права власності юридичної чи фізичної особи, мають вартість і можуть бути ідентифіковані, використовуються підприємством більше року і приносять власникові певну економічну вигоду. До них відносять різні права підприємства – право користування землею, виробничою площею, патенти, торгові марки, товарні знаки, авторські права тощо (Саблук, 2006, с.333).

Отже, сучасні умови функціонування аграрних підприємств є надзвичайно складними. Серед основних завдань, що стоять перед ними, велике значення необхідно приділяти ефективному використанню всіх ресурсів, можливості реалізувати, оптимально використовуючи, наявний ресурсний потенціал.

Використані джерела:

1. Економічна енциклопедія, 2000. У трьох томах. Т. 1. Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Видавничий центр «Академія» 864

2. Жерибор Л. Л. 2011. Природні ресурси сільських територій як основа їх відтворення. Наукові праці КНТУ. *Економічні науки*. 20 (1): 89-94.

3. Саблук П. Т. 2006. Розвиток земельних відносин в Україні. К.: ННЦ ІАЕ 396.

УДК 334.716:658.821

Зеліско Н.Б. к.е.н., доцент

ORCID ID 0000-0002-2467-5585

Львівський національний аграрний університет

м. Львів

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА ЧИННИКИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

JEL ID P42

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економічних відносин між різними сферами підприємницької діяльності, постає питання суперництва, боротьби та досягнення більш вигідної та високої позиції функціонування підприємств на конкурентного ринку своєї діяльності. Кожен підприємець має за мету отримати значимий прибуток від роботи власного підприємства, зважаючи на прийняття правильного та раціонального управлінського рішення, ефективність віддачі господарства та здатність підприємства тримати лідируюче місце між конкуруючими суб'єктами. Відповідно, виникають такі поняття, як конкуренція та конкурентоспроможність підприємства.

Результати. Центральним поняттям, що виражає сутність ринкових відносин, є поняття конкуренції. Конкуренція – це найважливіша ланка всієї системи ринкового господарства. Термін "конкуренція" з лат. *Concurrentia* означає – змагання, суперництво.

Перші найбільш цілісні теоретичні положення про рушійні сили конкурентної боротьби сформувались лише в середині XVIII ст. І головна заслуга в цьому належить класичній політичній економії, представниками якої на основі багаторічних досліджень обґрунтовано принципи досконалої конкуренції. Вихідним положенням класичної теорії був принцип абсолютних переваг, сформульований А. Смітом. Видатний економіст уперше довів, що конкуренція, урівнюючи норми прибутку, приводить до оптимального розподілу праці і капіталу [1, 2].

Модель досконалої конкуренції, теоретичні засади якої заклав А. Сміт, повністю виключала будь-який свідомий контроль над ринковими процесами. Координуючим елементом в цих теоретичних положеннях постає цінова система в

абсолютно децентралізованій економіці. Подальший розвиток теорії абсолютної переваги здійснив Давид Рікардо, розробивши теорію відносної переваги [3].

Ідея досконалої конкуренції допомогла зрозуміти, яким чином ціни в довгостроковій рівновазі поєднуються з принципами децентралізованого управління і як останні сприяють розвиткові капіталістичної економіки.

Представники неокласичної політекономії, намагаючись повніше розкрити економічні механізми функціонування ринку, розробили більш адекватні реальній дійсності моделі монополістичної, олігополістичної конкуренції та чистої монополії.

Неокласична школа політекономії точніше та повніше представила вплив досконалої конкуренції на цінову систему. Особливо значними в цьому сенсі можна вважати неокласичні концепції А. Маршалла, який, розвиваючи основні положення класиків, повніше обґрунтував механізм автоматичного встановлення рівноваги на ринку за допомогою досконалої (чистої) конкуренції і дії законів граничної корисності та граничної продуктивності. Розробка теорії аналізу часткової і довгострокової стійкої рівноваги на ринку, а також урахування розвитку технології і споживчих переваг для визначення відносних цін дали змогу закласти теоретичні основи нової моделі конкуренції – монополістичної [4].

Теорія монополії не входила до економічної теорії до 1838 р., доки А.О. Курно встановив рівність між маржинальним річним доходом і рівноважною монополією ціною та запропонував на цій основі теорію чистої монополії і дуополії (пізніше – олігополії). Значний внесок у теоретичні основи моделі олігополії і монополії пізніше внесли Ф.І. Еджуорт (математичний опис), А.П. Лернер (монополіна влада і її оцінка), К. Віксель (конкуренція і цінова дискримінація), І. Шумпетер, Ф.А. Хайек та інші [4].

Слід чітко розмежовувати поняття «конкуренція» як стан ринку і як взаємовідносини учасників процесу суспільного виробництва, тобто розрізняти поняття «конкурентний стан ринку» і «конкурентна поведінка», хоч вони тісно пов'язані між собою.

Жодне з цих визначень не розглядає конкуренцію в умовах маркетингової орієнтації підприємств. З погляду концепції маркетингу ринкова конкуренція – це боротьба між фізичними і юридичними особами за споживача з метою кращого задоволення його запитів і одержання на цій основі прибутку.

З погляду маркетингу, важливими в цьому визначенні є наступні аспекти:

- мова йде про ринкову конкуренцію, тобто про безпосередню взаємодію фізичних і юридичних осіб на ринку. Вона стосується тільки тієї боротьби, яку вони ведуть, пропонуючи ринку свої товари і/чи послуги.

- конкуренція – це боротьба за споживача. Саме споживач змушує підприємства конкурувати один з одним. Адже якщо споживач задоволений товаром і/чи послугою одного підприємства чи підприємця, то всі інші практично позбавляються можливості продавати свою продукцію.

- те, що тільки при досягненні мети – краще задоволення запитів споживачів – можна одержати прибуток, дозволяє вийти переможцем у конкурентній боротьбі.

Значення конкуренції виявляється в наступних особливостях її впливу на економіку:

1) Конкуренція змушує підприємців постійно шукати і знаходити нові види продукції і послуг.

2) Конкуренція сприяє виробництву продукції високої якості за розумними цінами.

3) Конкуренція спонукає оперативно реагувати на зміну потреб покупців.

4) Конкуренція є могутньою альтернативою монополізму.

5) Конкуренція сприяє розвитку техніки, науки, технології, інформаційних систем.

Висновки. Таким чином, у сучасних умовах суспільної та економічної інтеграції перед підприємствами України виникає чимало проблем, які перешкоджають успішному їх функціонуванню на світовому ринку. На макрорівні – недосконалість інституційного забезпечення, політична та економічна нестабільність, корупція, складна податкова політика тощо. На мікрорівні – низький рівень інноваційного потенціалу.

Система конкурентних стратегій підприємства тісно пов'язана з іншими стратегіями організації. Проектування стратегій конкуренції має свої особливості для підприємств різних розмірів, сфер діяльності та організаційно-правових форм. Конкурентні стратегії підприємства повинні бути адаптованими до особливостей структури конкурентного середовища, а також до особливостей динаміки ринку.

Використані джерела:

1. Бабіров, Е., Х., Бець, М., Т., Лучко, Г., Й. 2017. Визначення сутності поняття конкурентоспроможності товарів із врахуванням інтегрованості ринків. *Ефективна економіка*. 3: URL: <http://www.economy.nayka.com.ua> (дата звернення: 4.04.2021 р.).

2. Бельтюков, Є., А., Некрасова, Л., А. 2014. Конкурентна стратегія підприємства: сутність та формування на основі оцінки рівня конкурентоспроможності. *Економіка: реалії часу*. 2: 6-13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrch_2014_2_3 (дата звернення: 14.04.2021 р.).

3. Варналій, З., С., Білик, Р., Р. 2018. Економічна безпека та конкурентоспроможність регіонів України : монографія. Чернівці : Технодрук, 453.

4. Галазюк, Н., М., Зелінська, О., М. 2014. Економічна сутність та чинники підвищення конкурентоспроможності підприємств в умовах глобалізації. *Економічні науки. Серія : Економічна теорія та економічна історія*. 11: 23-30.

5. Кадирус, І., Г. 2014. Конкуреноспроможність підприємства та фактори, що на неї впливають. *Ефективна економіка*. 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua> (дата звернення: 4.05.2021 р.).

6. Климчук, А., О. 2014. Сучасна парадигма забезпечення конкурентних переваг підприємства. *Бізнес Інформ*. 1: 221- 225. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_1_42.

7. Pitts, E., Lagnevik, M. What determines food industry competitiveness? 1998. *Competitiveness in the food industry*. London : Blackie Academic & Professional: 1-34.

8. Zawalińska, K. The Competitiveness of Polish Agriculture in the Context of Integration with the European Union. 2004. Warsaw: Warsaw University Department of Economics, 229.

УДК 338.43.01

Клейнога.О.І, Викладач вищої категорії
Івано-Франківського коледжу Львівського НАУ
м. Івано-Франківськ

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

На сучасному етапі функціонування сільськогосподарських підприємств спостерігається кількісна, якісна та структурна недосконалість їх ресурсних потенціалів, що зумовлено великими втратами ресурсів у процесі здійснення аграрної та земельної реформи і складним фінансовим становищем господарств. Забезпечення продовольчої безпеки і підвищення рівня рентабельності сільськогосподарського виробництва залежить від наявності та ефективного використання аграрного ресурсного потенціалу. Сільське господарство є однією з головних складових економіки України, проте в результаті екстенсивної моделі його розвитку зберігається невідповідність між наявним ресурсним потенціалом та його віддачею, погіршуються показники продовольчої безпеки в країні.

Економічна оцінка ресурсного потенціалу створює основу для забезпечення порівняння результатів діяльності сільськогосподарських підприємств, а також є базою для об'єктивної оцінки ефективності їх функціонування та можливостей майбутнього розвитку.

Ресурсний потенціал грає важливу роль для ефективної роботи підприємства, оскільки він є засобом для отримання максимального прибутку і підвищення конкурентоспроможності.

Сільськогосподарське виробництво в Україні на сьогодні має ряд проблем в сфері формування та використання ресурсного потенціалу, спричинених особливостями минулого і сучасного його розвитку. Шляхом реформ аграрний сектор переходить від планової системи до сучасної ринкової економіки. Необхідність такого переходу спричинене зниженням ефективності виробництва по мірі вичерпного використання екстенсивних факторів, які формують ресурсний потенціал.

Невідповідність між ресурсним потенціалом та його віддачею привела до значного росту основних фондів, також продовжується процес зниження ефективності використання потенціалу сільськогосподарських угідь, через те, що ряд технічних засобів не відповідає сучасним технологічним вимогам через недостатню надійність і низьку продуктивність. Водночас у машинно-тракторному парку господарств не вистачає багатьох видів сільськогосподарських машин і знарядь для комплексного, багатоопераційного обслуговування рослинницьких, тваринницьких та інших галузей агропромислового виробництва через їх високу вартість. Ефективне використання ресурсного потенціалу агроформувань є об'єктивною необхідністю і важливою передумовою розвитку аграрного сектора економіки.

Для оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства можна застосувати такі групи показників, як ресурсовіддача та ресурсоемність. Чим вищі рівні ресурсовіддачі і нижче – ресурсоемності, тим ефективніше використовується потенціал підприємства.

Комплексні показники, що характеризують використання ресурсного потенціалу підприємства, повинні, охоплювати всі його складові, насамперед - землі, основні та оборотні засоби, трудові ресурси.

Говорячи про використання земельних ресурсів сільськогосподарського підприємства, слід вказати, що показники, які характеризують його, доцільно поділити його на дві групи: перше – включає ті з них, що характеризують відтворення земель; до другої належать – показники економічної ефективності їх використання. Слід включати:

- частку сільськогосподарських угідь у загальній земельній площі підприємства;
- питому вагу у сільгоспугіддях: земельних площ, що знаходяться в обробітку, у тому числі ріллі та багаторічних насадженнях;
- рекультивованих земель, зрошених і удобрених площ;

- обсяг виконаних механізованих робіт (в еталонних гектарах) у розрахунку на 1 га земель обробітку та інше.

Стосовно економічної ефективності використання земель слід вказати, що її оцінюють за системою натуральних і вартісних показників. До натуральних слід віднести урожайність сільгоспкультур, обсяги виробництва окремих видів тваринницької продукції на 100 га відповідних аграрних угідь. Друга група включає виробництво валової, товарної та чистої продукції і розмір прибутку в розрахунку на 1 га сільгоспугідь.

Найбільш прийнятими показниками економічної ефективності використання основних засобів виробництва є їх фондвіддача (яку можна розрахувати за валовою, товарною та чистою продукцією, а також по прибутком) та фондоемність (що є зворотнім показником фондвіддачі розраховані по валовій продукції).

Важливими економічними показниками використання будівель і споруд є виробництво продукції окремо одержаного прибутку на гривню їх кошторисної вартості; виробництво продукції й одержаний прибуток на скотомісце.

Стосовно показників ефективності використання оборотних засобів необхідно вказати, що як основні можуть застосовуватися такі: коефіцієнти обороту та закріплення; тривалість одного обороту (у днях); вартість валової, товарної та чистої продукції, а також розмір прибутку в розрахунку на 1 грн. оборотних засобів.

Для забезпечення узагальненої оцінки активності використання ресурсного потенціалу будь-якого підприємства показники ефекту від його діяльності (вартість валової, товарної і чистої продукції, прибутку) доцільно ділити на загальну величину його ресурсного потенціалу.

Проблеми ефективного використання ресурсного потенціалу в сільськогосподарських формуваннях АПК в мовах реформування власності та формування ринкових відносин є однією з головних, і від її вирішення залежить не тільки величина фінансових результатів, але й конкурентоздатність продукції на зовнішньому та внутрішньому ринках.

Для вирішення проблеми підвищення ефективності використання ресурсів аграрних формувань потрібні розробки системного соціально-економічного підходу до всебічного опрацювання кожного окремого спектру питань збалансованого формування ресурсного потенціалу та його віддачі.

В умовах складностей розвитку української економіки визначення ресурсних можливостей та ефективність його використання повинні стати пріоритетними напрямками стратегії будь-якого сільськогосподарського підприємства. Тенденція

залежності економічного росту від стану потенціалу очевидна, що завжди відзначалася творцями теорії економічного росту, підтверджується практикою господарювання.

Глибокі структурні зрушення в економічному механізмі господарювання утвердження приватної власності на засоби виробництва та створення нових організаційних форм господарювання в сільському господарстві вимагають подальших наукових досліджень особливостей руху основних засобів як авансової вартості та вирішення комплексу методологічних і методичних аспектів налагодження процесу їх відтворення на аграрних підприємствах.

Наслідком низької ефективності сільськогосподарського виробництва є стан і характер повільних змін у виробничих відносинах, які стримують розвиток продуктивних сил, у тому числі і ресурсного потенціалу.

Ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств включає основні види ресурсів: матеріальні, трудові, природні, фінансові та інформаційні. Він є об'єктивною умовою здійснення виробництва і відображує витратну сторону виробничого процесу. Ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств характеризується кількістю, якістю та структурою ресурсів, незбалансованість кількісних і якісних характеристик яких викликає зниження виробничого та економічного потенціалу сільського господарства.

Кількість виробничих ресурсів і структура ресурсного потенціалу – чинники, під впливом яких формуються результати господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. Для виявлення їх впливу на ефективність виробництва необхідно проаналізувати економічну ефективність використання як окремих складових елементів, так і сукупного показника ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Використані джерела:

1. Маршалюк М.С. Потенціал аграрного підприємства: наукові підходи до трактування {Електронний ресурс} / М.С. Маршалюк. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2014_154_1/10mns.pdf
2. Маркіна І.А. Ресурсний потенціал аграрних підприємств // автореф. дис. докт. екон. наук / Полтавський університет економіки і торгівлі. – Полтава.
3. Кравченко А.В. Ефективність використання земельних ресурсів регіону / А.В. Кравченко, О.Ю. Єрмаков // Вісник аграрної науки. – 2017. - №3. – Т.І. – С.54 – 58.

УДК 65.016

Колодійчук В. А. д.е.н., професор
ORCID ID 0000-0003-2757-6299

*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій ім. С.З. Гжицького
м. Львів,*

МОДЕЛІ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ ОРГАНІЗАЦІЇ

JEL ID A10; B41; O13

Будь-яку систему слід розглядати в контексті її життєвого циклу, що передбачає аналіз еволюційних етапів розвитку і занепаду. Причому кожна система (біологічна, соціально-економічна, технічна, інформаційна тощо) підпадає під дію цих етапів, однак їх тривалість може бути абсолютно різною.

У загальній теорії менеджменту фігурують три моделі життєвих циклів і розвитку організації. Одна з таких моделей, запропонована у 1972 році професором Гарвардської школи бізнесу Ларрі Грейнером, описує етапи життєвого шляху організації. На думку науковця, найбільше значення для побудови моделі організаційного розвитку мають п'ять ключових чинників: вік організації; розмір організації; етапи еволюції; етапи революції; темпи зростання галузі [1]. Згідно з цією теорією в організаційному розвитку підприємства окреслюються п'ять етапів, а саме: 1) творчість; 2) централізація; 3) делегування; 4) координація; 5) співробітництво.

На думку Л. Грейнера, з розвитком організації необхідно змінювати стилі керівництва відповідно до визначених етапів, оскільки в іншому разі суттєво зростає ризик втрати контролю за діяльністю підприємства.

Друга модель, запропонована одним із провідних світових експертів з менеджменту та підвищення ефективності, доктором Іцхаком Адізесом [2], є розвитком ідей Л. Грейнера. Учений, розробляючи основи теорії життєвих циклів організації припустив, що динаміка організаційного розвитку, подібно до функціонування більшості фізичних, біологічних і соціальних систем, має циклічний характер. Відповідно до моделі Адізеса в процесі життєдіяльності організації можна виділити десять закономірних послідовних етапів [3, с. 58]:

I етап – народження. Основний месидж – зуміти об'єднати навколо ідеї людей, матеріальні і грошові ресурси та ризикнути втілити її в життя.

II етап – дитинство. Практична реалізація ідейного потенціалу на початку є вкрай нестабільною і тому перші успіхи є надто важливими для організації. Стабілізація ресурсного потенціалу, системні фінансові надходження та очікувана поява на ринку серед окремих покупців дає змогу організації перейти на наступний етап життєвого циклу.

III етап – “вперед-вперед” – є динамічним продовженням “дитинства” з відповідними якісними результатами. Ідея починає давати реальні результати,

що підвищує впевненість усіх членів організації у своєму перспективному майбутньому, однак ще є багато організаційних, функціональних, фінансово-ресурсних та інших проблем.

IV етап – юність, що супроводжується значними якісними змінами в організації. Виникає потреба в зміні структури компанії і делегуванні повноважень, оскільки зростання масштабів виробництва підвищує рівень некерованості бізнесу.

V етап – розквіт. Це найбільш бажаний період життєвого циклу організації, оскільки досягнута максимальна структурно-функціональна збалансованість та є відповідний досвід прогнозування, виявлення й усунення помилок у процесі стратегічного планування.

VI етап – стабілізація. Фактично це є зрілість організації з першими симптомами її старіння. Сфера інтересів менеджменту починає все більше охоплювати внутрішнє середовище компанії, а не ризиковані бізнес-проекти на конкурентних ринках.

VII етап – аристократизм, що є поглибленням сформованої попереднім етапом тенденції оманливої самодостатності та зацикленості на минулих досягненнях. На чільне місце виходять корпоративні традиції і правила, що доволі часто не мають раціонального підґрунтя або не є пріоритетними у системі першочергових завдань організації. Бізнес-інтереси компанії мають екстенсивний характер, що проявляється у поглинанні інших компаній, купівлі нових ідей і продуктів, а не генеруванні власних.

VIII етап – бюрократизація, яка іноді поділяється на ранню і пізню. Виникнення структурних конфліктів в організації та намагання їх усунути за рахунок посилення контролю за працівниками без належної їх мотивації, а також відсутність реальних дій щодо підвищення ефективності виробництва й орієнтації його на задоволення потреб споживачів – все це призводить до формального виконання багатьох функцій і першопричиною цього є ускладнений бюрократичним апаратом механізм їх реалізації.

IX етап – закономірний наслідок прогресування попереднього етапу. Відсутність платоспроможного попиту на продукцію організації не дає змоги здійснювати процес розширеного відтворення виробництва.

X етап – закінчення існування організації. Монопольні організації, а також ті, що користуються державними преференціями, на деякий час можуть відтермінувати свою смерть, однак і адміністративний ресурс має свою фінальність.

Отже, теорія Іцхака Адізеса має практичне значення у прогнозуванні подій та адаптації підприємства до можливих критичних ситуацій, а також адекватного виконання менеджерських функцій на основі закономірностей та особливостей кожного етапу життєвого циклу організації. Модель Айдізеса чітко розкриває весь життєвий цикл до самої смерті, чого не враховують інші досліджувані моделі.

Російські дослідники і консультанти Є. Н. Ємельянов та С. Є. Поварніцина [4] розглядають життєвий шлях організації в бізнесі зі соціокультурного погляду. Вони виділяють чотири етапи життєвого циклу організаційного розвитку, для кожного з яких характерна певна система взаємин між співробітниками, організацією і зовнішнім середовищем:

1) етап “тусовка” з домінуванням неформальних, дружніх відносин;

2) етап “механізація”, що супроводжується формалізацією відносин, регламентацією посадових функцій на основі регулярного менеджменту й стандартизації;

3) етап “внутрішнє підприємництво”. Характерною ознакою є делегування повноважень, децентралізація влади, внутрішні підприємницькі ініціативи співробітників і підрозділів, які регулюються детально розробленою політикою і стратегією організації. Найважливішими цінностями стає професіоналізм співробітників, спроможність досягти поставленої мети максимально ефективним способом. Формуються командні відносини і способи роботи;

4) етап “управління якістю” націлює організацію на домінуючі ринкові позиції як розробника і диктатора власних стандартів якості продукції. Посилюються інтеграційні процеси між підрозділами організації на досягнення кінцевих результатів. Цей етап якнайповніше відповідає концепції інтеграції між сферами агропромислового виробництва.

Автори моделі уточнюють, що кожен із цих макроетапів поділяється на шість стадій: формування, зростання, стабілізація, стагнація, криза (“хаос”), розпад або реформування [4]. Як правило, зміна етапів супроводжується значними трансформаціями усередині організації за спробу уникнути кризи кожного окремого етапу.

Підсумовуючи викладене, хочемо звернути увагу, що розглянуті три моделі життєвого циклу організації певною мірою є умовними і не враховують усіх можливих реальних ситуацій, зокрема, і в сільськогосподарському виробництві. Розгляд етапів життєвого циклу передбачає створення абсолютно нового підприємства, що не завжди прийнятно для економічних реалій. Підприємства реструктуризуються, мають різні джерела та потужності інвестиційного капіталу, а також належать до різних галузей зі своїми особливостями, регуляторами, законодавчим полем – і все це вноситиме певні корективи у розглянуті етапи життєвого циклу організації. Відсутній є й набір оціночних критеріїв моніторингу системи щодо її перебування на тому чи іншому етапі еволюційного розвитку, однак, незважаючи на певні обмеження, важко переоцінити прикладний характер розглянутих моделей у теорії управління системами.

Використані джерела:

1. Колодійчук В. А. Ефективність логістики зерна та продуктів його переробки : монографія. Львів : Український бестселер, 2015. 574 с.

2. Адизес И. К. Управление жизненным циклом корпораций. [5-е изд.]. М.: Изд-во “МИФ”, 2018. 512 с.
3. Логістика : навч. посіб. / О. М. Тридід, Г. М. Азаренкова, С. В. Мішина, І. І. Борисенко. К. : Знання, 2008. 566 с.
4. Емельянов Е. Н. Психология бизнеса [Электронный ресурс] / Е. Н. Емельянов, С. Е. Поварницына. М. : АРМАДА, 1998. 511 с. Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/91927/>.

УДК 631.11: [331.101.262 +332.33]

Магійович Р.І., к.е.н., доцент
ORCID ID: 0000-0003-4240-4954

Магійович І.В., к.е.н., доцент
ORCID ID: 0000-0002-1329-7355

*Львівський національний аграрний університет
м. Львів*

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

JEL ID: A 10, D 24, L 11

Постановка проблеми. У зв'язку з поширенням європейських стандартів якості на сільськогосподарську продукцію та посиленням екологічних вимог щодо її вирощування, набуває важливого значення раціональність використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Адже ефективність задіяних елементів ресурсного потенціалу відображається на конкурентоспроможності суб'єктів господарювання і досягається завдяки правильно побудованому процесу організації та управління економічними ресурсами агроформувань.

Результати досліджень. Ресурсний потенціал підприємства – це комплекс необхідних ресурсів, які використовуються для повноцінного виробництва продукції. Науковцями, що займаються проблемою ефективного використання ресурсного потенціалу підприємств, подається різна їх класифікаційна характеристика. Н.С. Краснокутська до ресурсного потенціалу відносить ділову репутацію, технічні, кадрові, фінансові, організаційні, технологічні, просторові, та інформаційні складові (2, с. 14). А ресурсний потенціал агропромислового комплексу, як вважає В.Ф. Іванюта, повинен обов'язково включати природно-земельні, біологічні, трудові, виробничі та фінансові компоненти (1, с. 46).

Доцільно зазначити, що у сільському господарстві традиційно на першому місці знаходиться такий чинник виробництва як земля. Це первинний

природний ресурс, який має свої властивості, функції та територіально-просторове обмеження. Тому питання збалансованого раціонального землекористування має бути головним у аграрній політиці країни.

Звичайно, що ресурсний потенціал сільськогосподарського виробництва, а також його формування та безпосереднє використання на підприємстві залежить від специфічних особливостей функціонування сільського господарства як галузі, які проявляються під впливом низки чинників: природно-кліматичних, екологічних, біологічних, техніко-технологічних, трудових, фінансових, організаційних-управлінських, маркетингово-збутових, інноваційно-інвестиційних, соціально-економічних, інформаційних, політичних та зовнішньоекономічних. Використання наведених складових потенціалу підприємства відображає витратну частину завершеного виробничого процесу. Тому їх кількість, якість та структура безпосередньо впливають на виробничий та економічний потенціал суб'єкта господарювання. Якщо коротко розглядати ієрархію взаємозв'язку потенціалів, то цей ланцюг взаємозалежності починається з ресурсного потенціалу, переходить у виробничий, який, у свою чергу, формує економічний та завершується конкурентним потенціалом, від якого залежить рейтингова позиція даного підприємства на ринку.

Зауважимо, що ефективність використання ресурсного потенціалу та його відтворення доцільно оцінювати як в загальному, так і окремо по кожній групі задіяних ресурсів за допомогою відповідної системи показників, головними з яких є ресурсовіддача та ресурсоемність. Логічно, чим вищий показник ресурсовіддачі та нижча ресурсоемність, тим раціональніше та продуктивніше використовуються всі складові потенціалу підприємства.

Згідно наукових підходів, критеріями економічної ефективності діяльності аграрних суб'єктів господарювання виступають рівні і темпи зростання валової продукції, валового та чистого доходів з кожного гектару землі при найменших витратах сукупної праці на виробництво одиниці сільськогосподарської продукції.

Акцентуючи увагу на ефективності використання наявного ресурсного потенціалу агроформувань, доцільно розуміти, що в сучасних умовах активізації глобальних проблем важливе місце посідають не лише витрати та доходи, одержані внаслідок реалізації продукції, але і повноцінне збереження та можливість відтворення ресурсів, які задіяні у виробництві. Тим більше, що на сьогодні аграрне виробництво країни не може подолати проблеми, спричинені непродуманою аграрною політикою в минулому та трансформаціями сучасного його розвитку.

Висновки. Тому ефективне використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств є не тільки важливою передумовою розвитку головної галузі країни, але й об'єктивною необхідністю, яка пов'язана з науково-обґрунтованими підходами щодо організації раціонального землекористування, оновленням та докомплектуванням технічних засобів, машинно-тракторного парку та іншого сільськогосподарського устаткування, осучасненням та

модернізацією технологічних й агротехнічних процесів, оптимізацією інноваційної діяльності, підвищенням професіоналізму трудових ресурсів, посиленням інвестиційної привабливості, вдосконаленням управління виробництвом та маркетингово-збутової діяльності, а також імплементацією інформаційних ресурсів. Звичайно, що розвиток ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств повинен здійснюватися з врахуванням загальнонаукових методів та прийомів його формування на основі пропорційності та відповідності, а також із застосуванням принципів стратегічного управління складовими потенціалу.

Використані джерела:

1. Іванюта, В. Ф. Природний потенціал агропромислового комплексу: регіональний аспект. Агроінком. 2007. № 9–10. С. 45–48.
2. Краснокутська, Н. С. *Потенціал підприємства: формування та оцінка*. Навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2005. 352 с.

УДК 338.22:339

Місюк М.В., д.е.н., заслужений економіст України, професор
ORCID: 0000-0003-2903-7715

Місько А.М., аспірант
ORCID: 0000-0002-5429-3545
*Подільський державний
аграрно-технічний університет,
м. Кам'янець-Подільський*

СТАН МОЛОКОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ ТА ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДХОДУ КОРМОВИРОБНИЦТВА

Ключове місце в агропромисловому комплексі України займає молокопродуктовий підкомплекс. Вітаміни та мінерали, білок все це є в молоці та молочних продуктах. Молоко і молочні продукти є невід'ємним елементом харчування людини і значною мірою впливають на ступінь задоволення потреб населення. Молоко містить усі необхідні для харчування людини компоненти та забезпечення нормального обміну речовин [4].

Аналізуючи дані наведені в таблиці 1 Динаміка виробництва молока в Україні, ми бачимо, що відбувається скорочення обсягів виробництва молока. Так, в 2015 році всього було вироблено 9926,8 тис.т., а вже в 2020 році цей показник склав 9267,4 тис.т.

Таблиця 1

Динаміка виробництва молока в Україні, тис т.

За регіонами	2015			2020		
	Всього	в тому числі		Всього	в тому числі	
		с. г. підприємства	господарства населення		с. г. підприємства	господарства населення
АР Крим
Дніпропетровська	350,5	81,7	262,9	275,8	69,8	206,0
Донецька	229,6	83,3	144,6	155,9	56,0	99,9
Запорізька	262,6	32,5	228,2	202,0	33,6	168,4
Кіровоградська	315,2	51,2	259,4	272,1	60,3	211,8
Луганська	168,2	41,9	116,8	110,6	22,7	87,9
Миколаївська	346,8	37,8	306,0	278,5	46,8	231,7
Одеська	386,9	36,9	348,4	309,6	26,5	283,1
Херсонська	301,3	40,0	260,0	266,2	44,8	221,4
Всього СТЕП	2361,1	405,3	1926,3	1870,7	360,5	1510,2
Вінницька	853,1	193,0	645,4	730,3	214,2	516,1
Київська	454,2	212,8	233,5	383,6	228,2	155,4
Полтавська	811,5	424,8	369,7	734,4	393,2	341,2
Сумська	431,5	175,1	242,5	385,6	163,2	222,4
Тернопільська	461,5	58,8	401,9	468,1	102,8	365,3
Харківська	535,1	232,6	291,9	469,9	244,8	225,1
Хмельницька	600,9	151,6	428,8	651,6	186,6	465,0
Черкаська	541,7	294,0	236,1	460,5	300,9	159,6
Чернівецька	294,0	17,4	276,6	248,0	9,8	238,2
Всього ЛІСОСТЕП	4689,5	1760,1	3126,4	4532,0	1843,7	2688,3
Волинська	434,0	74,9	350,3	353,8	96,1	257,7
Житомирська	590,4	101,0	477,4	506,0	119,7	386,3
Закарпатська	360,0	3,5	354,6	337,3	1,3	336,0
Івано-Франківська	476,6	16,7	457,3	410,5	15,8	394,7
Львівська	575,9	25,6	545,6	460,1	29,8	430,3
Рівненська	439,3	63,2	373,6	340,3	53,4	286,9
Чернігівська	552,6	217,9	334,7	456,7	241,0	215,7
Всього ПОЛІССЯ	2876,2	502,8	2893,5	2864,7	557,1	2307,6
УКРАЇНА	9926,8	2668,2	7946,2	9267,4	2761,3	6506,1

Побудовано на даних Держкомстату [1].

Аналізуючи табл. 2 у 2020 році, на переробні підприємства надійшло 3511,8 тис. т. молока тоді як в 2019 році даний показник склав 3800,0 тис. т. Ми бачимо скорочення обсягів переробки молока на підприємствах.

Особливу роль у вирішенні проблеми з відродження і подальшого розвитку молочного скотарства сільськогосподарських підприємств належить реструктуризації кормової бази та поліпшенню якості кормів. Адже до 2/3 продуктивного приросту тварин можна отримати лише за рахунок організації раціональної годівлі худоби [2].

Таблиця 2

Надходження молока від сільськогосподарських тварин усіх видів на переробні підприємства у 2020 році, тис. т.

	2020	2011
Загальна маса надходження молока сирого	3511,8	3800,0
з нього:		
Куплено	3289,1	3461,5
у тому числі у:		
підприємств	2556,0	2610,4
населення	733,1	851,1
Молоко, яке надійшло на перероблення на давальницьких засадах	202,6	318,1
Молоко власно вироблене, яке надійшло на перероблення	20,1	20,4

Побудовано на даних Держкомстату.

Особливого значення для галузі кормовиробництва в умовах розвитку науково-технічного прогресу набувають інноваційні кормові культури та їхні сумішки. Вченими інституту кормів НААН апробовано і пропонується до запровадження у виробництво понад 52-видів кормових культур інтродуцентів та їх сумішей для всіх видів тварин – сумішки багаторічних і однорічних трав ранніх, середніх та пізніх. До них належать люпино-вівсяні сумішки з пелюшкою, пайза з редькою олійною, горохово-вівсяні з сільфією пронизанолистою, озимо-ріпакові, ярі тритікале із сераделлою й пелюшкою, люпин із вівсом і пелюшкою, пелюшка з тритікале, пелюшка з тритікале та люпином, овес із амарантом, овес із амарантом і сераделлою, пайза із пелюшкою, пайза з редькою і сераделлою, озимі тритікале з ріпаком озимим та інтродуційована кормова культура – галега (або козлятник східний) [3].

Використані джерела:

1. Державний комітет статистики України: офіційний сайт URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Махмудов Х. З., Олійник А. С. Ефективність виробництва молока: аналіз сучасного стану та шляхи розвитку. *Агросвіт*. 2013. № 9. С. 9-12.

3. Місюк М.В. Зростання ефективності кормовиробництва на інноваційних засадах. *Економіка АПК*. 2013. № 3.
4. Семенда Д. К., Семенда О. В. Підвищення ефективності молочного скотарства на Черкащині. *Економіка АПК*. 2008. № 1. С. 39.

УДК 331.582:63

*Мовилэ И. В., доктор хабилитат економических наук, конференциар
Бельцкий государственный университет имени Алеку Руссо,
р. Молдова*

ЭФФЕКТИВНОСТЬ РАБОЧЕЙ СИЛЫ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

JEL ID J01, J24, Q10

Региональное развитие, децентрализация управления, неравномерность и дифференциация развития регионов Республики Молдова, а также проблемы регионального рынка труда обуславливают особенности использования человеческого капитала в сельском хозяйстве. При этом, эффективность рабочей силы на рынке труда является важным показателем развития региона и повышения уровня/качества жизни населения.

В Республике Молдова методологические и практические аспекты темы исследованы и разработаны подходы к эффективному управлению человеческим капиталом и региональным развитием учеными и исследователями: Г. Белостечник, А. Быркэ, Л. Биладш, Л. Бугаян, М. Георгицэ, В. Ганя, И. Дорогая, А. Котельник, С. Киркэ, М. Николаеску, А. Попа, И. Сырбу, Е. Хрищев, Л. Шавга, Г. Ульянов.

Исследования проводились в области стратегического формирования и эффективной реализации человеческого потенциала, развития регионов, формирования конкурентоспособности человеческого капитала (1). Однако, эти исследования проводились обособленно, выявляя характерные особенности в отдельных областях. Вместе с тем, практика применения менеджмента в сельском хозяйстве в условиях регионального развития сталкивается с проблемами, связанными с недостаточным объемом знаний в области разработки стратегий развития и эффективного использования человеческого капитала на сельскохозяйственных предприятиях.

В политике регионов Молдовы не уделяется достаточно внимания развитию человеческого капитала в сельском хозяйстве, что является на наш взгляд, упущением при разработке стратегий. Формирование и оценка эффективности человеческого капитала на макро-, мезо и микроуровне носит обособленный характер, что проявляется в несоответствиях стратегий, разработанных на различных уровнях управления и дисбалансу на рынке труда.

Это предопределяет необходимость междисциплинарного и многоуровневого исследования, более детального изучения концептуальных основ, теорий, моделей и принципов стратегического менеджмента, факторов позитивного и негативного влияния на формирование конкурентоспособности человеческого капитала, а также разработки моделей стратегического управления и стратегий развития человеческого капитала на уровне регионов и на предприятиях сельского хозяйства Республики Молдова.

С целью создания благоприятных условий для устойчивого развития агропромышленного комплекса и интеграции экономики и агропромышленного комплекса Республики Молдова в европейскую экономику, а также для обеспечения продовольственного достатка страны и снижения уровня бедности Правительство РМ в 2008 году утвердило Национальную Стратегию устойчивого развития агропромышленного комплекса РМ (2). Главной задачей этой Стратегии является обеспечение устойчивого роста агропромышленного сектора, а также последовательное улучшение качества жизни в сельской местности путем повышения конкурентоспособности и производительности сектора.

Следует отметить, что существует выраженная и стабильная тенденция к снижению числа работников в аграрном секторе. По оценкам специалистов, ежегодные темпы снижения числа работников аграрного сектора составили 5%. Исследования и опыт других развивающихся государств показывают, что *отмеченная тенденция имеет долгосрочный характер и сохранится в ближайшем будущем*. В результате будет сформирован развитый рынок рабочей силы, который на сегодняшний день, по официальным данным, составляет 18,3 тыс. человек, или 2,2% общей численности трудовых ресурсов. Скрытая безработица экономически активного населения сельской местности – социальное явление, характерное для аграрных стран, – намного выше в период, когда прекращается плодоношение, и достигает 30-33% общей численности располагаемых ресурсов рабочей силы в сельских населенных пунктах.

Помимо сравнительно низких доходов, скрытая безработица способствует и миграции жителей сел, в первую очередь молодежи, специалистов со средним и высшим образованием, в города страны, а также за границу. Как результат, молодые сельскохозяйственные предприниматели, которым следовало бы заниматься введением инноваций и внедрением современных стратегий и технологий, отсутствуют.

В отсутствие постоянных хорошо квалифицированных работников, способных осваивать и использовать современную производственную технику, подавляющее большинство сельскохозяйственных предприятий в настоящее время занимается простым сельскохозяйственным производством зерновых, подсолнечника, ряда технических культур, отчасти – фруктов и винограда. Таким образом, образуется порочный круг, в котором отсутствие рабочих мест ведет к миграции жителей сел, а это, в свою очередь, не позволяет сельским

предпринимателям внедряют процессы с более высокой добавленной стоимостью.

При этом, стратегической задачей устойчивого развития агропромышленного сектора в РМ в области формирования и эффективного использования рабочей силы является повышение компетенций сельскохозяйственных производителей и лиц, работающих в агропродовольственном секторе, с целью обеспечения более эффективного менеджмента сельскохозяйственных предприятий.

Для достижения устойчивого роста в сельскохозяйственном секторе Правительство предпримет меры по обеспечению доступа населения сельской местности к информации, консультативным услугам и программам обучения с целью укрепления потенциала и расширения сети сельского развития. Это позволит всем получателям данных услуг укрепить и разнообразить бизнес, с тем чтобы их конечная продукция стала конкурентоспособной на отечественном и экспортном рынках. Таким образом, доходность бизнеса существенно возрастет, а экономический рост будет содействовать сокращению уровня бедности в сельской местности.

Анализируя эффективность рынка труда Республики Молдова, в том числе, с агропромышленном секторе, обратимся к международным экспертам. По данному критерию наша страна по состоянию на 2016 год находится на 91 месте среди 148 стран мира (табл. 1).

Таблица 1

Эффективность рынка труда Республики Молдова
в период 2014 - 2016 гг. (уровень среди 148 стран)

	Молдова		
	2014	2015	2016
Сотрудничество в сфере трудовых отношений	86	77	97
Гибкость определения заработной платы	30	34	37
Практика найма и увольнения	93	95	107
Пособия при увольнении	106	106	100
Эффект налогообложения на стимулах работать	123	136	109
Оплата труда и производительность	35	34	76
Опора на профессиональное управление	111	111	115
Способность страны сохранить таланты	140	145	136
Способность страны привлечь таланты	139	146	136
Женщины в составе рабочей силы и их соотношение с мужчинами	27	28	33

Исходя из этого, формирование конкурентоспособной рабочей силы на рынке труда Республики Молдова, является одной из важнейших задач органов государственной власти - никакая стратегия экономического развития не обеспечит конкурентоспособность страны, если параллельно не будут разработаны и осуществлены программы подготовки рабочей силы.

С другой стороны, эффективность рынка труда представляет собой важный критерий формирования конкурентоспособности страны.

При этом, на предложение труда в агропромышленном секторе влияют такие факторы как заработная плата, налоги, программы социальной помощи, различные социальные пособия и др.

По оценкам специалистов, после внедрения Национальной стратегии конкурентоспособность сельскохозяйственного сектора будут иметь ряд особых последствий для социальной динамики в сельской местности, поскольку рост сельскохозяйственной конкурентоспособности и производительности предполагает массовый переход рабочей силы от сельскохозяйственной к несельскохозяйственной деятельности. В результате политика в этой области будет направлена, в первую очередь, на развитие экономической привлекательности с целью стабилизации существующих и создания новых рабочих мест, а также на улучшение стандартов жизни в сельской местности. Строительство и модернизация адекватной инфраструктуры крайне важны как для экономического и социального развития сельской местности, так и для сбалансированного регионального развития страны.

Наличие современной инфраструктуры очень важно для того, чтобы сельские регионы могли прямо конкурировать с городами с целью привлечения и сохранения инвестиций. Современная инфраструктура может способствовать также преобразованию сельских регионов в привлекательные для жизни и работы места.

На базе этих приоритетов Правительство должно будет разработать, профинансировать и внедрить программу поддержки, рассчитанную на определенные сроки и направленную на оказание помощи сельскохозяйственным производителям и аграрным хозяйствам для развития ими деятельности и несельскохозяйственных услуг, что позволит повысить их доходы и будет способствовать росту возможностей занятости населения.

Библиография:

1. Волкова Е. В. Ресурсный потенциал перерабатывающих организаций АПК и пути его улучшения. Проблемы экономики № 2(29), БГСА, 2019. с. 13-20.
2. Постановление Правительства РМ № 282 от 11.03.2008 «Об утверждении Национальной стратегии устойчивого развития агропромышленного комплекса РМ». Опубликован в МО № 57-60 от 21.03.2008.

3. Положение дел в области продовольствия и сельского хозяйства. Миграция, сельское хозяйство и развитие сельских районов. Доклад ФАО, Рим, 2018. 199 с.
4. Содействие занятости в сельских районах в целях сокращения масштабов бедности. Доклад Международного бюро труда, Женева, 2008. 159 с.
5. Сельское хозяйство на службе развития. Доклад о мировом развитии. Всемирный банк, Вашингтон, 2007. 426 с.

УДК 349.422.6

Оліщук П.О., к.е.н.

Львівський національний аграрний університет
м. Львів

ЩОДО ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО КООПЕРАТИВУ

JEL ID K 39, Q13

Постановка проблеми. Сільськогосподарський кооператив станом на даний час є поширеною формою для здійснення господарської діяльності та покращення інвестиційного клімату у державі.

Керівництво діяльністю сільськогосподарського кооперативу здійснюють органи управління. Важливе значення має те, хто очолює вказані органи. Для ефективного здійснення господарської діяльності необхідне належне управління справами кооперативу.

Для керування персоналом на підприємствах формуються відділи кадрів, але їх функції здебільшого зводяться до обліку особових даних та відображення внутрішнього переміщення капіталу. Тому, постає проблема формування ефективних органів управління кваліфікацією та здібностями працівників замість простого обліку їх праці, винагороди та відпочинку. Особливого значення набуває створення інтегрованих систем із блоками управління виробництвом для поточного й стратегічного управління кадрами (Ковалів, Ковалів, Магійович, 2016, с. 205) [1, с. 205].

Результати досліджень. Законодавчим актом, за допомогою якого здійснюють правове регулювання діяльністю у сільськогосподарському кооперативі є Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 21 липня 2020 року № 819-ІХ [2]. У сільськогосподарському кооперативі є органи управління, які здійснюють керівництво діяльністю вказаною організаційно-правовою формою суб'єкта господарювання. Органами управління у сільськогосподарському кооперативі є загальні збори, правління, ревізійна комісія та інші.

Найвищим органом кооперативу є загальні збори, на яких члени, шляхом голосування, приймають відповідні рішення щодо управління сільськогосподарським кооперативом.

Якщо до складу сільськогосподарського кооперативу входить менше 20 членів, то повноваження правління здійснюватиме голова, а повноваження ревізійної комісії виконуватиме ревізор.

Правління сільськогосподарського кооперативу є виконавчим органом, який допомагає здійснювати управління господарською діяльністю.

Ревізійна комісія є контролюючим органом, який здійснює перевірку фінансово-господарської діяльності у сільськогосподарському кооперативі.

Бізнес в аграрній сфері є одним із прибуткових та інвестиційно привабливих. Тому аграрними підприємствами зацікавилися особи, які бажають незаконно збагатитися, здійснивши рейдерські посягання на їхнє майно та/або органи управління (Деревянко, Туркот, 2021, с. 132) [3, с. 132].

Зважаючи на те, що останнім часом почастишили «рейдерські» захоплення суб'єктів господарювання, то законодавча влада у свою чергу та юридичні особи зокрема, створюють актуальні заходи захисту від «рейдерів». Такими заходами є прийняття відповідних законодавчих актів, або суб'єкти господарювання самостійно запроваджують індивідуальні заходи захисту. Надзвичайно важливий аспект довіри до посадових осіб органів управління в кооперативі, оскільки від цього залежить чи зможуть «рейдери» чинити вплив на відповідних осіб, шляхом підкупу останніх.

У випадку, якщо члени сільськогосподарського кооперативу будуть мати підозру щодо здійснення зловживань повноваженнями відповідними посадовими особами та щодо вчинення ними дій у вигляді допомоги «рейдерам» для підготовки у здійсненні захоплення кооперативу, то у такому разі на загальних зборах кооперативу повноваження вказаних осіб можуть бути достроково припинені.

Загальновідомим фактом є те, що інвестори будуть залучати кошти лише у ту сферу економіки, у якій будуть на законодавчому рівні визначені усі необхідні положення щодо створення, функціонування та припинення діяльності, а також передбачені норми для захисту законних прав та інтересів як осіб, які будуть здійснювати вкладення коштів так і суб'єктів господарства зокрема (Благута, Долинська, Туркот, 2019, с. 74) [4, с. 74]. Тому, законодавчій владі необхідно докласти максимум зусиль для формування належного законодавчого підґрунтя з метою здійснення правового врегулювання порядку створення, функціонування та припинення діяльності, а також передбачити норми для захисту законних прав та інтересів як осіб, які будуть здійснювати вкладення коштів, так і сільськогосподарського кооперативу зокрема.

Висновки. Отже, для ефективного здійснення господарської діяльності необхідне належне управління справами кооперативу. Органами управління у сільськогосподарському кооперативі є загальні збори, правління, ревізійна комісія та інші. Надзвичайно важливий аспект довіри до посадових осіб органів

управління в кооперативі, оскільки від цього залежить чи зможуть «рейдери» чинити вплив на відповідних осіб, шляхом підкупу останніх. Також, законодавчій владі необхідно створити законодавчий акт для здійснення належного правового врегулювання порядку створення, функціонування та припинення діяльності, а також передбачити норми для захисту законних прав та інтересів як осіб, які будуть здійснювати вкладення коштів так і сільськогосподарського кооперативу зокрема.

Використані джерела:

1. Ковалів В., Ковалів І., Магійович І. Сучасні тенденції в управлінні людським капіталом. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія : Економіка АПК.* 2016. № 23(1). С. 205-210.
2. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21.07.2020 р. №819-IX. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#n166>.
3. Деревянко Б.В., Туркот О.А. Про протидію збиранню чужого врожаю рейдерами. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика.* 2021. № 1 (1). С. 132–141.
4. Благута Р.І., Долинська М.С., Туркот О.А. Проблематика становлення інституту банкрутства фермерських господарств. *Соціально-правові студії.* 2019. Вип. 2 (4). С. 73-81.

УДК 331.101.3:658

Похиленко Н.М. к.е.н.
ORCID ID 0000-0002-0255-001X
ННЦ «Інститут аграрної економіки»
м. Київ

ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ

JEL ID J24, J28, M12

Ефективність використання трудового потенціалу в організаціях, в тому числі сільськогосподарських підприємствах, в значній мірі залежить від вмотивованості її кадрів. Серед інструментів переважаючої у світовій практиці господарювання парадигмі мотивації «залученості», позитивний ефект напрацьованих типів стимулюючих оплат праці застосовується як спосіб мотивації високопродуктивної діяльності працівників.

Серед типів стимулюючих оплат праці виділяють оплату, залежно від результатів праці (участь у прибутках, програма участі у власності організацією, одноразові бонуси), оплату праці обумовлену знаннями, організація гнучких робочих графіків, оплату праці за результатами діяльності

команди. Так, здійснення оплати праці працівників залежно від результатів праці, більш відома як оплата за заслуги, передбачає надання йому винагороди пропорційно результатам вкладу у вирішенні спільних задач. Під участю у прибутках організації мається на увазі надання всім працівникам і менеджерам винагороди за умов досягнення компанією (бізнес-одиницею) визначених цілей. Додатковий позитивний ефект такого типу стимулюючої оплати праці виявляється у стимулюванні роботи в командах. За програмою участі у власності організації найманий працівник перетворюється на співвласника організації, що забезпечує його можливістю участі в формуванні прибутків і відповідно мотивує до збільшення наполегливості у праці з метою збільшення доходів. Передача одноразових бонусів здійснюється в формі одноразової грошової премії. Встановлення оплати праці за знаннями означає, що обсяг оплати праці визначається в залежності від наявності необхідних у робітника навичок. Тож, у робітника формується мотивація до підвищення кваліфікації, оволодіння новою професією, що збільшує його кваліфікаційну гнучкість і відтак позитивно може впливати на продуктивність організації. Введення гнучких робочих графіків дозволяє робітникам самостійно планувати свій робочий день. Глибина такої мотиваційної програми може виявлятися від введення сумісництва до дистанційної форми роботи, яка дозволяє працювати на віддалених від офісу місцях. Оплата праці ж за результатами діяльності команди передбачає отримання робітником нагороди за поведінку і дії, які здійснюються в інтересах всієї команди (напр., кооперація), що вимагає від нього вміння слухати інших і делегувати повноваження.

Слід наголосити, що стимулюючі схеми оплати праці ніколи не можуть виступати єдиним джерелом мотивації персоналу. Деякі з перерахованих програм оплати праці можуть бути ефективними у відповідних ситуаціях, але обов'язково мають доповнюватись ідеями, які забезпечують внутрішні вигоди працівників організації.

Серед сучасних тенденцій в мотивації осіб, які застосовують переважно евристичний підхід до вирішення робочих завдань, слід виділяти такі:

- наділення працівників повноваженнями;
- використання в якості мотиватора внутрішнє задоволення від роботи.

Делегування працівникам повноважень Р. Драфт розглядає в частині самостійного прийняття рішень щодо методів виконання функціональних обов'язків [1, с.636]. Тоді як, Д. Пінк [2] компонент мотивації наділенням працівників повноваженнями визначає як свободу вибору, де предметом вибору виступають чотири елементи, а саме:

- самостійність у виборі задачі;
- самоуправління часом, акцентуючи на важливості отримання якісного результату, а не на обсязі використаного часу;
- самостійність щодо методів виконання задачі;
- незалежність у виборі команди, задіяної до вирішення задачі.

Це означає, що співробітники потребують від організації забезпечення такими базовими інструментами:

- актуальною і повною інформацією щодо діяльності компанії (в т.ч. фінансових і операційних даних);
- необхідними навиками і знаннями через спеціальні навчальні програми;
- правом прийняття самостійних рішень в формі самоврядних робочих команд або спеціальних груп (гуртків якості);
- встановлення рівня нагород за результатами діяльності компанії.

А. Кохн акцентує увагу на необхідності обережного запровадження інструментів матеріального стимулювання праці, заявляючи, що оголошення стимулів заздалегідь виявляє шкідливу дію на продуктивність праці тоді, як позитивний ефект має надання несподіваних бонусів, які відзначають видатну роботу постфактум. Автор особливо небезпечними визначає заохочувальні програми, які проводяться у вигляді змагань, коли команди (або окремі особи) не отримують бонусів незалежно від того, наскільки наполегливо вони працюють. Лише за умов справедливого розподілу нагород дія заохочувальних стимулів носить позитивний характер. Менеджмент організацій мають дозволити працівникам бути автономними та не лише інформувати про цілі організації, а й допускати до участі у їх визначенні. Найпотужнішим мотиватором людини є пробудження її цікавості: коли існують розбіжності між тим, що вони вважали правдою, і тим, з чим вони щойно зіткнулися за умов, що вирішення цього завдання не настільки складне, щоб бути непосильним, і не настільки просте, щоб бути нудним. Усунення відчуття нудьги у працівника вимагає від менеджера докладення зусиль по переконанню усвідомлення важливості (значимості) його виконання та намаганню максимізувати почуття автономії [3, с. 93 -94].

А. Кохн, за Д.Колвін [4, с. 213-214], умовами позитивного ефекту від матеріального заохочення визначає справедливість у розподілі фінансових ресурсів та достатній рівень оплати праці, який би зняв з порядку денного необхідність концентруватись на пошуку додаткових джерел фінансування. Д. Колвін менеджерам радить перестати тиснути на підлеглих, забезпечити їм стабільне і безпечне середовище та обирати серед підлеглих тих, хто наділений природними творчими та новаторськими здібностями.

Цю ідею підтримує і Д. Пінк, який також наголошує на важливості несподіваності зовнішніх винагород, надані їх лише після виконання завдання. А щодо підвищення ефективності нематеріального заохочення, то автор визначає вагомою конкретику та похвалу в зворотному зв'язку з приводу докладених зусиль та обраної стратегії, а не в зв'язку з досягненням конкретного результату [2].

Р. Драфт роль менеджера в мотивації підлеглих ідентифікує не в керуванні ними, а в таким чином організації робочого місця, яке б забезпечувало можливість працівникам навчатися, вносити свій посильний вклад в загальну справу та зростати [1, с. 638].

Отже, ефективність матеріального стимулювання праці може бути забезпечена в контексті справедливості розподілу нагород, автономності у виборі робочих завдань, команди, управління часом, методів виконання завдань, стимулювання зацікавленості працівників не лише результатами, а й процесом праці. Це вимагає від менеджера гідного ставлення до необхідності забезпечення вищих потреб членів його команди та вміння моделювати їх поведінку, враховуючи ірраціональну природу людського мислення.

Використані джерела:

1. Дафт Р. «Менеджмент» / Ричард Л. Дафт - М.:Питер, 2009
2. Пинк Д. Драйв: Что на самом деле нас мотивирует. / Д. Пинк: пер. з англ. И. Трифонов – П: Альпина Диджитал, 2013. URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=62008 (дата звернення 17.10.2019)
3. Дергачева О. Е. Автономия и самодетерминация в психологии мотивации: теория Э. Деси и Р. Райана URL: <https://www.psychologos.ru/articles/view/avtonomiya-i-samodeterminaciya-v-psihologii-motivacii-dvoe-zn--teoriya-e.-desi-i-r.-rayana> (дата звернення 17.10.2019р.)
4. Geoffrey Colvin, «What Money Makes You Do a lot,you say? Well, sure – everyone say that. But think again. If you’re bringing Industrial Age attitudes about pay into the New Economy», Fortune (August 17, 1998), p. 213 – 214 URL: https://archive.fortune.com/magazines/fortune/fortune_archive/1998/08/17/247088/index.htm (дата звернення 16.09.2020 р.)
5. Аграмакова Н. В., Литовченко І. В. Сутність компенсаційного пакету як інструменту управління соціально відповідальним підприємством. Економічні проблеми сталого розвитку: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції імені проф. Балацького О. Ф. (Суми, 11–12 травня 2016 р.). Том 1., 2016. С. 266–267

УДК 338.48:154.57

Сидоренко Є.В.

ORCID ID 0000-0002-7574-2434

ННЦ «Інститут аграрної економіки»

м. Київ

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

JEL ID Q20

На думку деяких вчених, під ресурсним потенціалом слід розуміти сукупність наявних у підприємницької структури видів ресурсів, пов'язаних між собою, використання яких дозволяє досягти максимального економічного ефекту. О. А. Бугуцький вважає, що ресурсний потенціал має на увазі

можливості організації по використанню наявних у неї ресурсів, які підприємство не використовує, але які є у зовнішній середовищі, і тих, які можуть з'явитися в майбутньому, для максимального задоволення потреб населення в своїх товарах, послугах, а також виробництва доданої вартості та отримання прибутку[1]. Інші науковці визначають дане поняття як взаємопов'язану сукупність матеріально - речових, енергетичних, інформаційних засобів, а також самих працівників, які використовують (або можуть використовувати) їх в процесі виробництва. О.М. Вишневська визначає дане поняття як сукупність трудових, природних і матеріальних витрат, які визначаються кількістю, якістю і внутрішньою структурою кожного ресурсу[2].

Теоретичні та методологічні основи підвищення використання ресурсів підприємств різних видів представлені в роботах таких зарубіжних економістів, як Ансофф І., Блех Ю., Гетце У., Гитман Л., Друкер Пітер Ф., Котлер Ф., Лафта Дж. К., Маршалл А., Самуельсон П. та інших, а також в працях вітчизняних економістів Андрійчука В.Г., Бугуцького О.А., Бесенюка В.М., Більського В.Г., Вишневської О.М., Воловика Д.В., Гунченка О.В., Довгала О.В. та інших. У цих роботах досліджувались проблеми підвищення ефективності використання та управління окремими видами потенціалів: виробничим, трудовим, економічним і виробничо-економічним.

У літературі відсутній підхід до визначення ресурсного потенціалу і включення у нього таких інтегрованих категорій, як технічні, матеріальні, трудові, науково-інноваційні, управлінські та інші їх види. Це вказує на необхідність поглиблення досліджень і застосування принципово нових підходів до реалізації економічних проблем і ефективного використання управління ресурсним потенціалом, враховуючи особливості сільськогосподарських підприємств [3]. Узагальнення теоретичних поглядів вчених дозволяє нам констатувати, що в економічній літературі існують різні позиції до змісту категорії «ресурсний потенціал». При цьому одні вважають, що ця категорія являє собою конгломерат ресурсів без урахування їх якісної сторони. Інші вважають, що ресурсний потенціал являє собою матеріальну основу виробництва, але в статичному положенні, тобто до моменту їх залучення в виробничий процес. Треті - не враховують цільове призначення ресурсного потенціалу. Важливість розгляду категорії «ресурсний потенціал» обумовлена і тим, що будь-які цілі і завдання по досягненню кінцевих, соціально - значущих результатів на перспективний період в значній мірі визначаються не існуючими на даний час ресурсами, а ресурсним потенціалом суспільства [4].

У роботах більшості авторів ресурсний потенціал презентується усіма ресурсами, використовуваними в суспільному виробництві на тій чи іншій стадії розвитку продуктивних сил. І це одна з головних особливостей категорії «ресурсний потенціал». Однак розглядати її лише як конгломерат всіх ресурсів навряд чи правильно, оскільки вона містить ще в собі ряд якісних економічних характеристик. Як економічна категорія ресурсний потенціал виражає

відносини між людьми з приводу акумуляції та використання наявних можливостей. Сутність ресурсного потенціалу полягає у взаємодії всіх його складових елементів [5]. Ресурсний потенціал, перш за все, являє собою не просту суму, а систему ресурсів, використовуваних комплексно, тобто передбачає обов'язкову взаємодоповнюваність окремих ресурсів в процесі суспільного виробництва. Збільшення в системі одного якогось - або ресурсу передбачає одночасне збільшення кількості іншого ресурсу. Важливою відмінною рисою категорії ресурсного потенціалу є також і те, що вона передбачає можливість взаємозамінності ресурсів, використовуваних в суспільному виробництві. Багатофункціональність більшості видів ресурсів створює умови варіації застосування різних їх видів і елементів для досягнення одного і того ж заданого кінцевого результату [6]. Характеризуючи ресурсний потенціал, слід враховувати, що в його склад входять не тільки ресурси, призначені до споживання в розглянутому періоді, але і їх страхові та інші запаси. Отже, ресурсний потенціал визначає потенційну (а не тільки реальну) можливість їх споживання в процесі суспільного виробництва. Ресурсний потенціал характеризує не весь запас даного ресурсу, наявного в природі або суспільстві, а лише ту його частину, яку можна отримати з урахуванням досягнутого рівня технологічного розвитку суспільства і економічної доцільності залучення в суспільне виробництво. Тому в ресурсний потенціал входять тільки такі джерела ресурсів, які можна дістати і ефективно на даному етапі суспільного розвитку. І, нарешті, в ресурсний потенціал включається не тільки система ресурсів яка склалася, а й альтернативні ресурси і їх джерела, тобто нові види ресурсів, що раніше не існували (або не використовувалися), і можливості використання яких науково обґрунтовані і отримання (або використання) передбачено в аналізованому періоді в перспективі.

В економічній літературі існують два напрями дослідження ресурсного потенціалу як об'єкта: «ресурсне» і «результативне». Перший напрям розглядає ресурсний потенціал як сукупність ресурсів господарської ланки. Оцінка ресурсного потенціалу зводиться до визначення вартості доступних ресурсів, а рівень використання ресурсного потенціалу визначається відношенням отриманого результату до обсягу застосованих ресурсів. В рамках «результативного» напрямку ресурсний потенціал розглядається як здатність господарської системи освоювати, переробляти ресурси для задоволення суспільних потреб.

Оцінка величини ресурсного потенціалу зводиться до оцінки максимального обороту, який господарська ланка здатна виробити при даній кількості, якості і будові ресурсів. Ресурсний потенціал реалізується в процесі здійснення діяльності підприємства. Ця діяльність полягає в активному і цілеспрямованому впливі персоналу підприємства на транспортні засоби та предмети праці, результатом якого є нові товари і послуги. У процесі свого розвитку ресурсний потенціал підприємств може збільшуватися або зменшуватися. Останнє відбувається у тих випадках, коли зменшуються власні

ресурси підприємства внаслідок відтоку зайнятих, скорочення надходжень матеріальних ресурсів, вибуття основних фондів, які не компенсуються відновленням тощо. Зниження потенціалу можливо також внаслідок стійкого падіння попиту на продукцію.

Успішність функціонування сільськогосподарської організації значною мірою визначається забезпеченістю ресурсами, їх структурою, швидкістю оновлення, ефективністю використання, рівнем розвиненості ресурсів. У масштабах підприємства всі ці фактори визначаються його ресурсним потенціалом. При цьому сам ресурсний потенціал формується як комбінація різних груп, наявних у сільськогосподарських підприємств, ресурсів. Ресурсний потенціал АПК являє собою економічну категорію, що включає в себе симбіоз ресурсів з різноманітністю етіології та властивостей, які визначаються системним характером його формування і розвитку. Таким чином, трактування терміна «ресурсний потенціал» варіюється від уявлення про нього як про виключно кількісну оцінку сукупності ресурсів до визначення його в якості базового елемента виробничого процесу, що володіє як кількісними, так і якісними характеристиками. Друге видається більш повним та цікавим з точки зору сучасної теорії управління соціально економічними процесами.

Використані джерела:

1. Бугуцький О.А. Ефективність виробництва сільськогосподарської продукції / О.А.Бугуцький // Економіка АПК. –1998. –№8. –С.45-51.
2. Вишневецька О.М. Ресурсний потенціал аграрного сектора економіки України: соціально-економічні та екологічні аспекти: [монографія]. –Миколаїв, 2011. 487 с.103
3. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств : теорія, методика, аналіз / В.Г.Андрійчук. –К.: КНЕУ, 2005. –292 с.
4. Відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні і практичні аспекти) /Відп. ред. В.М.Трегобчук. –К.: Інститут економіки НАН України, 2003. –46 с
5. Воловик Д.В. Розвиток системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств / Д.В.Воловик // Вісник Полтавської державної аграрної академії №4 (75). –2014. –С.133-136.
6. Довгаль О.В. Механізм ефективного управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств / О.В.Довгаль // Агросвіт №5. –2016 – С.20-22.

УДК 338.432:631.11

Сиротюк Г.В., к.е.н., доцент
ORCID ID 0000-0002-8740-7959

Іванів І.І., магістр

Власова Г.В., магістр

*Львівський національний аграрний університет
м. Львів*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

JEL Q32

Ефективне функціонування сільськогосподарських підприємств, їх сталий розвиток залежать від раціонального використання їх ресурсного потенціалу. Недостатнє забезпечення підприємств ресурсним потенціалом негативно впливає на виробничу діяльність та конкурентоспроможність виробництва аграрної продукції.

Ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств – це відкрита виробнича система, в якій фактор «підприємництво», орієнтуючись на нинішню ринкову кон'юнктуру і з урахуванням сучасного рівня виробничих відносин, об'єднує організацію відповідної організаційно-правової форми та пускає в хід технологічно залежні ресурси сільськогосподарського виробництва – працю, землю, капітал – для підвищення ефективності використання і забезпечення розширеного відтворення (Кустріч, 2017, с. 22).

Ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств включає сукупність всіх ресурсів і характеризується кількістю, якістю та структурою цих ресурсів, використання яких дозволяє досягти економічного ефекту. Він являє собою сукупність таких основних складових як матеріальний, нематеріальний, кадровий, інноваційний, фінансовий та управлінський потенціали.

Матеріальними є такі ресурси, які використовуються у виробничо-господарській діяльності підприємства і складаються з основних фондів та частки обігових фондів.

Нематеріальні ресурси – це об'єкти промислової та інтелектуальної власності (гудвіл, ноу-хау, бази знань, бази даних, патенти, винаходи та ін.), які протягом тривалого часу можуть приносити користь.

Кадровий потенціал є специфічним елементом ресурсного потенціалу підприємства. Його специфічність проявляється в таких аспектах: люди є одночасно виробниками і споживачами матеріальних цінностей; потрібно постійно враховувати потреби людини як особистості, оскільки людське життя не вичерпується тільки трудовою діяльністю. Формування кадрового потенціалу має враховувати мотиваційні інструменти такі, як, персонал є

рушійною силою ресурсного потенціалу і потенціал, що визначає успіх його діяльності.

Фінансовий потенціал підприємства – це обсяг власних, залучених фінансових ресурсів, якими воно може розпоряджатися для виконання фінансових зобов'язань, здійснення витрат на відтворення підприємства та стимулювання працівників.

Інноваційний потенціал є складною динамічною системою генерування, накопичення і трансформування наукових, управлінських ідей та науково-технічних, маркетингових результатів і інноваційні продукти на основі здійснення безперервного управління підприємством (Ковтун, 2019, с. 64).

Управлінський потенціал підприємства – це сукупність організаційних характеристик системи управління, управлінських ресурсів та їх спроможність мобілізувати компетенції для забезпечення конкурентоспроможності, стабільного функціонування та постійного розвитку підприємства. Управлінський персонал дещо перетинається з кадровим потенціалом, оскільки керівники та управлінці є найманими працівниками, а звідси і відносяться до кадрів підприємства.

Важливо врахувати, що формування ресурсного потенціалу здійснюється на основі закону синергії, а його складники потребують оптимальної структури, так як вони мають бути взаємопов'язаними і відповідати характеристикам сільськогосподарської продукції.

Ефективність використання ресурсного потенціалу сільськогосподарськими підприємствами зумовлюється впливом чинників двох видів:

1. чинники формування ресурсного потенціалу: природні (кліматичні умови та родючість ґрунту; антропогенні (рівень техніки, рівень технології виробництва, трудові ресурси);

2. чинники ефективного використання ресурсного потенціалу: економічні (ціни, податки, фінансовий стан підприємства); соціально-правові (правові норми, соціальне середовище); організаційно-технологічні (організаційна структура підприємства, технологія, логістика, маркетинг).

Структура аграрного сектору економіки напряму залежить від природно-кліматичних особливостей, які визначально впливають на структуру ресурсного потенціалу. Особливо це характерно для розвитку галузі рослинництва, яка вимагає особливих температурних режимів, належної якості ґрунтів і відповідного клімату. Власне наявність в Україні родючих ґрунтів призвело до суттєвого переважання продукції рослинництва у структурі продукції сільськогосподарських підприємств.

Для підвищення ефективності використання земельних ресурсів доцільно перейти до ресурсозберігаючих технологій ведення землеробства та органічного землеробства. Перехід підприємств на екологічне та органічне землеробство дозволять відновити і підвищити родючість ґрунтів, зменшити затрати праці і часу, підвищити прибутковість сільськогосподарського виробництва.

Розглядаючи особливості формування ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств варто враховувати регіональні аспекти, а саме: рівень і якість матеріально-технічного забезпечення виробництва; кількість і якість земель сільськогосподарського призначення; наявність трудових ресурсів певного регіону.

На даний час ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств повинен відображати можливості виробництва аграрної продукції, яка спроможна стати конкурентною на ринку. Для того, щоб створити ресурсний потенціал, адаптований до ринкового середовища, доцільно мати оцінку його стану (характеризується системою узагальнюючих показників) та оцінку резервів ресурсозбереження і подальшого розвитку (доцільно врахувати сукупність чинників і умов використання ресурсів підприємства).

Особливу увагу доцільно приділити структурній збалансованості ресурсного потенціалу, яка потребує вивчення співвідношення окремих його складових, а саме структурні пропорції між: земельним фондом і наявністю техніки для обробітку ґрунту; рослинництвом і тваринництвом; тваринництвом і кормовиробництвом тощо.

Для збалансованого формування та ефективного використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств доцільно вжити певні заходи: раціональне використання ґрунтів шляхом оптимізації структури посівних площ та зниження розораності; запровадження техніко-технологічних змін використання земельних ресурсів та збереження родючості ґрунтів; внесення необхідної кількості органічних добрив; зміцнення матеріально-технічної бази на інноваційних засадах; впровадження новітніх технологій та нових сортів культур високих репродукцій; формування та управління кадровим потенціалом; застосування системи мотивації і стимулювання праці; запровадження комплексу організаційно-технологічних і фінансових заходів, спрямованих на ефективне використання усіх видів ресурсів підприємств.

Визначальна роль у формуванні збалансованого ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств покладається державну політику і підтримку, оскільки виконання вищезазначених заходів не можливе без державної та регіональної підтримки, яка повинна сприяти розвитку інноваційно-інвестиційної політики в галузі сільського господарства з метою підвищення її конкурентоспроможності.

Таким чином, наявний ресурсний потенціал сільськогосподарського підприємства демонструє його потенційні можливості у різних напрямках господарської діяльності, а ефективно та раціональне використання ресурсного потенціалу забезпечить підприємству отримання економічного, екологічного та соціального ефектів.

Використані джерела:

1. Кустріч, Л. О. Основні засади підвищення ефективності стратегічного управління та використання потенціалу сільськогосподарських

підприємств. 2017. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки.* 27(2). 19-22.

2. Ковтун, В. А. Інноваційний та фінансовий ресурсний потенціал аграрних підприємств. 2019. *Фінансовий простір.* 2. 62-73.

УДК 332.146:331.5(477.44);

СУСЛЕНКО А., д.э.н., доцент

*Бельцикий Государственный Университет им. «Алеку Руссо»
р. Молдова*

ОЦЕНКА ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА В АГРОПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ СФЕРЕ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА В КОНТЕКСТЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

JEL I31, J08, J24, D70

Проблема исследования. Республика Молдова обладает большим сельскохозяйственным потенциалом благодаря благоприятным почвенно-климатическим условиям страны. За последние года, в период перехода страны к рыночной экономике, этот потенциал не был использован в полной мере. Несмотря на успехи в экспорте, страна предлагает широкий спектр сельскохозяйственных продуктов, таких как фрукты, овощи, зерно, вино и продукты животного происхождения, поэтому на экспорт агропродовольственных товаров приходится около 45% валового внутреннего продукта (ВВП) в агропродовольственном секторе. Наблюдается снижение конкурентоспособности и повышение уязвимости фермеров и сельского населения из-за глобальной макроэкономической ситуации, а также внешних и внутренних проблем, таких как глобализация и изменение климата.

Чтобы противостоять этим вызовам, необходимо срочное повышение и оптимизация капитализации человеческого потенциала в агропродовольственном секторе, а также системы исследований и инноваций, образование, а также внедрение их результатов в агропродовольственный сектор, становится приоритетом для Республики Молдова. Этот приоритет для будущего развития страны должен быть рассмотрен в соответствии с целями устойчивого развития, принятыми Организацией Объединенных Наций в сентябре 2015 года, Соглашением об ассоциации с Европейским союзом, Национальной Стратегией Развития 2030.

Целью исследования является анализ человеческого и исследовательского потенциала в агропродовольственной сфере Республики Молдова с указанием основных проблем, стоящих перед этим сектором в стране.

Результаты исследования. Исследовательский потенциал агропродовольственного сектора представлен 18 организациями публичного права в области исследований и инноваций, представленными двумя группами

институты (фундаментальные и прикладные науки), включая Государственный Аграрный Университет Молдовы.

Система агропродовольственных исследований в значительной степени финансируется государством. Государственное финансирование является основным источником доходов этих учреждений. Все услуги, предлагаемые как для государственного, так и для частного сектора, в настоящее время бесплатны. Используемое в настоящее время техническое оборудование, методы и инструменты исследования устарели и недостаточны развитые. Зарплата персонала довольно низкая. Финансирование для обслуживания помещений, покупки нового оборудования или квалификации существующего персонала ограничено или даже недоступно.

Низкая заработная плата, существующие условия труда и жизни отрицательно сказались на научном потенциале как в количественном, так и в качественном отношении.

Из общего числа 770 человек, вовлеченных в деятельность публично-правовых организаций в области исследований и инноваций, доля научно-исследовательского и инновационного персонала составляет 50,26% и 49,74% вспомогательного персонала, а из общего числа исследователей доля достигших пенсионного возраста - 44,18%.

Таблица 1

Исследовательский потенциал учреждений агропродовольственного сектора Республики Молдова

Название организации	Численность персонала	Персонал в области науки		Вспомогательный персонал						
		всего	пенсионеры	Всего	Пенсионеры	Бухгалтера	Юридическая секция	Отдел кадров	Работники	Другие категории
ICCC Selectia	201	51	26	142	46	6	1	1	1	32
IF Porumbeni	101	32	8	69	11	3	1	1	1	12
IȘPHTA	277	172	74	105	46	9	1	1	2	30
IPAPS Nicolae Dimo	89	46	24	31	7	4	0	0	1	24
IȘPBZMV	69	44	17	25	12	3	0	0	1	6
ACVAGENRESURS	22	18	12	4	0	1	0	0	0	0

Источник: разработан на основе Национальной Стратегии сельского хозяйства и устойчивого развития.

Основным учреждением, занимающимся исследованиями и инновационной деятельностью в агропродовольственном секторе Республики Молдова, является Государственный аграрный университет Молдовы. Человеческий потенциал Государственного аграрного университета Молдовы

составляет 818 человек, в том числе 331 (40,46%) преподавательский состав, из которых 18,42% - пенсионеры и 487 (59,53%) вспомогательный персонал. Синтетические данные о человеческом потенциале Государственного Аграрного Университета Молдовы представлены в таблице 2.

Таблица 2

Человеческий потенциал Государственного Аграрного Университета Молдовы

Всего	Преподавательский состав			Вспомогательный персонал	Пенсионеры
	Д. Хаб.	Доктора	Без научной степени		
818	39	166	126	487	265
<i>Всего профессорско-преподавательский состав 331, в том числе 61 пенсионер</i>					

Источник: подготовлено на основе данных UASM.

Профессиональная подготовка и обучение в агропродовольственной сфере осуществляется в 27 государственных ТПО (19 профессиональных школ с программами профессиональной подготовки в агропродовольственной сфере, 6 колледжей и 2 центра передового опыта). Учреждения среднего профессионально-технического образования (профессиональные училища) подчиняются Министерству образования, культуры и исследований, центры передового опыта и колледжи в агропродовольственной сфере подчиняются Министерству сельского хозяйства, регионального развития и окружающей среды.

Всего в центрах повышения квалификации и коллегях трудоустроено 873 человека, 379 человек - преподавательский состав, что составляет 43,4%, и 494 человека - вспомогательный персонал, удельный вес составляет 56,6%. Из 873 человек, в пенсионном возрасте 164 человека, что составляет 18,7%, из них пенсионеры составляют 16,1% от 379 преподавателей и 20,9% от 494 вспомогательного персонала.

Высокий средний возраст профессорско-преподавательского состава свидетельствует о том, что молодые специалисты не имеют мотивации к началу профессиональной деятельности в системе образования из-за условий труда, включая оплату труда, географическое положение учебных заведений и т. Д. В то же время нередко текущая кадров и отказ от преподавательской деятельности из-за миграции населения, выявление деятельности в других высокооплачиваемых сферах.

Динамика контингента обучающихся в учреждениях после среднего профессионального образования меняется от года к году в зависимости от государственного заказа на прием и колебания контингента обучающихся. В 2013-2014 учебном году обучалось 3447 студентов, а в 2017-2018 учебном году

- 3567 студентів. На даний момент, по статистическим даним, навчається 3391 студент.

Аналізуючи інформацію про професійну та соціальну інтеграцію випускників, слід відзначити, що в даний час не існують функціональні механізми для слідування професійному шляху випускників. Починаючи з 2013 року і по даний час рівень зайнятості випускників центрів передового досвіду та колег постійно зменшується, досягнувши найнижчої частки в 2017 році - 31,9% від загальної кількості випускників, а найвищий рівень зайнятості був у 2014 році з 41,27% від загальної кількості випускників.

З аналізу зайнятості молодих спеціалістів у 2017 році можна зробити висновок, що з загальної кількості значуща частина випускників (40,6%) продовжує навчання, 19,8% зайняті в професійній сфері, 10,2% - в іншій сфері, 1,9% мають власний або сімейний бізнес, 13,2% їздять за кордон, 8,5% безробітні тощо. Значуща частина випускників паралельно з продовженням навчання також зайнята.

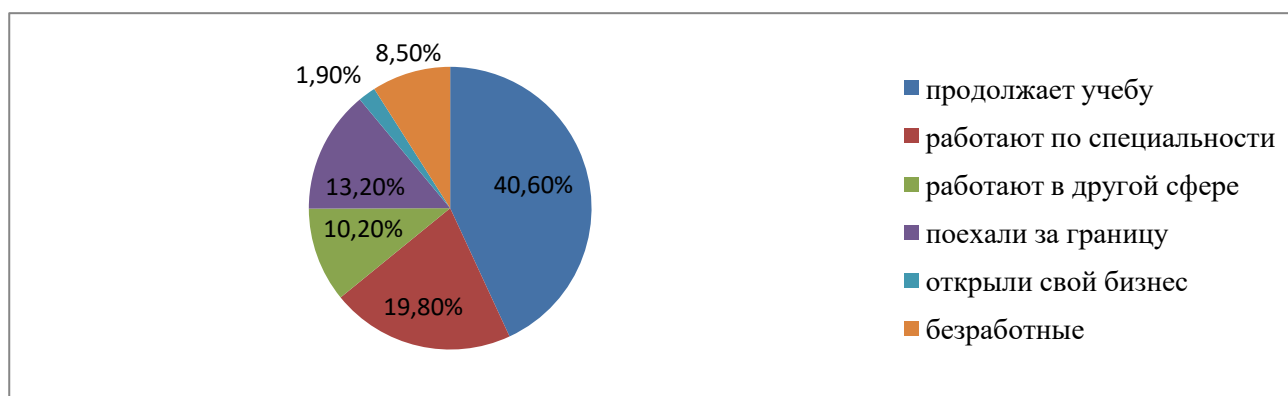


Рисунок 1. Возможности трудоустройства молодых людей в агропродовольственном секторе Республики Молдова

Источник: разработан на основе Национальной стратегии сельского хозяйства и устойчивого развития

Матеріальний потенціал агропродовольствених установ не змінився за останні п'ять років. Відповідно до поточної ситуації в них налічується більше 170 будівель загальною площею близько 441341,82 м², з яких, за даними установ, використовується для науково-освітнього процесу 345591,72 м².

В той же час, за оцінками спеціалістів Міністерства, вказані установи площі не відображають реальної ситуації, так як більшу частину часу приміщення відправляються в користування деяким юридичним особам, не входять до системи освіти (наприклад, парикмахерські, кіоски, офіси).

В то же время следует отметить, что площадка для подготовки специалистов в Государственном аграрном университете Молдовы была запланирована для около 20 тысяч студентов, количество которых с годами существенно сократилось, достигнув в 2010 году 10 тысяч, а в 2018 году - до 3978 человек.

Таблица 3

Материальный потенциал учреждений агропродовольственного сектора

Учреждение	Всего м ²	Используемая поверхность м ²	Неиспользуемая поверхность м ²
Научные учреждения	123839,72	94551,22	29228,5
ГАУМ	130755,1	114254,2	16500,9
Профессионально-технические учреждения	186747	136786,3	49960,7
Всего	441341,82	345591,72 (78,32 %)	95690,1 (21,68%)

Источник: разработан на основе Национальной стратегии сельского хозяйства и устойчивого развития

В профессионально-технических учебных заведениях есть достаточные площади, которые частично используются для развития учебного процесса. В то же время необходимо отметить тот факт, что большая часть от общего количества общежитий сохранилась или требует капитального ремонта и не функционирует.

Выводы. В ходе анализа мы пришли к выводу о необходимости комплексных и целостных реформ в агропродовольственном секторе Республики Молдова. Разработка и внедрение новой организационной структуры для повышения эффективности управления, включая распределение ресурсов между компонентами системы, является лишь одним из элементов процесса реформирования этого сектора.

Элементы существующей системы знаний и исследований в агропродовольственной сфере в Республике Молдова не функционируют как интегрированная система, что свидетельствует об отсутствии функциональных связей между учреждениями и участниками. Они не соответствуют требованиям внутреннего, регионального и глобального рынка.

Таким образом, было замечено, что в отсутствие сотрудничества с научными учреждениями, исследовательские проекты, программы обучения и государственное управление агропродовольственным сектором привели, с одной стороны, к удвоению или утроению специалистов, а с другой стороны, к результатам. Научных исследований не внедрены в сельскохозяйственную практику, что лишний раз свидетельствует об отсутствии связи с реальным сектором.

Решающая связь между потребностями в специалистах, тематикой и реальными продуктами исследовательской области с потребностями фермеров

отсутствует, а связи между учреждениями и бизнесменами являются слабыми и оппортунистическими.

Исследовательские проекты формулируются на основе существующих возможностей научных институтов с учетом в небольшой степени потребностей реального сектора, а программы профессионального обучения предлагаются и ориентированы на выживание образовательного учреждения.

Партнеры из гражданского общества, а также представители центральных и местных органов государственной власти мало вовлечены в процесс определения приоритетов и целей, но также и в оценку результатов компонентов системы исследований и инноваций в этом секторе.

Слабое сотрудничество и интеграция с международным исследовательским и образовательным сообществом. Кроме того, неразумно дополнять рамки для проведения исследований мирового уровня и получения конкурентоспособных инновационных продуктов. Это связано со старением профессиональных исследователей высокого уровня, слабым международным сотрудничеством и отсутствием мотивации.

Имеющаяся информация и статистика показывают, что в целом финансирование государственных учреждений в системе агропродовольственных исследований и инноваций страны обеспечивается адекватно, несмотря на бюджетные ограничения. Однако отсутствуют приоритеты исследований, высокие затраты на техническое обслуживание и другие свидетельства низкой эффективности, которые, таким образом, подтверждают утверждение о том, что руководство является слабым и не несет ответственности за результаты.

Выделение финансовых ресурсов для организаций публичного права в области исследований и инноваций в основном предназначено для организационной или институциональной поддержки и не направлено на финансирование конкурентоспособных проектов.

Финансирование организаций публичного права в области исследований и инноваций, а также образовательных учреждений не основывается на результатах деятельности и, соответственно, не стимулирует эффективное управление ресурсами.

Материально-техническая база и инфраструктура организаций в области исследований и инноваций, а также образовательных учреждений в агропродовольственной сфере не способствуют развитию научно-инновационных и профессиональных навыков, необходимых для рынка труда, и требуют инвестиций для его развития. и модернизация. Институциональный потенциал значительно превышает текущее количество исследователей / студентов и сотрудников.

Проблема трудоустройства выпускников стала актуальной из-за того, что выпускники обладают значительными теоретическими знаниями и меньшей применимостью на практике. Это, по крайней мере в первые годы, затрудняет

им поиск работы, поскольку работодатели предпочитают нанимать людей с опытом работы.

В то же время работодатели все чаще говорят о том, что программы профессионального обучения имеют оговорки в отношении требований рынка труда и вынуждены обучать молодых специалистов по мере необходимости в начале деятельности, что многие компании не принимают на себя. С другой стороны, ожидания молодых людей в отношении трудоустройства высоки, они предпочитают достойную заработную плату, но из-за нестабильной ситуации в экономике рабочих мест не хватает, а зарплаты, предлагаемые молодым специалистам, относительно низки. Таким образом, молодые специалисты считают непривлекательность имеющихся рабочих мест, особенно в сельском хозяйстве.

В этом контексте стоит реализовать ряд мер по решению проблем в этой сфере, таких как:

1. Реорганизация учебных заведений и организаций публичного права в области исследований и инноваций в агропродовольственном секторе;
2. Обеспечение научно-исследовательской деятельности, повышения квалификации по исполнительскому мастерству;
3. Обеспечение научно-исследовательской и учебной деятельности в агропродовольственном секторе путем усиления целей устойчивого развития;
4. Реструктуризация инфраструктуры и материально-технической базы, системы исследований и инноваций в агропродовольственном секторе.

Библиография:

1. Национальная Стратегия Развития 2030. Доступно: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/strategia_moldova_2030_redactata_parl.pdf
2. План действий по восстановлению агропродовольственного сектора Молдовы. Доступно: <https://madrn.gov.md/ro/content/guvernul-aprobat-planul-de-ac%C8%9Biuni-pentru-restructurarea-sistemului-de-cercetare-%C8%99i-inovare>
3. Цели устойчивого развития. Доступно: <https://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/sustainable-development-goals.html>
4. Национальное бюро статистики. Доступно: www.statistica.md
5. Государственный Аграрный Университет Молдовы. Доступно: <https://www.uasm.md/>

УДК 338.22:339

Сушарник Я. А., к.е.н. викладач
ORCID 0000-0002-6104-343X

Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний
соціально-економічний коледж
м. Кам'янець-Подільський

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТВАРИННИЦТВА: НАПРЯМИ ВПЛИВУ ТА ФАКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ

Тваринництво є системоутворюючою галуззю аграрно-промислового комплексу України та ключовим фактором в забезпеченні продовольчої безпеки країни. Воно забезпечує населення різними видами м'яса, молоком, вовною, яйцями та інше. Але не зважаючи на важливість даної галузі, починаючи з 1991 року, ми бачимо негативні тенденції, які склались в даній галузі.

Таблиця 1

Динаміка поголів'я сільськогосподарських тварин на 1 січня, тис. голів

Показники	ВРХ	Свині	Птахи, млн. гол	Вівці та кози
2015	3884	7350,7	213,3	1371,1
2020	3092	5727,4	220,5	1204,5

Побудована на матеріалах Держкомстату України

В останні роки в тваринництві відбуваються суттєві зміни, які полягають у скороченні поголів'я. Поголів'я сільськогосподарських тварин у підприємствах до 2020 року скорочується протягом останніх 30 років. Зокрема поголів'я свиней скоротилось на 76 % порівняно із 1991 роком, поголів'я ВРХ - на 88% по відношенню до 1991р [2]. Дана тенденція зберігається по всіх галузях тваринництва.

Зокрема, поголів'я сільськогосподарських тварин за останні 5 років скорочується. Так поголів'я великої рогатої худоби скоротилась на 792 тис. голів, свиней - 1623,3 тис. голів, овець та кіз на 166,6 тис. голів. Лише поголів'я птахів показує позитивну динаміку і зросло на 7,2 млн. гол.

Подальший розвиток тваринництва в Україні зумовлений гострою потребою у продукції тваринництва як з боку переробних підприємств так і населення. Вітчизняне виробництво продукції тваринництва пов'язане з мінливістю і невизначеністю бачення суб'єктів ринку та безперервним виникненням нових змін в розвитку економіки та суспільства. Ключем для вирішення вище зазначених завдань є підвищення рівня конкурентоспроможного розвитку тваринництва.

Конкурентоспроможність тваринництва залежить від багатьох факторів. Вона визначається сукупністю внутрішніх та зовнішніх факторів, які охоплюють сферу виробництва і збуту продукції, стан ринкового середовища

тощо. До зовнішніх факторів відносяться державне регулювання економіки, митна і соціальна політика, інтеграційні процеси, стан фінансової системи, рівень розвитку інформаційних технологій, інвестиційний клімат в державі і галузі, стан і структура ринку, ємність ринку, вимоги споживачів. Внутрішні фактори – це репутація підприємства, його організаційно-виробнича діяльність, кваліфікація персоналу, ефективність використання ресурсного потенціалу, система управління конкурентоспроможністю [1].

Також конкурентоспроможність виробництва продукції тваринництва, як і багатьох інших видів продукції, залежить від інтенсивності ведення галузі, інвестиційної політики на ринку, стабільної повноцінної кормової бази умов утримання поголів'я тощо.

Вивчення проблематики забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва дає можливість намітити й обґрунтувати основні напрями її підвищення і одним із них є інноваційно-інвестиційний підхід до забезпечення конкурентних переваг продукції. Інноваційно-інвестиційний підхід передбачає, що основним джерелом формування є інновації та інвестиції, які забезпечують виробництво нової продукції, впровадження нових технологій, нових ресурсів, нового типу організації виробництва тощо [3].

Одними із найважливіших умов ефективності програми інноваційно-інвестиційного забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва є заходи державного регулювання, які можна умовно поділити на:

- заходи прямого державного регулювання, до яких належать директивні методи у вигляді фінансування витрат на фундаментальні та прикладні наукові дослідження на ринку продукції тваринництва провідними науковими установами й іншими організаціями через систему грантів для інноваційних проектів. Разом із цим формується державне замовлення на розробку та запровадження нововведень у галузі тваринництва, закупівлю інноваційної продукції, створюється система державного ліцензування різних видів інноваційної діяльності;

- заходи непрямого державного регулювання інноваційної діяльності, які припускають установлення граничних цін на певні види інноваційної продукції, субсидування процентної ставки по кредитах при запровадженні інновацій підприємствами галузі й податкові заходи, що сприяють розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності, а саме ставки по окремих податках, податкові пільги та канікули [3].

Використані джерела:

1. Гузар Б.С., Цикалюк О.С. Основні фактори впливу на конкурентоспроможність продукції. *Інноваційна економіка*. 2012. № 11. С. 277–280.
2. Державний комітет статистики України : офіційний сайт URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

3. Місюк М.В. Інноваційно-інвестиційний підхід до формування та підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва. *Економіка АПК*. 2016. №3.

УДК 349.422.237.2

Туркот О.А. к.ю.н.
ORCID ID 0000-0003-4505-3096
Львівський національний аграрний університет
м. Львів

ЩОДО ОБРАННЯ ВИДУ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ ПРИ ДЕРЖАВНІЙ РЕЄСТРАЦІЇ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

JEL ID K 39, Q 12

Фермерські господарства здійснюють господарську діяльність з метою отримання прибутку, вирощуючи продукцію на земельних ділянках. Вказані земельні ділянки можуть належати фермерським господарствам на праві власності або на підставі договору оренди.

Постановка проблеми. При здійсненні реєстрації фермерського господарства можливо обрати вид суб'єкта господарювання, а саме: юридичну особу чи фізичну-особу підприємця. У зв'язку з цим, необхідно роз'яснити основні аспекти, на які необхідно звернути увагу при створенні фермерського господарства та здійсненні його реєстрації.

Результати досліджень. Відповідно до ч. 4 ст. 1 Закону України «Про фермерське господарство», фермерське господарство, зареєстроване як юридична особа, має статус сімейного фермерського господарства, за умови що в його підприємницькій діяльності використовується праця членів такого господарства, якими є виключно члени однієї сім'ї [1].

Відповідно до ч. 5 ст. 1 Закону України «Про фермерське господарство», фермерське господарство без статусу юридичної особи організовується на основі діяльності фізичної особи - підприємця і має статус сімейного фермерського господарства, за умови використання праці членів такого господарства, якими є виключно фізична особа - підприємець та члени її сім'ї [1].

Зокрема, членами фермерського господарства можуть бути подружжя, їх батьки, діти, які досягли 14-річного віку, інші члени сім'ї, родичі, які об'єдналися для спільного ведення фермерського господарства (ч. 1 ст. 3 Закону України «Про фермерське господарство») [1].

Відповідно до того, який вид суб'єктів господарювання обрати, будуть відрізнятися установчі документи, які використовують при здійсненні господарської діяльності. Зокрема, при реєстрації фермерського господарства у вигляді юридичної особи установчим документом буде статут, а для

господарства без статусу юридичної особи (у вигляді фізичної особи – підприємця) – договір (декларація) про створення фермерського господарства.

Відповідно до ч. 1-2 ст. 8¹ Закону України «Про фермерське господарство», сімейне фермерське господарство без статусу юридичної особи організовується фізичною особою самостійно або спільно з членами її сім'ї на підставі договору (декларації) про створення сімейного фермерського господарства. Договір про створення сімейного фермерського господарства укладається фізичною особою спільно з членами її сім'ї в письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню за місцем розташування майна та земельних ділянок фермерського господарства. Декларація про створення сімейного фермерського господарства (у разі одноосібного ведення такого господарства) складається фізичною особою самостійно в письмовій формі [1].

Уряд та законодавці з метою здійснення належного захисту суб'єктів господарювання від протиправних посягань «рейдерів» створюють відповідні законодавчі акти, зокрема у сфері аграрного бізнесу.

Посягання на аграрні підприємства здійснюються раптово без будь-яких попереджень. Аграрії здебільшого не мають належних засобів для захисту своїх законних прав та інтересів, а тому не можуть швидко відреагувати на посягання (Деревянко, Туркот, 2021, с. 134) [2, с.134].

Необхідно зазначити, що таке обмежене коло учасників, які можуть бути членами фермерського господарства надає перевагу відповідній організаційно – правовій формі, на відміну від наприклад акціонерних товариств, при здійсненні належного захисту від «рейдерів», оскільки членів однієї сім'ї практично неможливо підкупити та можливо запобігти спричиненню конфліктної ситуації, яка необхідна «рейдерам» для здійснення захоплення фермерського господарства.

Зокрема, в акціонерних товариствах необхідно постійно проводити роз'яснювальну роботу із акціонерами, з метою запобігання продажу ними акцій, оскільки «рейдери» проводять купівлю акцій за заниженими цінами та для захоплення акціонерних товариств. Зрозуміло, що акціонери все одно можуть діяти на власний розсуд, проте спробувати їх переконати необхідно (Туркот, 2018, с. 106) [3, с. 106].

Висновки. Отже, при здійсненні реєстрації фермерського господарства можливо обрати вид суб'єкта господарювання, а саме: юридичну особу чи фізичну-особу підприємця. Установчим документом у юридичної особи буде статут, а для фізичної особи – підприємця - договір (декларація) про створення фермерського господарства. Обмежене коло учасників, які можуть бути членами фермерського господарства, надає перевагу при здійсненні належного захисту від «рейдерів», оскільки членів однієї сім'ї практично неможливо підкупити та можливо запобігти спричиненню конфліктної ситуації, яка необхідна «рейдерам» для здійснення захоплення фермерського господарства.

Використані джерела:

1. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>. (дата звернення: 20.05.2021).
2. Деревянко Б.В., Туркот О. А. Про протидію збиранню чужого врожаю «рейдерами». *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. № 1 (1) 2021. С.132-141.
3. Туркот О. А. Правовий захист акціонерних товариств від посягань на їх майно: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2018. 200 с.

UDC 330.313:631.11

Sova Olena, *PhD in Economics,*
Assistant Professor
ORCID ID: 0000-0001-6386-6432
National University of Life and
Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

RESOURCE POTENTIAL OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR

JEL L26, M21, Q10

Formulation of the problem. The resource potential of the enterprise can be interpreted as a property of its available resources to ensure the expected result of entrepreneurial activity due to their using, focusing on the conditions of a dynamic environment and adaptation to it through the use of appropriate means of influence.

The role and importance of the potential of agricultural enterprises in social production is difficult to overestimate, because it is a prerequisite for accelerating scientific and technological progress, and socio-economic development of the country.

Research results. Effective use of the resource potential of agricultural formations is an objective necessity and an important prerequisite for the development of the agricultural sector of the economy [1].

It should be noted that the efficiency of any enterprise largely depends on its financial condition. It is the latter that determines the capabilities of each individual farm in strengthening its own resource potential, introduction of advanced technologies in production, implementation of effective sales of manufactured products. Let's look into some indicators of activity the enterprises in Agriculture, forestry and fishing (Table 1). The enterprises of the industry are divided by size into large and small and medium enterprise sector – SME.

As can be seen from Table 1, the value of the total balance of enterprises in the agricultural sector during 2015-2019 does not have a stable vector of development. Against the background of rapid growth in 2016, there was a significant decrease in one year – in 2017. The balance of agricultural enterprises since 2017 increased by

119 billion UAH in 2019, which is + 13%. But the statistics of coronavirus 2020 will be disappointing.

Table 1

Activity's indicators of Agriculture, forestry and fishing enterprises with a breakdown on large enterprises and SME in 2015-2019 [2]

	Balance, billion UAH			Profitability of operational activity, %			Net profit of enterprises, billion UAH		
	total	large enterprises	SME	total	large enterprises	SME	total	large enterprises	SME
2015	685,84	126,29	559,6	41,7	54,3	39,6	102,85	24,79	78,06
2016	1537,32	149,73	1387,6	32,4	29,3	33,8	90,61	12,08	78,53
2017	911,61	151,69	759,9	22,4	24,6	22,5	68,86	8,06	60,80
2018	983,59	108,00	875,6	18,3	22,9	17,9	71,00	11,21	59,79
2019	1030,37	164,96	865,4	19,2	8,3	19,8	93,26	5,03	88,23

Profitability of operational activity of Agriculture, forestry and fishing enterprises shows the overall declining dynamics during the study period. This applies to the total profitability of operational activity and profitability of large enterprises and the small and medium enterprise sector. This indicator decreased most significantly for large enterprises – from 54.3% to 8.3%.

At the same time, the profitability indicators of the main activity are much higher than the average values for the economy of Ukraine as a whole. The higher level is also determined by the share of profitable enterprises engaged in agribusiness in comparison with business entities of other industries.

As for the amount of net profit of agricultural enterprises, during 2015-2019 it was at its maximum in 2015 – almost 103 billion UAH, of which 76% was accounted for by SME. The share of SMEs in the amount of net profit of Agriculture, forestry and fishing enterprises increased to 95% in 2019. In the same year, large enterprises earned their minimum for the study period – only 5 billion UAH.

In order to ensure the effective process of formation and use of resource potential, its organization must take into account a set of factors that affect it and at the same time determine its effectiveness. The main such aspects are: environmental, social, economic, production and financial, which act as integral elements of the system of improving the efficiency of resource use.

Conclusions. The production of agricultural products is carried out on the basis of the organic unity of such factors as land, labor, tangible and intangible resources, capital of the enterprise. Their combination is the resource potential of the enterprise [3]. A specific diagnostic technology must be used for each area. Insufficient provision of the enterprise with at least one of the above elements creates certain obstacles to the implementation of the production process, as well as slows down its development.

Achieving sustainable development of agriculture requires solving the problems of optimizing resource consumption and resource conservation. Identification of structural features of combining resources is the basis for further assessment and determination of directions for the development of processes of formation of production potential of agricultural enterprises, optimization and rationalization of their combination.

References:

1. Вініченко І.І., Сорока Ю.О. 2015. Ефективність використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Інвестиції: практика та досвід 22: 34-37.
2. Офіційні матеріали з сайту Державної служби статистики України: URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 25.04.2021 р.)
3. Сенчук І.І. 2018. Особливості трансформації ресурсного потенціалу аграрних підприємств. Український журнал прикладної економіки 3(4): 29-34.

UDC 338.48:007

Voinycha L., docent

ORCID ID: 0000-0002-8079-0289

Dubnevych Y., docent

ORCID ID: 0000-0002-4843-6239

Lviv National Agrarian University

IMPACT OF THE FOURTH INDUSTRIAL REVOLUTION ON AGRICULTURE AND FOOD SYSTEMS

JEL Q22

We stand on the brink of a technological revolution that will fundamentally alter the way we live, work, and relate to one another.

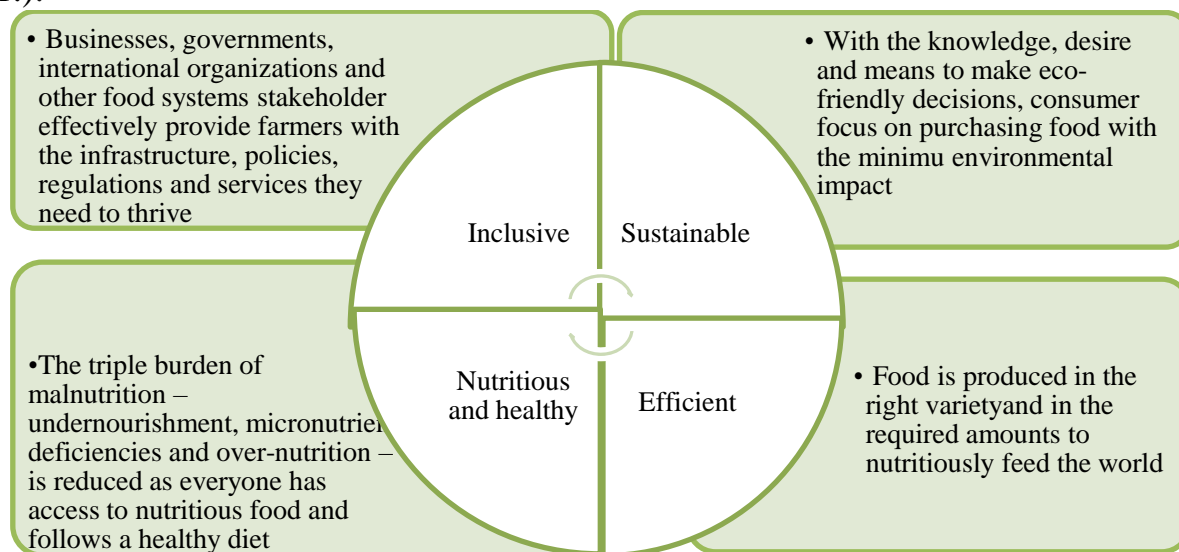
The First Industrial Revolution used water and steam power to mechanize production. The Second used electric power to create mass production. The Third used electronics and information technology to automate production. Now a Fourth Industrial Revolution is building on the Third, the digital revolution that has been occurring since the middle of the last century. It is characterized by a fusion of technologies that is blurring the lines between the physical, digital, and biological spheres.

The Fourth Industrial Revolution is driving disruptive technology innovations across many sectors. Agriculture and food systems have been slow to benefit from these developments – the sector lags significantly behind in harnessing the power of technology and making it widely accessible. However, emerging technologies driven by the Fourth Industrial Revolution are disrupting many industries, bringing rapid

and large-scale change. These include : digital building blocks such as big data, the Internet of Things (IoT), artificial intelligence and machine learning and blockchain; new physical systems such as autonomous vehicles, advanced robotics, additive manufacturing, advanced materials and nanotechnologies; advances in science such as next-generation biotechnologies and genomics, and new energy technologies.

Until now, the agriculture and food sectors have been slow to harness the power of these technologies, attracting significantly lower levels of investment and inspiring fewer technology start-ups than other sectors. Advanced precision agriculture technologies that deploy machine vision, big data analytics and advanced robotics could allow farmers to apply the optimal amount of inputs for each crop and assist with the management of livestock and aquaculture, thereby boosting yields and reducing water use and greenhouse gas emissions.

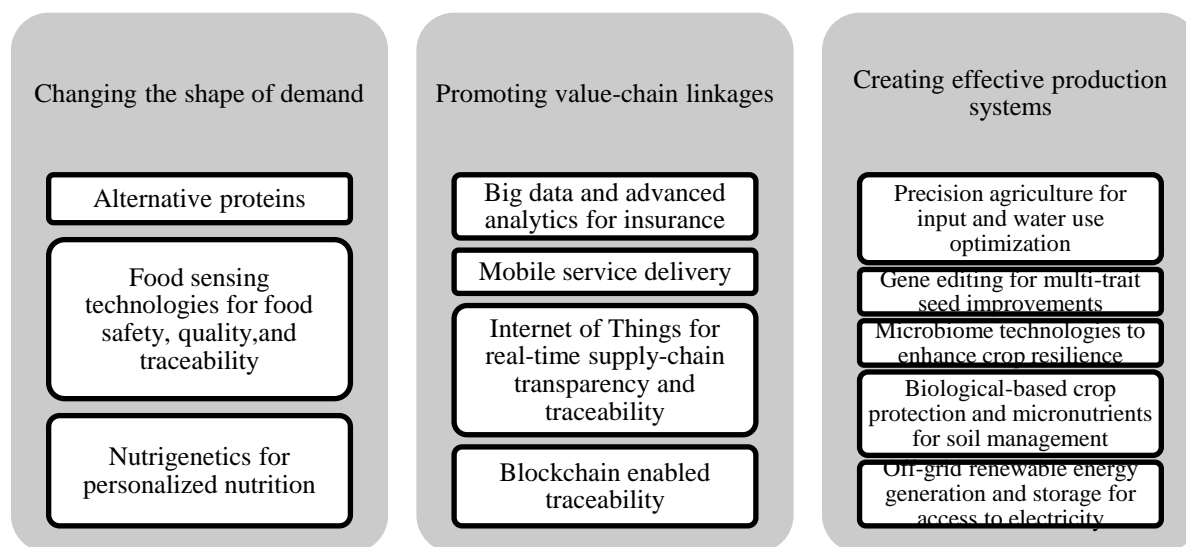
The report, developed by the World Economic Forum in collaboration with McKinsey & Company (McKinsey & Company, 2016) identifies emerging technology innovations that have the potential to drive rapid progress in the sustainability, inclusivity, efficiency and health impacts of agriculture and food systems to achieve the Sustainable Development Goals (Bhumika Muchhala, 2014) (figer 1.).



Figur 1. The Sustainable Development Goals (Bhumika Muchhala, 2014).

Focusing on 12 key technology applications, it estimates the concrete benefits which could be delivered in terms of reduced water usage, greenhouse gas emissions, and food waste; increased productivity and farmer income; and reduced obesity and undernourishment of consumers. It highlights the significant economic, environmental and health benefits that could be realized through the broad adoption of certain technologies and enabling actions that can support and scale them (United Nations General Assembly, 2016). It recognizes that technology is just one of a wide range of solutions that need to be applied in tandem to transform agriculture and food systems and that a “systems leadership” approach is needed to engage all

stakeholders towards that shared goal. At scale, technology holds extraordinary potential for solving today's food challenges. Twelve promising technologies that could significantly impact agriculture system (McKinsey & Company, 2016) and over the next decade are identified as part of this work and are presented in this Figure 2.



Figur 2. Combinations of technologies for solving challenges faced in agricultural and food systems (McKinsey & Company, 2016).

Fourth Industrial Revolution technologies have the potential to help revolutionize food systems, dramatically changing the shape of demand, improving value-chain linkages and creating more effective production systems. At the same time, however, they are likely to introduce new challenges. They raise concerns pertaining to health and safety, the environment, privacy and ethics.

References:

1. McKinsey & Company: Can Long-Term Economic Growth be Saved? The World Economic Forum, January 2016. See: www.mckinsey.com/insights/growth/can_long-term_global_growth_be_saved
2. Bhumika Muchhala, "North-South debate in the UN within context of Sustainable Development Goals," Third World Network, 14 March 2014. See: <http://www.twn.my/title2/unsd/2014/unsd140303.htm>
3. United Nations General Assembly, Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E

Секція 2

Методичні і методологічні аспекти ефективності використання
ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств

УДК 330.341.1

Berezivskyy Z. P., Ph D., Associate Professor
ORCID ID: 0000-0001-5731-1377

Berezivska O. Y., Ph D.
ORCID ID: 0000-0001-6892-6238
Lviv National Agrarian University
Lviv

INNOVATIVE PROCESSES IN THE AGROINDUSTRIAL COMPLEX OF THE LVIV REGION

JEL ID Q31

The crisis, which affected all sectors of the economy, had an extremely severe impact on the development of agricultural production in Ukraine. The reduction in the gross output of agriculture is becoming threatening. Due to the deepening disparity in prices for industrial and agricultural products, agricultural production is becoming unprofitable. The destructive processes of resource potential in agriculture are deepening. The artificially formed separation of the agrarian economy from the financial system becomes extremely threatening, which almost completely deprives the organizational and economic structures of adequate conditions for functioning. Most small agricultural enterprises are on the verge of financial collapse [1].

Decreased real cash inflows and solvency of agricultural producers at relatively high interest rates on short-term loans, almost completely reduced production, suspended investment processes, disrupted the balance of fixed and current assets, accelerated almost complete destruction and depreciation of material and technical base. This led to a sharp decline in production and to the displacement of domestic and foreign food markets of its own agricultural producers.

The exit of the agrarian economy from the crisis will be preceded by the mandatory establishment of conditions for full-fledged investment processes in the economy. Attracting a sufficient level of investment and innovation should be at the expense of both own funds of agricultural producers and borrowed funds.

The investment regime should provide expanded reproduction of fixed assets. The main task of the state will be to create a favorable investment climate and stimulate investment processes through means of indirect influence. Most state-level programs are subject to direct state funding [2].

Further development of the agroindustrial complex in the current crisis situation objectively requires extensive use of foreign aid. The main task of its involvement should be to create conditions for overcoming acute crises, such as reducing the marketability of products, bankruptcy of many agricultural enterprises, almost complete destruction of the material and technical base of the industry and more.

The agroindustrial complex of Lviv region has all the necessary conditions for the widespread use of foreign investment. Such prerequisites are a favorable geographical location, favorable climatic conditions for agriculture, soil cover, developed production and social infrastructure, availability of food and resource markets, skilled labor and more [4].

Innovative development of agriculture is a set of organizational, managerial, technical, technological, environmental and social changes that occur in the process of creating innovations and bringing them to use directly in production, assessing the economic efficiency of innovation to ensure food security, increase growth, development of competitive agricultural production that meets social needs and improves the quality of life.

The main factors contributing to the innovative development of agriculture are the interest of agricultural enterprises in obtaining additional effects from the introduction of scientific developments, awareness of agricultural producers about scientific developments, the level of training, the possibility of introducing new technologies in agricultural production, economic incentives for innovation [3].

Increasing the level of competitiveness must be associated with increasing the efficiency of agriculture due to innovation processes. To achieve this, it is necessary to provide the population with food products through:

- ✓ increase in agricultural production in volumes close to the population's consumption;
- ✓ increasing the share of products manufactured using resource-saving and innovative technologies;
- ✓ state support for marketing of agricultural products in the region;
- ✓ promoting access of local producers to trade networks and concluding agreements with social institutions for the delivery of food to them.

For the formation of an effective agricultural economy requires new effective mechanisms, methods, schemes, and levers for effective reform and further development of the agroindustrial complex. At present, some agricultural industries are suffering losses as a result of ignoring objective economic laws and the desire of certain political forces to lobby the interests of certain oligarchs. Without solving this problem, it is impossible to expect a significant increase in the competitiveness of agricultural products in attracting significant investments in agriculture, including foreign ones.

References

1. Berezivskyy, Z. P. and Berezivska, O. Y., 2014. Situation and prospects for economic development agroindustrial complex of Lviv region. *Agrarian economy*, 7(1-2), 54–59.
2. Vasilieva, L. M., 2015. Assessment of investment support for the development of the agricultural sector. *Bulletin of Cherkasy University*, (24), 43-48.
3. Gordiychuk, A. I., 2010. Efficiency of agricultural industries and their innovative development. *Scientific Bulletin of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*, 151 (1), 96-101.
4. Luzan, Yu. Ya., 2014. Modern problems and main factors of development of the agriarian sector of Ukraine. *Economics of agroindustrial complex*, (6), 5-9.

УДК 338.439.02

Василина О.Р., к.е.н., доцент
ORCID ID0000-0003-2124-3792

Львівський національний аграрний університет
м. Львів

ПЕРЕВАГИ КООПЕРАЦІЇ ОРГАНІЧНИХ ВИРОБНИКІВ

JEL ID Q 13

Постановка проблеми. Тренд органічного виробництва та споживання органічної продукції набуває популярності не лише за кордоном, а й в Україні.

Світовий кооперативний досвід переконливо свідчить, що кооперація – не лише тип виробництва чи форма господарювання, а економічно зумовлена ідеологія виживання товаровиробника в жорстких економічних та політичних умовах сьогодення, у тому числі зважаючи на складність конкуренції з великими корпораціями та агрохолдингами. І це питання є досить актуальним саме в органічній галузі, оскільки в останні роки спостерігається поява все більшої кількості дрібних виробників, які мають бажання не експортувати свою продукцію, а реалізовувати її на внутрішньому ринку, задовольняючи потреби співвітчизників у високоякісних продуктах харчування.

Результати досліджень. Фахівці впевнені, що органічний ринок у світі щороку зростає на 3-5%. Наприклад, тільки за останні 10 років органічний ринок в ЄС зріс більше ніж у 2 рази: з 16 млрд до 35 млрд\$. Споживання органічних товарних плодів, продуктів переробки, сегмент органічного дитячого харчування матимуть позитивну динаміку росту і в подальшому.

Українські органічні виробники органічної продукції, які хочуть успішно закріпитися на перспективному ринку ЄС, повинні дбати про якість продукції, дотримання стандартів вирощування та імідж на міжнародній арені, посилюючи довіру до бренду “made in Ukraine”, а також об’єднувати свої зусилля в цій сфері.

Кооперація є добровільним об'єднанням, спільна узгоджена робота в економічній сфері, взаємодопомога і солідарність усередині якої створюють додатковий синергетичний ефект.

В Україні є інтерес до органічного сільськогосподарського виробництва, а також є певний досвід наявних сертифікованих органічних господарств. Перші сертифіковані органічні ферми виникли у 2019 році. Загальна площа сільськогосподарських земель з органічним статусом та перехідного періоду склала близько 468 тис. га (1,1 % від загальної площі земель сільськогосподарського призначення України). При цьому нараховувалось 617 операторів органічного ринку, з них 470 – сільськогосподарські виробники.

Сьогодні внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в Україні продовжує розширюватись через основні мережі супермаркетів. Основними видами органічної продукції, яка виробляється в Україні є зернові культури, молоко та молочні продукти, крупи, м'ясо та м'ясні продукти, фрукти та овочі.

Для фермерів Львівщини кооперація - це можливість ще одного досить впевненого та стабільного каналу збуту своєї продукції. Прикладом такого кооперативу є «Фермерська родина. На сьогодні членами кооперативу вже стали 28 дрібних виробників сільськогосподарської продукції Львівщини. Основним видом його діяльності є реалізація продуктів фермерів, учасників кооперативу, через онлайн магазин, включаючи маркетинг, логістику, передпродажну підготовку та доставку «до дверей» клієнта. В цій діяльності успіх полягає в хорошій маркетинговій стратегії, і це одна з перших переваг об'єднання, адже така послуга надто дорога для окремо взятого фермера. Маркетингова стратегія включає в себе сайт, інтернет-магазин. Також ключовою перевагою кооперативу є об'єднання фермерів з різноманітною продукцією, що дає змогу сформувавши широку та цікаву пропозицію «продуктового кошика» для споживача. Лише за умов асортименту, кооператив буде цікавий та успішний. У 2020 році кооператив отримав 300 тис. грн кредиту на придбання обладнання для передпродажної підготовки крафтової продукції.

Організатори кооперативу повинні поставити перед собою кілька запитань перед тим, як об'єднуватися. По-перше, варто спитати себе — для чого ми це робимо, чого ми хочемо досягти? По-друге, які ресурси ми маємо на старті? По-третє, які завдання ми ставитимемо, щоб досягнути мети і як будемо моніторити ефективність наших дій? Останнє дуже важливе, саме через неналежний моніторинг результатів, об'єднання не розвиваються, не має змоги побачити результат роботи, визначити основні індикатори успішності та побачити проблемні точки.

При кооперативному підході важливо бути реалістами — потрібно реально оцінювати фінансові можливості, людський та інші ресурси. Часто при створенні кооперативу чи вже під час його роботи люди висувають міфічні пропозиції, і якщо немає реальних даних і розуміння, то можна витратити чимало ресурсів і не досягнути результату. Важливим фактором є також

здатність до швидкого реагування. Часто кооперативи упускають вигідні та перспективні для себе проекти чи можливості, бо вони потребували оперативної роботи. Тому важливо, щоб кооператив мав завжди наготові основні документи, щоб було розуміння пріоритетності діяльності та відкритість, таким чином, завжди можна швидко зреагувати на нові можливості.

Існують загальносвітові принципи кооперації. Важливо їх не просто дотримуватися формально, а й справді відчувати, пропускати крізь себе — саме тоді можна претендувати на ефективність роботи, а не просто існування формального об'єднання:

1. Добровільне відкрите членство — це один із ключових принципів.
2. Демократичне управління — учасники мають знати про всі прийняті рішення.
3. Членська участь в економічній діяльності — потрібно періодично змінювати людей на рівні прийняття рішень.
4. Автономія та незалежність.
5. Освіта, професійна підготовка та інформування членів кооперативу.
6. Співпраця між кооперативами, але виключно на демократичній основі, щоб ніхто не домінував, не контролював і не примушував.
7. Турбота про громаду, на території якої працює кооператив.

Фахівці впевнені, що органічний ринок у світі щороку зростає на 3-5%. Наприклад, тільки за останні 10 років органічний ринок в ЄС зріс більше ніж у 2 рази: з 16 млрд до 35 млрд\$. Споживання органічних товарних плодів, продуктів переробки, сегмент органічного дитячого харчування матимуть позитивну динаміку росту і в подальшому.

Директор з розвитку УПЮА Катерина Зверева впевнена, що українські органічні виробники плодоовочевої продукції, які хочуть успішно закріпитися на перспективному ринку ЄС, повинні дбати про якість продукції, дотримання стандартів вирощування та імідж на міжнародній арені, посилюючи довіру до бренду “made in Ukraine”.

Висновки. Водночас, можна виділити такі позитивні наслідки для місцевої економіки від співпраці в аграрній сфері:

- Створення робочих місць завдяки збільшенню ланцюжків доданої вартості, диверсифікації асортименту продукції, виходу на прямі договірні відносини з роздрібними мережами, споживачами
- Формування локального галузевого ринку праці, що дає мотивацію для постійного підвищення кваліфікації працівників
- Підвищення кваліфікації працівників місцевого самоврядування
- Менша вразливість місцевої економіки до коливань ринкової кон'юнктури та сезонних «стресів» через взаємодію економічних агентів та створення потужностей для зберігання та/чи переробки

- Посилення "лобістських" позицій місцевих підприємців і громади на регіональному та місцевому рівнях, необхідних для вирішення різноманітних проблем
- Розширення доступу до інновацій, що досягається за рахунок обміну інформацією
- Розвиток місцевої інфраструктури, яка спільно використовується як економічними суб'єктами, так і публічною сферою
- Посилення переваг громади як туристичної дестинації завдяки популяризації громади та розвитку інфраструктури послуг
- Активізація соціального капіталу громади через розбудову горизонтальних практик взаємодії, відновлення міжособистісної довіри, формування локальної ідентичності
- Покращення демографічної ситуації, ріст народжуваності.

Використані джерела

1. Милованов Є. Значення органічного сільського господарства у системі розвитку сільських територій. Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія: Економіка АПК. 2018. № 25. С. 87-98
2. Об'єднання органічного ринку - як, з допомогою чого і навіщо? Інтернет-ресурс. Режим доступу. <http://agro-business.com.ua/agro/idei-trendy/item/8388-obiednannia-organichnoho-rynku-iak-z-dopomohoiu-choho-i-navishcho.html>.
3. Органічне виробництво в Україні. Інтернет-ресурс. Режим доступу. <https://agro.me.gov.ua/ua/napryamki/organichne-virobnictvo/organichne-virobnictvo-v-ukrayini>

УДК 332.122:338

Войнич Л. Й., к.е.н., доцент
ORCID 0000-0002-8079-0289

*Львівського національного аграрного університету
м. Львів*

ТРУДОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ: АНАЛІЗ ТА ШЛЯХИ ТРАНСФОРМАЦІЇ

JEL ID J43

Постановка проблеми. За останні роки суттєво зростає актуальність проблеми збереження і розвитку трудового потенціалу сільських територій. Це обумовлено багатьма чинниками, особливо демографічною ситуацією, низьким рівнем соціально-економічного розвитку сільських територій, що призводить до скорочення робочої сили й розбалансованості соціально-економічного середовища. Українське село втратило свою привабливість для роботи і

розвитку особистості (Акулов, 2012). Досвід високорозвинутих країн засвідчує, що розвиток аграрного сектора економіки є одним з основних чинників стабілізації соціально-економічних відносин країни.

Результати дослідження. Оскільки сільськогосподарське виробництво й надалі залишається основною сферою діяльності на селі, закономірним є зростаючий інтерес до проблем розвитку сільськогосподарських підприємств у контексті вирішення проблем розвитку сільського ринку праці та ефективного розвитку сільських територій.

Львівській області належить ключова роль у соціально-економічному житті Західного регіону України. Серед областей України Львівська область належить до тих, де домінує кількість сільських населених пунктів. Частка сільського населення в районах коливається від 54,3% до 96,3%. Найвищою часткою сільського населення характеризуються Стрийський, Дрогобицький, Турківський, Самбірський, Пустомитівський райони. Пріоритетними видами економічної діяльності досліджуваних територій, в яких зайнята основна частина економічно активного населення, є торгівля (18,3% зайнятих), сільське, лісове, рибне господарство та мисливство, які охоплюють 18,2% усіх зайнятих області, промисловість – 15,1% (ГУСЛО, 2021). Тобто одним з основних видів економічної діяльності, яка залучає сільський трудовий потенціал, залишається сільське господарство, мисливство та лісове господарство. До районів із найвищою часткою суб'єктів цього виду діяльності у загальній кількості суб'єктів ЄДРПОУ належать Сокальський (25,19%), Самбірський (19,07%), Буський (20,1%), Радехівський (20,54%), Жидачівський (18,7%) (ГУСЛО, 2021).

На сьогодні існують значні розбіжності в структурі зайнятості за районами області, що насамперед пов'язане з відмінностями у галузевій структурі економіки районів. Відповідно має місце різниця в рівнях безробіття у районах та містах області. Найвища частка найманих працівників сільського господарства, мисливства та лісового господарства у загальній кількості найманих працівників усіх видів економічної діяльності спостерігається у Бродівському (19,31%), Дрогобицькому (15,34%), Сколівському (14,56%), Золочівському (13,37%) районах. Рівень зайнятості у сільському господарстві сільського населення працездатного віку залишається дуже низьким і коливається у межах 0,3%-10,2%. Найвищі рівні офіційного безробіття спостерігаються у таких районах, як Бродівський, Перемишлянський, Старосамбірський, Миколаївський. Основними причинами безробіття найчастіше виступають: вивільнення з економічних причин (через карантин), звільнення за власним бажанням, неможливість знайти роботу після закінчення навчальних закладів.

Вивчення процесів зайнятості в районах необхідне для: створення цілісної багатоаспектної картини зайнятості в області; проведення комплексної оцінки впливу макрочинників на регіональні проблеми сільського ринку праці, а також визначення зворотного впливу; виокремлення групи регіонів за станом ринку праці й чинників, що його зумовлюють; пріоритетів політики щодо сільського

ринку праці для кожного регіону, вироблення напрямів стимулювання зайнятості (Богиня, 2001).

Правильний шлях розвитку економічного потенціалу країни передбачає вмонтованість нашої суспільно-економічної системи в систему природного середовища для того, щоб можна було раціонально використовувати його засоби для потреб сьогоднішніх і прийдешніх поколінь. Цієї гармонії, однак, неможливо досягти виключно через ринковий механізм, до якого ми так прагнемо, необхідною у вирішенні цих питань є і роль держави (Бородіна, 2012). Перспективи розвитку сільських територій як у Львівській області, так і загалом в країні вирішальним чином залежатимуть від рівня виваженості державної політики щодо розвитку сільського господарства. Завдання держави полягає в тому, щоб створити для цього сприятливі умови, оскільки кожне економічне явище, як і будь-яке інше (фізичне, хімічне, біологічне тощо), для свого розвитку потребує відповідних умов. Основними з цих умов є відпрацювання сприятливого податкового та інвестиційного клімату, оптимізація кредитного обслуговування, інституційне забезпечення, сприяння розвитку процесів кооперації та агропромислової інтеграції – це ділянки роботи, які саме по собі сільське господарство забезпечити об'єктивно не в змозі.

Таким чином, основою формування перспективи ринку праці сільських територій, а також його трудового потенціалу повинна бути оптимізація пріоритетних напрямів зрівноваженого розвитку сільських територій в умовах подальшого реформування аграрної економіки на базі трансформування організаційно-правових форм господарювання та системи економічних взаємовідносин у цій сфері, усестороннього врахування різнобічних інтересів селянства, диверсифікації підприємницької діяльності на селі та надання сільськогосподарському виробництву багатофункціонального характеру при збереженні екологічно чистого сільського довкілля і розвитку соціальної інфраструктури (Гончаренко, 2009).

На наш погляд, відтворення трудового потенціалу сільських територій повинно відбуватися у два основні етапи, а саме формування і використання (Верхохлядова, 2011).

У фазі формування відбувається відновлення кількісної і якісної складових трудового потенціалу. Безсумнівно, великий вплив на трудовресурсну ситуацію на селі мали і будуть мати демографічні фактори. Більше того, сам процес демографічного відтворення тісно пов'язаний зі станом продуктивної зайнятості, рівнем життя сільського населення і т.д.

Фаза розвитку передбачає процес прогресивних змін кількісно-якісних характеристик трудового потенціалу для забезпечення його найповнішої реалізації і ефективного використання, потреб соціально-економічного розвитку в нинішній час та на перспективу.

Висновки. Основними напрямками відтворення трудового потенціалу українського села на сучасному етапі розвитку аграрної сфери має бути

розв'язання двох блоків основних проблем: оздоровлення демографічної ситуації в сільській місцевості як природної основи формування трудового потенціалу, оптимізація його абсолютної величини і динамічних змін, поліпшення якісних параметрів носіїв робочої сили – статево-вікової та професійно-кваліфікаційної структури шляхом докорінного поліпшення соціальної інфраструктури села й сільського соціуму та закріплення молоді на сільських територіях і в аграрній сфері, підвищення соціальних стандартів сільського населення; підвищення економічної активності й зайнятості сільського населення, зменшення безробіття та зростання рівня використання ресурсів живої праці шляхом розширення сфери докладання аграрної праці – збереження діючих та створення нових робочих місць у сільській місцевості, підвищення ефективності та оплати праці в сільському господарстві й доходів сільського населення та на цій основі забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Використані джерела:

1. Акулов В.Г. Економіка праці та соціально-трудова відносини: Підручник. К.: "Знання", 2012. 390с.
2. Богиня Д. П. Основи економіки праці : навч. посіб. К. :Знання – Прес, 2001. 313 с.
3. Бородіна О.М. Людський капітал на селі: наукові основи, стан, проблеми розвитку. К.:ІАЕ УААН, 2003. 277 с.
4. Верхоглядова Н.І. Методичні підходи до визначення поняття «трудова потенціал». *Економічний простір*. 2011. №52/1. С. 219 – 228.
5. Статистичний щорічник Львівської області за 2020 р. Львів : ГУСуЛО, 2012. 275 с .
6. Гончаренко І.В. Соціально – економічний розвиток сільських територій регіону: [монографія] НАН України, І-т регіон. дослід. Львів, 2009. 370 с.

УДК 336:330.64

Гайбура Ю. А. к.е.н., доцент
ORCID ID 0000-0002-2267-4968

*Подільський державний аграрно-технічний університет
м. Кам'янець-Подільський*

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ОЦІНКИ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА

JEL G 32

В умовах фінансової кризи та дефіцитності оборотних активів наявність власних фінансових ресурсів та їх ефективне використання є одним з визначальних факторів розвитку підприємств, а ефективність діяльності

підприємства знаходиться в безпосередній залежності від того, наскільки швидко кошти, вкладені в активи, перетворюються в реальні гроші.

Фінансові ресурси є матеріальним носієм фінансових відносин. Обсяги та ефективність виробництва обумовлюють їх розмір та склад. Водночас від величини фінансових ресурсів залежить зростання виробництва та соціально-економічний розвиток підприємства. Тому пошук фінансових джерел розвитку підприємства, забезпечення найефективнішого використання фінансових ресурсів мають важливе значення в роботі підприємства.

Аналіз фінансових ресурсів підприємства – важливий елемент загальної системи управління підприємством, це система способів опрацювання, трансформації та використання інформації для забезпечення його конкурентоспроможності [Глушко, 2018, с. 471]. Аналіз дає можливість якісно оцінити управлінські рішення, визначити вичерпність і достовірність інформаційного забезпечення для їх обґрунтування, виявити можливість та оцінити ризик господарського чи фінансового маневру, дати характеристику стратегії і тактики функціонування суб'єкта господарювання.

У процесі аналізу фінансових ресурсів підприємства вирішується низка важливих завдань:

- 1) загальна оцінка забезпечення підприємства фінансовими ресурсами;
- 2) визначення оптимального розміру, складу і структури фінансових ресурсів підприємства;
- 3) аналіз ефективності використання і розміщення фінансових ресурсів підприємства;
- 4) обґрунтування фінансової стратегії підприємства;
- 5) вивчення впливу факторів на процеси формування і використання фінансових ресурсів підприємства;
- 6) аналіз темпів змін фінансового забезпечення підприємства та їх напрямів;
- 7) виявлення та мобілізація резервів підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами підприємства;
- 8) розроблення проекту управлінського рішення для усунення виявлених недоліків та освоєння резервів підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами підприємства [Бердар, 2010, с. 274].

Для оцінки фінансових ресурсів підприємства та виявлення можливостей підвищення ефективності їх формування й використання застосовують такі методи аналізу:

– класичні методи аналізу господарської діяльності та фінансового аналізу: ланцюгових підстановок, арифметичних різниць, балансовий, відсоткових чисел, диференціальний, логарифмічний, інтегральний, простих та складних відсотків, дисконтування;

– традиційні методи економічної статистики: середніх та відносних величин, групування, графічний, індексний, елементарні методи обробки показників у динаміці;

– методи математичної статистики вивчення зв'язків: кореляційний, регресивний, дискримінантний, дисперсійний, факторний, коваріаційний аналіз та ін.;

– економетричні методи: матричні, теорії міжгалузевого балансу [Глушко, 2018, с. 473].

На основі розгляду сучасних методичних підходів до аналізу фінансових ресурсів підприємства, деякі вчені пропонують його проводити шляхом:

– аналізу показників фінансового стану підприємства;

– доповнення аналізу показників фінансового стану підприємства аналізом чинників зовнішнього і внутрішнього фінансового середовища, а також поточною і прогновною оцінкою вартості бізнесу та якості управління фінансами;

– дослідженні таких чотирьох перспектив: 1) фінанси; 2) внутрішні бізнес-процеси; 3) клієнти; 4) навчання та зростання;

– аналізу показників, наведених у Statement on Management Accounting «Measuring entity performance» (SMA 4D – Стандарт управлінського обліку «Вимірювання ефективності підприємства»), що розроблений Інститутом управлінського обліку США (ІМА). Вказаний стандарт містить наступні показники: «чистий прибуток і прибуток на акцію; ринкова вартість компанії; рентабельність інвестицій (ROI); залишковий дохід (як модифікований підхід до визначення залишкового доходу можна розглядати економічну додану вартість – EVA); грошовий потік» [Толпежников, 2013, с. 277-282];

– доповнення аналітичних досліджень індикаторами кредитного залучення, інвестиційного забезпечення, фінансової безпеки, загрози банкрутства, резервного забезпечення;

– врахування критерію «можливість залучення додаткового капіталу» [Камінська, 2020, с. 107-113].

Оцінювання ефективності використання фінансових ресурсів підприємства необхідно проводити за показниками стійкості, платоспроможності та ділової активності, які розглядаються через коефіцієнти структури капіталу, ліквідності та оборотності, що дає можливість кількісно оцінювати вплив якості управління фінансовими ресурсами на рівень рентабельності та динаміку розвитку підприємства [Петряєва, 2015, с. 122–129].

Отже, вдосконалення організації управління фінансовими ресурсами підприємств необхідно розглядати, як один з головних факторів підвищення ефективності будь-якої виробничо-господарської діяльності. Від цього залежить покращення позицій підприємства в конкурентній боротьбі, його стабільне функціонування та динамічний розвиток.

Використані джерела:

1. Бердар М. М. 2010. Складові оцінки ефективності управління фінансовими ресурсами підприємств. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 21 : 272–279.

2. Глушко А. Д., Філіп М.Ф. 2018. Науково-методичні підходи до аналізу фінансових ресурсів підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 23: 470 – 474.

3. Камінська І.М., Мишко О.А. 2020. Методичні підходи до аналізу фінансового потенціалу підприємства. *Економічний форум*. 4 : 107–113.

4. Петряєва З.Ф., Іващенко Г.А., Петряєв О.О. 2015. Аналітичне забезпечення оцінки фінансових ресурсів підприємства. *Економічний аналіз*. 19(2) : 122–129.

5. Толпежніков Р.О. 2013. Сутність та методика оцінювання фінансового потенціалу підприємства. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2 (1) : 277–282.

UDK 338.43.01

Zelisko N.B., PhD in Economics, associate professor
ORCID ID 0000-0002-2467-5585

Bulyk O.B., PhD in Economics, associate professor
ORCID ID 0000-0002-8733-5062
Lviv national agrarian university
Lviv

METHODICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF EFFICIENCY OF USE OF RESOURCE POTENTIAL OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

JEL ID Q20, D81, C61

Problem statement. At the present stage of functioning of agricultural enterprises there is a quantitative, qualitative and structural imperfection of their resource potentials, due to large losses of resources in the process of agrarian and land reforms and the difficult financial situation of farms. Therefore, the issue of increasing the economic efficiency of the agricultural resource potential of agricultural enterprises is becoming increasingly important. Agricultural resource potential is the maximum possible amount (set) of available production resources that can be used for agricultural production, and is determined by the quantity, quality and internal structure of each resource and is characterized by an appropriate system of indicators that reflect these features of resources [1]. Ensuring food security and increasing the level of profitability of agricultural production in any country of the world depends on the availability and efficient use of agricultural resource potential. Agriculture is one of the main components of Ukraine's economy, but as a result of the extensive model of its development, there is a mismatch between the available resource potential and its return, and the country's food security indicators are deteriorating.

Research results. The economic efficiency of using the resource potential of agricultural agricultural formations depends on many factors, especially on the level

of their resource security. The development of agriculture on the basis of the concept of production resources leads to an increase in production and increase its efficiency. With the increase in the resource security of agricultural formations at a relatively high rate of growth of gross output.

In turn, the reform reforms in agriculture did not give the expected socio-economic return, and enterprises are in a difficult situation, the resource potential of the industry is collapsing, also, reform reforms in the agricultural sector have led to some positive changes in the organization of agricultural production, in particular changed the status of all components of resource potential, but did not give the expected results [2]. And as a result of agrarian reform on the basis of former collective farms new agroformations of various organizational and legal forms among which private enterprises dominate are formed. Achieving the effective functioning of agricultural formations largely depends on the rationality of formation, reproduction and efficiency of resource potential [3].

To assess the effectiveness of resource enterprise can use such groups of indicators as resource efficiency and resource intensity, which are calculated as a whole (total), and its main components (land, salary, energy, material, depreciation). The higher the level of resource efficiency and the lower the resource intensity, the more efficiently the potential of the enterprise is used. In this case, the normative value, such as resource intensity, is the minimum amount of resources that an enterprise must have to obtain a unit of production of a particular type or 1 UAH of its value as a whole. If the actual resource intensity is higher than the normative, it indicates lower resource efficiency, and on the contrary, lower costs (compared to the norm) show that the best condition is actually achieved in this regard.

Comprehensive indicators that characterize the use of the resource potential of the enterprise, should cover all its components, especially - land, fixed and current assets, labor resources

Speaking about the use of land resources of the agricultural enterprise, it should be noted that indicators that characterize it, it is appropriate to divide you into two groups: the first - includes those that characterize the reproduction of land; the second includes indicators of economic efficiency of their use. The indicators of the first group, in our opinion, should include:

- the share of agricultural land in the total land area of the enterprise,
- the share of agricultural land: land, under cultivation, including arable land and perennial plantations;
- reclaimed land, irrigated and fertilized areas;
- the amount of mechanized work (in the standard hectares) per 1 ha of land under cultivation, etc. [4].

Regarding the economic efficiency of land use (ie the second group), it should be noted that it is evaluated according to the system of natural and cost indicators. The of the first of them should include the yield of agricultural crops, the volume of production of certain types of livestock products per 100 hectares of relevant agricultural land (livestock and sheep products - on farmland, pigs - on arable land,

poultry - on the area of cereals). The second group includes the production of gross, marketable and net output and the amount of profit per 1 ha of agricultural land - physical or conditional (taking into account the score of the land) area (or per one hectare).

The most acceptable, in our opinion, indicators of economic efficiency of the use of fixed means of production are their return on assets (which can be calculated by gross, marketable and net output, as well as profit) and capital intensity (which is inverse) rate of return.

To ensure a generalized assessment of the effectiveness of the resource potential of any enterprise indicators of the effect of its activities (value of gross, marketable and net output, profit) should be divided by the total value of its resource potential.

The problem of efficient use of resource potential in agricultural formations of agro-industrial complex in the conditions of property reform and formation of market relations is one of the main ones, and its solution depends not only on financial results, but also on competitiveness in foreign and domestic markets.

Conclusions. Theoretical understanding of the essence of resources as the basis of economic development, identification of their sources, development of ways, forms and methods of their use allow to formulate principles of activation of economic policy on intensification of economic processes. should become priority areas of strategy of any agricultural enterprise. The tendency of dependence of economic growth on the state of potential is obvious, which has always been noted by the creators of the theory of economic growth, confirmed by the practice of management.

Sources used:

1. Andriychuk, V.H. (2002). The economy of agricultural enterprises], KNEU, Kyiv, Ukraine.
2. Borysova, V.A. (2003). The economic regeneration of natural resource potential of agribusiness, Ph.D. Thesis, Economics of agricultural and AIC, Nikolaev, Ukraine.
3. Kravchenko, A.V. (2007). The efficiency of land use in the region, *Visnyk ahrarnoi nauky Prychornomor'ia*, vol. 3, pp. 45-51.
4. Rossoha, V.V. (2009). Theoretical and methodological principles of formation, development and evaluation of industrial potential of agricultural enterprises, NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.
5. Shebanin, V.S. June, I.I. Shebanin, A.V. and Kareba, M.I. (2010). Strengthening and effective use of resource potential of agricultural enterprises. Mykolayiv State Agrarian University, Nikolaev, Ukraine.
6. Ulyanchenko, O.V. (2008). Management of resource potential in the agricultural sector, Ph.D. Thesis, Management of National Economy, Kyiv Ukraine.

УДК 631.11(477.83)

Колач С.М. к.е.н., доцент
ORCID ID: 0000-0001-8650-4696
Львівський національний аграрний університет
М.Львів

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

JEL Q15, Q24, R14

Постановка проблеми Характерною особливістю сільського населення Львівщини є його національна свідомість, адже кожен селянин цікавиться справами громади та бере активну участь у громадському житті свого села. З часів сивої давнини національна свідомість стояла дуже високо. Умови життя на селі вимагають перегляду низки концептуальних підходів до розвитку людського потенціалу, а також впровадження методологічних засад формування сільськогосподарського виробництва відповідно до потреб і вимог ринку.

Результати досліджень Культурна самобутність досліджуваного регіону, що визначається його історією, традиціями, населенням, мовами, а також вірністю його жителів своєму регіону, вносить важливий вклад у регіональну згуртованість та зрівноважений розвиток регіону [1, с.59].

Специфічною сферою зовнішньоекономічної, політичної, екологічної, культурно-освітньої та інших видів міжнародної діяльності Львівської області є транскордонне співробітництво, що здійснюється на регіональному рівні. Ця діяльність охоплюючи всі загальні її форми, відрізняється необхідністю та можливостями більш активного їх використання, а також низкою особливостей, а саме: наявністю кордону і необхідністю його облаштування, спільним використанням природних ресурсів і відповідно спільним вирішенням проблем екологічної безпеки. У контексті завдань спеціалізації сільської території на виробництві визначених видів сільськогосподарської продукції, прикордонне співробітництво є специфічною формою реалізації міжнародного поділу праці в масштабах регіонів двох або більшої кількості країн [2, с. 40]. На прикордонних територіях з метою стимулювання взаємодії може створюватися інфраструктура виробництва, відбуватися спільне використання ресурсної бази, проводитися робота з розвитку мережі рекреації та реалізації природоохоронних проектів.

У прикордонному регіоні Львівської області успішно можуть функціонувати як великі, потужні підприємства виробничого і невиробничого характеру, так і специфічні, притаманні лише нашому територіальному сегменту, господарські утворення. Але, враховуючи унікальні, неповторні природні та

інші ресурси даного регіону, необхідно віддати перевагу розвитку таких підприємств, які значно підвищують інвестиційну привабливість Львівщини.

Особливістю Львівської області є також процес трансформування в аграрній сфері. Трансформаційна діяльність пов'язана з перетворенням матеріальних об'єктів в об'єкти споживання.

У процесі трансформування сільськогосподарських підприємств характерними особливостями їх розвитку є становлення й розвиток фермерських господарств і збільшення кількості господарств населення, на частку яких припадає понад 80% виробництва сільськогосподарської продукції, а також розвиток агротуризму та диверсифікація сільськогосподарського виробництва. [3, с. 416].

Висновки. Аналіз стану реформування відносин власності на селі показує, що існує низка перешкод на шляху створення нових господарських структур, а саме: селянам не чітко роз'яснена мета і завдання приватизації, відсутня стабільність у підході до проведення аграрної реформи. Розвиток сільськогосподарського виробництва визначається ставленням суспільства до соціальних проблем сільського населення, рівнем його кваліфікації і культури, мотивацією його трудової та соціальної активності у здійсненні економічної реформи, впровадженню досягнень науково-технічного прогресу в сільськогосподарське виробництво. Соціальні перетворення на селі повинні забезпечити однакові умови життя сільського і міського населення. Тому вважаємо за доцільне розвивати інтеграцію міста і села у напрямі диверсифікації сільської економіки.

Використані джерела

1. Аграрна політика в умовах ринкової трансформації економіки агропромислового комплексу : *Колективна монографія* за заг. ред. П. С. Березівського. Львів. держ. аграр. ун-т, 2016. 559.
2. Андрійчук В., Зубець М., Юрчишин В. 2015. Сучасна аграрна політика : проблемні аспекти. *Аграрна наука*, К . 140.
3. Блейклі Е. Дж. 2012. Планування місцевого економічного розвитку. Теорія і практика; пер. з англ. [Вид. 2-ге]. Львів : Літопис. 416 с.
4. Губені Ю., Е. 2017. Розвиток сільських територій : деякі аспекти європейської теорії і практики. *Економіка України*. 1(4):62-70.

УДК 658.012.32

Михалюк Н.І., к.е.н., доцент
ORCID ID 0000-0002-5125-7872

Львівський національний аграрний університет
м. Львів

ВНУТРІШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

JEL D24

Внутрішнє середовище підприємства є складовим елементом системи, якій він підпорядковується та відносно самостійною складною системою, яка являє собою сукупність певних економічних елементів та взаємозв'язків між ними на рівні структурних підрозділів. У свою чергу, структурні елементи за певних умов теж можуть розглядатися як окремі самостійні системи. Тобто, внутрішнє середовище розглядається як певна цілісність, що складається із взаємозалежних частин, кожна з яких певною мірою характеризує ціле. У випадку зміни або порушення функціонування одного елемента, порушується робота усієї системи [1].

До основних ознак внутрішнього середовища як системи доцільно віднести: наявність певної сукупності елементів. Виходячи з того, що будь-яка система складається із певної кількості складових, то внутрішнє середовище також поєднує в собі функціонування відповідних елементів; взаємопов'язаність усіх елементів системи. [3]. Дієвість системи внутрішнього середовища підприємства залежить від дієвості всіх її елементів, при цьому порушення роботи хоча б одного з них призведе до порушення діяльності всієї системи; функціонування окремо кожного елемента у загальній системі. Кожний елемент системи внутрішнього середовища може функціонувати як відносно самостійна система, що складається із певної сукупності частин таким чином, щоб цілі систем та їх елементів були в кінцевому підсумку спрямовані на досягнення запланованого результату; функціонування усієї системи загалом. Усі елементи, попри їх відносно самостійне функціонування, повинні розглядатися як єдина нерозривна цілісна система, що характеризує внутрішню діяльність підприємства.

До принципів побудови внутрішнього середовища підприємства відповідно процесного підходу доцільно віднести:

принцип послідовності, який передбачає послідовний процес реалізації певних дій, спрямованих на досягнення поставленої мети;

принцип безперервності, який виявляється у створенні таких організаційно-господарських та технічних умов, за яких досягається стійкість і безперервність процесу функціонування економічного механізму;

принцип циклічності, який означає замкненість (завершеність)

послідовних дій протягом певного періоду часу, тобто завершеність одного елемента передуює початку іншого.

Разом з цим, є принципи побудови внутрішнього середовища підприємства, які характерні для обох підходів, як системного, так і процесного. До таких принципів належать:

принцип узгодженості, який виявляється у жорсткій координації усіх елементів та процесів на усіх рівнях управління внутрішнього середовища;

принцип адаптивності, який передбачає здатність швидко орієнтуватись та гнучко реагувати на зміни зовнішнього середовища;

принцип цілеспрямованості, який означає спрямованість усіх елементів та процесів на виконання загальних цілей підприємства.

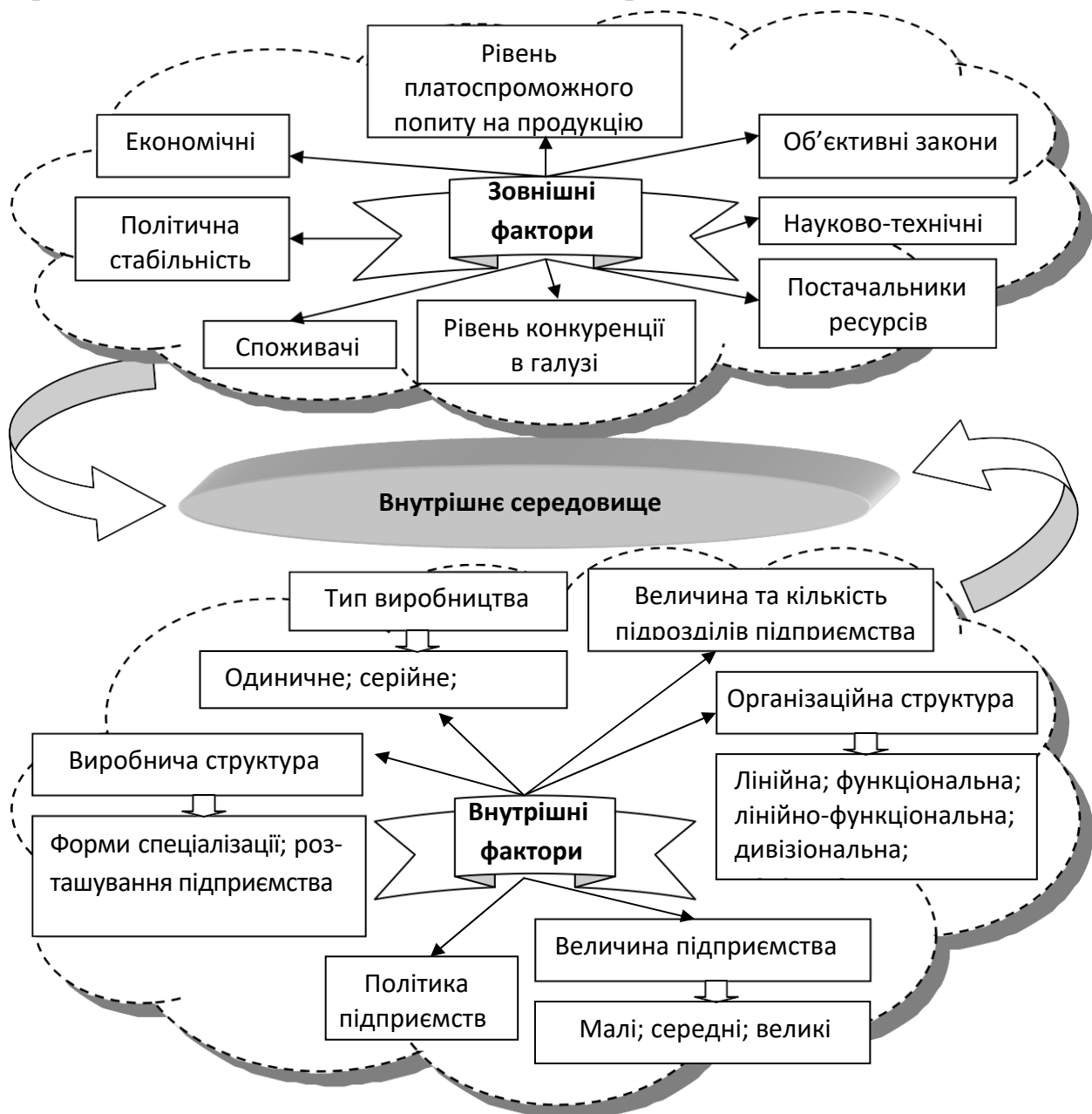


Рис. 1. Основні фактори, що впливають на формування внутрішнього середовища підприємства

Внутрішнє середовище змінюється під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів і відбиває ті економічні відносини, які характерні для певного періоду розвитку підприємства. Це означає, що все з часом потребує вдосконалення, зміни, доповнення. Інтенсивна і глобальна конкуренція, швидкий технологічний розвиток, економічна нестабільність, наукові досягнення тощо вимагають від підприємств постійного реагування на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища [5].

Для забезпечення ефективної організації внутрішньовиробничих відносин на підприємстві потрібно створити відповідні умови. Зокрема, надати підрозділам відносну оперативно-господарську самостійність. Вона передбачає як майнову відокремленість, так і економічну самостійність, що виявляється у самостійному регулюванні окремих аспектів діяльності (планування виробничої програми, складання кошторисів витрат, самостійний вибір оцінювальних показників діяльності підрозділу тощо). Це дасть змогу підприємству краще пристосуватись до змін зовнішнього середовища та підвищити свою конкурентоспроможність.

Кількість внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на формування та функціонування внутрішнього середовища підприємства настільки велика, що врахувати усі досить складно.

До основних внутрішніх факторів, на які потрібно звертати особливу увагу при вдосконаленні внутрішнього середовища, доцільно віднести: виробничу структуру підприємства, форми спеціалізації підрозділів, місце розташування та технологію виробництва тощо.

Внутрішнє середовища підприємства складовий елемент економічного механізму, що являє собою певну сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних економічних елементів, які діють на рівні структурних підрозділів підприємства, та взаємозв'язків між ними та є самостійно діючою системою, ефективне функціонування якої досить суттєво впливає на загальні результати роботи підприємства загалом.

Використані джерела:

1. Березівський П.С., Михалюк Н.І. Організація прогнозування і планування агропромислового комплексу; Навчальний посібник. Львів: «Магнолія плюс», 2004. 443с.
2. Дончак Л. Г. Формування внутрішнього економічного механізму підприємства / Л. Г. Дончак // Агроінком. – 2012. – № 10-12. – С. 77 – 81.
3. Козловський В. О. Структурна модель формування внутрішнього економічного механізму підприємства / В. О. Козловський, Л. Г. Дончак // Вісник Вінницького політехн. ін.-ту. – Вінниця : Видавництво ВНТУ, 2009. – № 5 – С. 36-39.
4. Костромина Д. В. Управление затратами и прибылью предприятия на основе организации центров финансовой ответственности / Д. В. Костромина // Финансовый менеджмент. – 2014. – № 4. – С. 26-36.

5. Михалюк Н.І., Балаш Л.Я. та інші. Планування діяльності підприємств: Навчальний посібник. - Львів «Новий світ» - 2000; 2015. 620с.

УДК 69.003:339.03

Педченко Г.П. к.е.н., доцент
ORCID ID 0000-0003-4182-9352
*Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного
м. Мелітополь*

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

JEL ID Q16 O15 O33.

Постановка проблеми. Ринкова трансформація аграрної економіки, глобалізаційні і інтеграційні процеси негативно вплинули на трудовий потенціал сільськогосподарських підприємств, зумовила високий рівень прихованого безробіття, деінтелектуалізацію праці, вплив кваліфікованих кадрів. Найефективнішим способом економічного зростання сільського господарства, як й інших галузей економіки, є розвиток висококваліфікованої робочої сили, а його значущим чинником виступають знання, носієм яких персонал аграрних підприємств. Інтелектуальна складова трудового потенціалу формується під впливом науково-технічного прогресу, у тому числі рівня освіти.

Зростання продуктивності в сільському господарстві пов'язане з підвищенням сукупної продуктивності всіх факторів виробництва, що є результатом втілення ідей, винаходів, інновацій. Аграрне підприємство може ефективно працювати за умови наявності необхідного професійного і кваліфікаційного складу працівників, доцільної кадрової структури. [2, с. 209].

Результати досліджень. Суттєвою вадою сучасних вищих начальних закладів та професійно-технічних закладів сільськогосподарського профілю є недостатність взаємодії з аграрними підприємствами, що значно знижує актуальність науково-дослідних робіт [4, с. 40]. Система розповсюдження знань в аграрному секторі працює неефективно, установи системи сільськогосподарських досліджень мають надлишкові потужності з точки зору матеріальних, земельних та трудових ресурсів при низькій результативності діяльності.

В сучасному світі відбувається перехід до принципово нових процесів створення активів для споживачів. Ці процеси є послідовністю стадій створення продукту (товару, послуги) з новими функціональними властивостями для кінцевого споживача. І якщо в університетських моделях до 3.0 провідна роль

належала технічним університетам, то в моделі 4.0 змінюється економічна спрямованість університетської освіти.

Університети як центри економічної думки за своїм характером безпосередньо пов'язані з розвитком продуктивних сил. Вони впродовж усієї своєї історії готували випускників з певним випередженням, підлаштовуючись в організації своєї діяльності до запитів суспільного розвитку. Зміни технологічних укладів прямо впливають на найбільш суттєві характеристики університету, знаходячи своє вираження в моделях організації функціонування університетів.

У відповідних дослідженнях склалося чотири основні моделі організації діяльності університетів:

1) Університети першого покоління є такими, що навчають, і становлять більшість з наявних у світі інститутів вищої освіти. Науково-дослідницька діяльність в таких університетах істотно обмежена або повністю відсутня. Значна частина університетів першого покоління надає освіту на рівні вищого професійного. Для подальшого розвитку університету 1.0 йому, перш за все, необхідно створити якісну дослідницьку базу, без якої університет не зможе забезпечити ефективність управління в нових, мінливих умовах.

2) Університети 2.0 вже мають у своєму розпорядженні науково-дослідницьку базу, серед викладачів є справжні вчені, а освіту тісно пов'язане з науковими дослідженнями. Це не просто «освітні установи», а дійсно університети як такі [3, с. 20].

3) Концепція Університету 3.0 передбачає створення всередині університетів інтегрованого освітнього, наукового та підприємницького середовища для комерціалізації наукових розробок, а також спрямована на виконання завдань щодо підвищення якості та ефективності практико-орієнтованої підготовки фахівців.

4) Модель Університету 4.0 має на увазі, що виш не тільки виконує освітні, наукові та комерційні завдання, але і служить свого роду центром для підприємств, громадських організацій, тощо.

При цьому слід підкреслити, що парадигма університетської моделі не суперечлива, оскільки в сучасній виробничо-економічній системі можуть одночасно функціонувати університети з різними моделями організації діяльності. Складність класифікації полягає в тому, що в даний час відсутні загальновизнані ознаки університетських моделей, що характеризують еволюцію моделей університету і відповідно їх стале класифікацію [1, с. 180].

Деякі з дослідників [5, с. 84] пропонують здійснювати класифікацію моделей університетів в залежності від значимості їх участі в створеній доданій вартості особливого товару, що сформував і специфічний ринок - ринок робочої сили.

При такому підході, університет 1.0 створює мінімальну додану вартість, оскільки він реалізує функцію освіти, спрямовану в першу чергу на підготовку

кадрів, орієнтованих на традиційні галузі економіки. При переході до кожної наступної моделі збільшується розмір новоствореної вартості.

Університет 2.0, крім створення освітнього продукту, виступає в якості консалтингового центру, збільшуючи свою вартість за рахунок надання консалтингових послуг, а Університети 3.0 та 4.0 як би додають вартість, створюючи нові результати інтелектуальної діяльності, організовуючи технологічні стартапи, реєструючи інтелектуальну власність, що також дозволяє істотно нарощувати вагомість університету на ринку.

Висновки. Серед чинників, що зумовлюють трансформацію вишів в університети третього і четвертого покоління можна виділити наступні:

- університети змушені шукати альтернативні джерела фінансування;
- розвиток комерційної складової роботи університетів;
- глобалізація, відмова від принципу «регіональних монополій»;
- зміна форм організації науки (робота вчених в міждисциплінарних командах, що фокусуються на конкретних областях досліджень);
- необхідність забезпечення ефективності управління в нових, мінливих умовах;
- нагальна потреба у науково-орієнтованій освіті.

Ключовими завданнями на даному шляху є розвиток університетів в напрямку врахування тенденцій економіки знань, ефективна реалізація взаємодії вишів і бізнес-спільноти, включення інституту вищої освіти в процес розвитку талантів, трансформація університетів в центри регіональних та галузевих екосистем, фокусування на них інструментів і ресурсів кластерного й галузевого розвитку.

Удосконалення існуючої інноваційної моделі розвитку сільського господарства з використанням стратегії нарощування власного науково-технічного потенціалу, підвищення ефективності матеріальних і людських ресурсів дозволять забезпечити стабільний розвиток аграрного сектору.

Використані джерела:

1. Kozlouski V., Weidi Zhou. 2019. The paradigm of the University 4.0 concept: new dimension of higher education in the modern economy. *The balanced development of national economy under the conditions of modern World transformation*. Daugavpils: 176 – 186.
2. Васильєва О., О. 2012. Соціально-економічне середовище формування трудового потенціалу аграрних підприємств. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. Випуск 1, Том 3: 207-212.
3. Виссема Йохан. 2016. *Університет третього покоління: управління університетом в перехідний період*: пер. с англ. Москва: Сбербанк 422.
4. Карпенко В. 2012. Інтеграція освітньо-наукового і виробничого потенціалу аграрного сектору економіки Харківської області. *Україна: аспекти праці* 1: 39 – 46.
5. Козловский В., В., Соболенко И., А. 2019. «Університет 4.0»:

обусловленность и характерные особенности. *ТехноОбраз 2019: Университет XXI века и его роль в опережающем развитии регионов: сборник научных статей участников XII Междунар. науч. конф., Гродно, 14-15 марта 2019 г.* 81-87

УДК 338:439:620.91

Сиротюк Г.В., к.е.н., доцент
ORCID ID: 0000-0002-8740-7959

Сиротюк С.В., к.т.н., доцент
ORCID ID: 0000-0001-9966-6299

Янковська К.С., к.е.н.
ORCID ID: 0000-0001-7371-1178

*Львівський національний аграрний університет
м. Львів*

ОЦІНКА ЕНЕРГЕТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ БІОМАСИ

JEL Q 42

Однією з перспективних складових відновлювальної енергетики України є біоенергетика, яка заснована на використанні енергії біомаси. Сталий розвиток біомаси дозволить забезпечити ефективне використання місцевих ресурсів, ширше розвивати місцеву економіку шляхом збільшення надходження податків та зменшити залежність країни від імпортованих енергоносіїв. Крім того, енергія отримана з біомаси характеризується низькими витратами на виробництво, широкою сферою використання, екологічністю, вона альтернативним джерелом доходу для сільськогосподарських підприємств, що сприяє створенню нових робочих місць та підвищує значимість сільської місцевості.

В Україні найпоширенішими видами сільськогосподарської біомаси, яку використовують як сировину для енергетичних потреб, є: відходи рослинництва (солома зернових культур; солома ріпаку та сої; стебла і стрижні кукурудзи; стебла, корзинки та лушпиння соняшника; відходи овочевих культур та їх переробки; жом цукрових буряків); відходи тваринництва та птахівництва (екскременти тварин; відходи забійних цехів); енергетичні культури.

Методика оцінки енергетичного потенціалу сільськогосподарської біомаси ґрунтується на чинних нормативних матеріалах (Методика..., 2013, 25с.), працях науковців (Гелетуха, Железна, Драгнев, Баштовий, 2020, с.42-51) та наших дослідженнях (Костирко, Янковська, Сиротюк, Сиротюк, Савченко, 2019, с.84-102). При цьому розрахунки технічно-досяжного потенціалу

конверсії біомаси виконують з урахуванням особливостей типу та структури біомаси.

Обсяги сільськогосподарської біомаси в Україні в динаміці мають тенденцію до зростання (рис. 1). Найбільшим є енергетичний потенціал відходів рослинництва, а саме відходів виробництва кукурудзи, соняшника та соломи зернових колосових культур. Якщо порівнювати 2019 р. з 2000 р., то енергетичний потенціал вищезгаданих відходів збільшився у 3 рази.

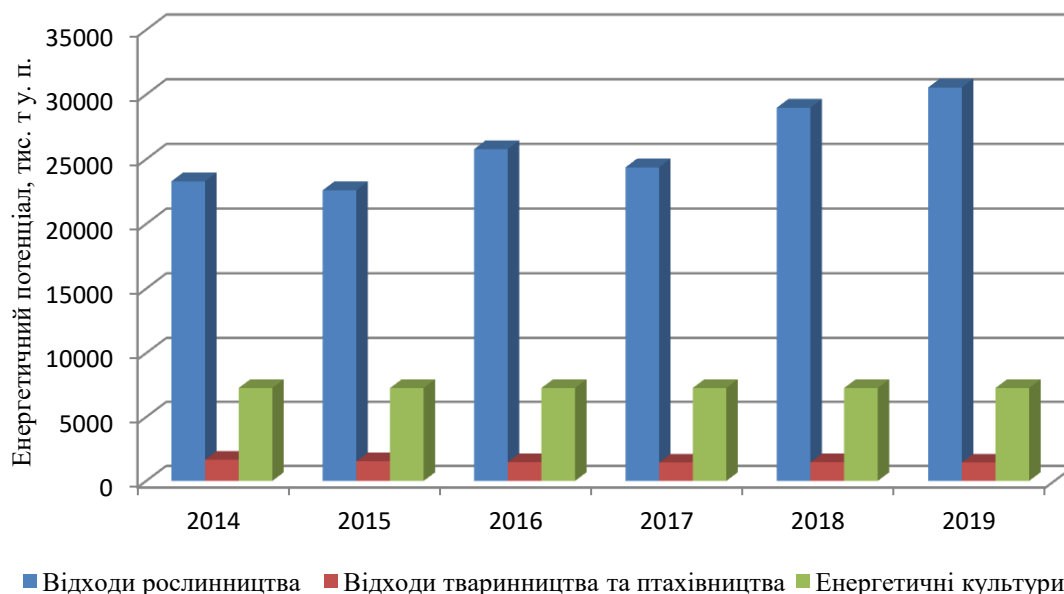


Рисунок 1. Динаміка енергетичного потенціалу сільськогосподарської біомаси в Україні*

*Розраховано авторами за даними Держкомстату України

Якщо порівнювати 2019 р. з 2000 р., то енергетичний потенціал вищезгаданих відходів збільшився у 3 рази.

Проте, в країні існує низка бар'єрів, які перешкоджають широкому розвитку енергетичного використання відходів сільського господарства. Серед них найбільш вагомими є відсутність у виробників аграрної продукції техніки для заготівлі відповідних видів біомаси, складність організації ланцюжка «заготівля-поставка», загальна нерозвиненість ринку біопалива (відсутність біопаливної біржі) тощо (Гелетуца, Железна, Драгнєв, Баштовий, 2020, с.42-51).

Отже, біомаса є відновлювальним, екологічно чистим паливом, використання якого не призводить до підсилення глобального парникового ефекту. Енергетичний потенціал біоенергетичних ресурсів є важливою складовою для досягнення цілей «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 р.

Використані джерела:

1. Методика узагальненої оцінки технічно-досяжного енергетичного потенціалу біомаси. 2013. Київ: Т-во. «Віол-принт». 25 с.
2. Гелетуха, Г. Г., Железна, Т. А., Драгнєв, С. В., Баштовий, А. І. 2020. Потенціал та перспективи енергетичного використання агробіомаси в Україні. *Теплофізика та Теплоенергетика*. 42. 1. 42-51.
3. Костирко, І. Г., Янковська, К. С., Сиротюк, Г. В., Сиротюк, С. В., Савченко, Є. В. 2019. Ефективність використання біомаси для енергозабезпечення сільськогосподарських підприємств. Монографія. Львів: «Магнолія» 2006». 198 с.
4. Гелетуха, Г. Г., Железна, Т. А., Драгнєв, С. В., Баштовий, А. І. 2019. Аналіз бар'єрів для виробництва енергії з агробіомаси в Україні. Частина 1. *Теплофізика та теплоенергетика*. 41. 3. 77-84.

УДК 338.432:620.95

Станько Т. М., асистент
ORCID ID 0000-0001-5936-4640
Львівський національний аграрний університет
м. Львів

РЕАЛІЗАЦІЯ БІОЕНЕРГЕТИЧНИХ ПРОЄКТІВ У КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ

JEL ID Q420

Постановка проблеми. Обмеженість ресурсів та їх вичерпність, забруднення навколишнього середовища, майнове розшарування та інші чинники, що вже перетворились на глобальні загрози, зумовлюють обов'язковість відповідальності господарюючих суб'єктів як перед природою, так і людством загалом. Дедалі важливішим стає обґрунтування нових підходів до теоретичного тлумачення та практичного застосування важелів відповідальності. Зростає актуальність відповідальності за життя прийдешніх поколінь. У такий спосіб вирішення проблеми стає все більш дотичним до відповідного інтересам нащадків типу розвитку, який отримав назву сталого [3, с. 4]. Йдеться про соціально-економічні зрушення, що мають бути безпечними як для сучасних, так і майбутніх поколінь. Забруднення довкілля у результаті використання природних викопних енергоносіїв, а також енергетична проблема змушує підприємців та уряд країни шукати альтернативні джерела енергії, одним із яких є біопаливо.

Результати досліджень. Концепція соціальної відповідальності в контексті бізнесу означає, що підприємство функціонує для досягнення своїх фінансових цілей і, крім цього, допомагає суспільству. Суть полягає у тому, що підприємства повинні поєднувати прибуткові види діяльності з діяльністю, що

приносить користь суспільству. Тобто, соціально-відповідальна компанія не повинна працювати виключно для максимізації прибутку, а має приймати рішення та виконувати заходи, які є прийнятними з точки зору цілей і цінностей суспільства.

Соціальна орієнтація економіки передбачає зростання значущості відповідального ставлення господарюючих суб'єктів до навколишнього середовища, потребує дотримання соціальних вимог, захисту соціально-економічних інтересів персоналу підприємств, їхніх споживачів, контрагентів та інших зовнішніх стейкхолдерів [5, с. 95].

Поняття соціальної відповідальності є складним та багатоаспектним. Соціальну відповідальність варто розглядати як комплекс різних її видів – економічної, політичної, екологічної, виробничої тощо. Це широке поняття, що передбачає врахування вимог як суспільства в цілому, так і всіх його структурних елементів [4, с. 142].

Згідно із дослідженнями, лише 10% компаній на глобальному рівні почали перехід до сталого підходу ведення бізнесу. Екологічна відповідальність, ресурсоефективність, виробництво та використання зеленої енергії, а також скорочення викидів – це реальні елементи переходу до моделі стійкої та циркулярної економіки.

Одним із варіантів заміни викопних видів палива та дотримання принципів соціальної відповідальності є реалізація проєктів вирощування енергетичних культур та верби зокрема. Розвиток біоенергетики в Україні є необхідним для підвищення енергетичної безпеки, зменшення залежності від імпорту мінерального палива, вирішення соціальних та екологічних проблем.

Енергетичні культури можуть використовуватися у виробництві теплової енергії, і є альтернативною заміною викопних енергоносіїв, таких, як вугілля, природний газ, використання яких спричиняє велику кількість парникових викидів.

Економічними перевагами біоенергетичних проєктів є:

- створення нових робочих місць;
- збільшення податкових надходжень;
- економічний розвиток регіону;
- забезпечення енергетичної незалежності та ін.

Соціальними аспектами таких проєктів виступають:

• створення нових робочих місць у регіоні вирощування енергетичної культури;

• для задоволення потреб проєкту необхідні трудові ресурси, належної кваліфікації, а саме: агроном, бухгалтер, механізатори, а також інші працівники, які залучатимуться для виконання польових робіт;

• використання тріски енергетичної верби як палива для твердопаливних котлів на котельних установках, які виробляють теплову енергію для бюджетних, соціальних об'єктів, а також на об'єктах централізованого опалення в невеликих містах України зумовлює позитивний інтерес до проєкту

місцевого населення, місцевих органів влади, громадських організацій і дирекцій підприємств.

Екологічна ефективність вирощування енергетичних культур проявляється у впливі на ґрунт та навколишнє середовище. Не дивлячись на складність отримання продукції, зокрема верби на вироблених торфовищах, інтерес до них обумовлений, по-перше, великими площами таких земель, по-друге, можливістю їх рекультивації, і по-третьому, отриманням додаткової біомаси, нехай і меншої урожайності, у порівнянні з родючими мінеральними ґрунтами.

Раціональне використання земель, забруднених радіонуклідами в результаті аварії на ЧАЕС, також залишається серйозною екологічною та економічною проблемою. Одним із ефективних напрямків, які дозволяють не тільки використовувати забруднені радіонуклідами землі, але і отримувати з таких територій продукцію, є вирощування швидкоростучих деревних культур (верби) з наступним використанням продукції в якості біопалива на відновлювальній основі. Реалізація такої задачі можлива тільки при розробці методів, які дозволяють контролювати і при необхідності зменшувати ступінь переходу радіонуклідів у рослину. Це може бути досягнуто шляхом різноманітних агротехнічних і агрохімічних заходів. У той же час верба може накопичувати мідь і особливо цинк. Дані елементи мають важливе значення для життєдіяльності рослин і в ряді випадків використовуються в якості мінеральних добрив. Верба може успішно розвиватися на ґрунтах з невисоким вмістом міді і цинку, наприклад, на вироблених і деградованих торфовищах без додаткових підживлень. Внесення калійних добрив стимулює накопичення таких важких металів, як цинк, марганець і мідь, і не має значного впливу на надходження у вербу кадмію і свинцю. Технологія вирощування верби передбачає високі норми внесення калію. Таким чином, продуктивність верби на бідних ґрунтах з низьким вмістом мікроелементів буде стимулюватися, в той же час рослини можуть ефективно вирощуватися на землях, які характеризуються підвищеним рівнем забруднення свинцю і кадмію, наприклад, вздовж дороги чи поблизу промислових об'єктів. Отримана деревина може бути використана в якості біопалива.

При зборі і спалюванні деревини верби через три роки за весь період експлуатації плантації (22 роки) кількість викидів CO_2 у навколишнє середовище у розрахунку на гектар складе близько 370 тон. (або ж 16,8 тони у рік). 1 га плантацій енергетичної верби поглинає з повітря понад 200т CO_2 за 3 роки (або ж 67 тон за рік) [1, с. 59-62].

Висновки. Розвиток біоенергетики забезпечуватиме розвиток сільських територій у гармонійному поєднанні з позитивним впливом на навколишнє середовище. Реалізація біоенергетичних проєктів сприятиме одночасному отриманню позитивних результатів економічного, соціального та екологічного характеру. Використання біопалива дасть можливість посилити енергетичну незалежність України, поліпшити екологічну ситуацію, створити перспективу для сільського господарства й покращити конкурентний статус на

міжнародному ринку. Біоенергетичні проєкти з вирощування енергетичних культур є практичним прикладом сталого підходу до ведення соціально відповідального бізнесу.

Використані джерела:

1. Боярчук В. М., Станько Т. М. Багатокритеріальна оцінка ефективності виробництва енергетичних культур на прикладі верби. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: збірник наукових праць Харківського національного автомобільно-дорожнього університету*. Харків: ХНАДУ, 2015. № 4 (11). С. 55-63.

2. Герасименко Ю. В., Пчелянська Г. О., Використання біопалива як ознака соціальної відповідальності підприємств АПК. *Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки*. 2011. №1 (48). С. 232-236.

3. Корнійчук Л.Я., Шевчук В.О. Сталий розвиток і глобальна місія України. *Економіка України*. 2009. № 4. С. 4-13.

4. Шаповал В. М. Соціальна відповідальність бізнесу в структурі управління економікою: монографія. Дніпропетровськ: ДВНЗ «НГУ». 2011. 357 с.

5. Шевчук В. О Соціальна відповідальність суб'єктів господарювання: впливи на становлення новітньої облікової парадигми. *ЕКОНОМІКА: реалії часу*. 2017. №3(31). С. 95-109.

УДК 658:14

Шурпенкова Р.К., к.е.н., доцент
ORCID ID: 0000-0002-8825-2389

Університет банківської справи,

Іваницька Г.Б., к.е.н., доцент
ORCID ID: 0000-0002-7445-8984

*Львівський національний аграрний університет,
м. Львів*

РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

JEL ID D24, Q10

Раціональне використання виробничого потенціалу та отримання прибутків від діяльності сільськогосподарських підприємств є обов'язковою умовою не тільки подальшого розвитку й самого існування підприємств в сучасних умовах зростає ймовірності їхнього банкрутства.

Важливим фактором розвитку й інтенсифікації сільськогосподарського виробництва є стабільна забезпеченість підприємства виробничими ресурсами та їхнє раціональне використання. У процесі аналізу роботи сільськогосподарських підприємств потрібно розв'язувати завдання, пов'язані з

пошуком резервів зниження матеріальних витрат і збільшенням на цій основі обсягів реалізації та фінансових результатів господарсько-фінансової діяльності.

Виробничий потенціал підприємства – поняття відносне: для одних цілей, за первинних умов, які складаються на ринку, він може бути достатньо високим, при інших – низьким. Так само, як і для різних тимчасових періодів, потенціал підприємства може відповідати або не відповідати вимогам потенційних споживачів продукції. Виділяють два «ресурсні» підходи. Перший - виробничий потенціал є сукупністю ресурсів без урахування їхнього взаємозв'язку і участі в процесі виробництва. Особливість другого підходу полягає в трактуванні виробничого потенціалу як сукупності ресурсів, здатних виробляти певну кількість матеріальних благ. Разом з ресурсним підходом до визначення сутності виробничого потенціалу зустрічають і інші трактування. Так, Ю. Донець вважає, що виробничий потенціал є синонімом виробничої потужності підприємства, об'єднання і тому можна визначати його як «максимально можливий річний, добовий, годинний або віднесений до іншої тимчасової одиниці об'єм випуску продукції, поняття носить територіальний характер і розповсюджується на сукупність виробництв, поширених на певній території» (Донець, 1998, с. 97-102).

Виходячи з цих концепцій, у виробничий потенціал сільськогосподарських підприємств включають різні ресурси: іноді до них відносять тільки виробничі фонди і потужності, іноді у виробничий потенціал включають виробничі фонди і трудові ресурси, іноді у виробничий потенціал включають виробничі фонди, ресурси управління і організації виробництва, кадри, науково-технічну інформацію (Демко, Шурпенкова, 2011, 223 с.).

Аналіз вищевикладених точок зору приводить до висновку, що виробничий потенціал господарюючої системи є сукупність ресурсів, наданих в її розпорядження для діяльності. Кількісні і якісні параметри цих ресурсів, а також їхня інтеграція визначають виробничу здатність господарської ланки. Проте, виробничий потенціал, визначаючи можливість випуску матеріальних благ і послуг, не може служити мірою корисного ефекту. (Калайтан, Шурпенкова, Сарахман, 2019, с. 97-102).

Будь-який процес виробництва – це поєднання людей певним способом між собою та з відповідними речовими факторами. З метою приведення усіх чинників у рух потрібно знайти відповідні кількісні співвідношення між усіма речовими елементами виробництва та чисельністю працівників. Це завдання вирішує технологія, що визначає способи переробки різних видів ресурсів та одержання готової продукції. З урахуванням кількісного аспекту між чинниками виробництва повинна дотримуватись відповідна пропорційність розмірів. Вона визначається техніко-технологічними параметрами виробництва. Наприклад, кількість працівників виробництва продукції визначають не тільки кількістю виробленої продукції, а й технологією її виробництва. Незбалансованість ресурсів у кількісному плані може призвести до того, що

певний компонент виробництва може залишитись фактором можливого використання і не зможе проявити себе як продуктивна сила.

Методологічно зв'язок між вхідними ресурсами та результативним виходом продукції описують функцією виробництва. Виробнича функція – економіко-математичний метод аналізу господарської діяльності на макро- і мікрорівні, який дозволяє прогнозувати економіку, виявляти шляхи підвищення ефективності виробництва.

Виробнича функція підприємства визначає максимальний обсяг випуску за будь-якого набору ресурсів і незмінній технології. Зміна технології веде до зміни самої функціональної залежності.

За незмінної технології виробнича функція має низку властивостей, що визначають співвідношення між обсягами випуску продукції та кількістю використовуваних ресурсів.

Зміни у використанні чинників виробництва більш еластичні в довготерміновому періоді, ніж у короткотерміновому.

Значні методичні труднощі за кількісної оцінки сукупного виробничого потенціалу зумовлені якісною неоднорідністю і розміщенням його структурних складових ланок. Більшість методів визначення загального розміру наявного потенціалу ґрунтується на приведенні окремих структурних елементів до вартісних показників.

Серед проблем, які виникають у процесі поєднання чинників виробництва, найсуттєвішими є наступні:

- забезпечення збалансованого розвитку засобів виробництва і трудових ресурсів, їхньої взаємної якісної та кількісної тотожності ;
- формування і підтримання мотивації до освоєння прогресивніших засобів виробництва ;
- заміна ручної, малокваліфікованої праці на технічно і технологічно оснащену, що дасть змогу значно зменшити питомі витрати всіх ресурсів;
- досягнення оптимізованих пропорцій у разі формування техніко-технологічної бази виробництва і підготовки сучасного працівника;
- створення і утримання на належному рівні організаційно-економічний механізм управління процесом поєднання і використання чинників виробництва, за якого досягався б найбільший результат за найменших витрат.

Проблема вимірювання величини виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств важлива як в теоретичному, так і практичному плані. Величина виробничого потенціалу є характеристикою матеріальних умов оновлення продукції і підвищення її якості і може бути основою для прогнозування об'ємів сільськогосподарського виробництва.

Співвідношення величини потенціалу з кінцевими результатами функціонування дає комплексне уявлення про ступінь використання виробничих ресурсів і резерви підвищення ефективності виробництва. За наявності вказаних даних з'являється можливість об'єктивнішого визначення напрямів оптимізації структури потенціалу і шляхів його подальшого

нарощування.

Таким чином, величина виробничого потенціалу і його структура можуть мати широкий діапазон вживання в плануванні, прогнозуванні і стимулюванні сільськогосподарського виробництва. Ідея вимірювання потенціалу як найвищої віддачі сукупних ресурсів дуже важлива. Проте на цьому шляху стоїть ряд практичних проблем: елементи потенціалу значно відрізняються один від одного як за змістом так і формою. Агрегація ж різних якісних характеристик стає можливою лише в тому випадку, якщо вдається знайти загальний принцип оцінки, вимірювання, що дозволяє виразити різні якості. Уніфікованим вимірником елементів виробничого потенціалу є їхня ціна або вартість.

Зіставність показників потенціалу в грошовій оцінці в часі і в просторі дозволить виявити динаміку і структуру виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств, відмінності і тенденції диференціації показників. Сума вартостей всіх елементів характеризуватиме величину виробничого потенціалу сільськогосподарського підприємства.

Використані джерела:

1. Донец Ю. Ю., 1998. *Эффективность использования производственного потенциала*. Киев.: Знание:123.
2. *Організація і методика аналізу ефективності використання трудового потенціалу підприємства*, 2011. Монографія - К.: УБС НБУ: 223.
3. Калайтан Т.В., Шурпенкова Р.К., Сарахман О.М., 2019. *Резерви зростання ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства*. Підприємництво і торгівля : збірник наукових праць. Львів : вид-во ЛТЕУ, Вип. 24 : 97-102

Секція 3

Практичні аспекти ефективного використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств

УДК 631.155.2:634

Болтянська Л.О., к.е.н., доцент
ORCID ID 0000-0002-6314-4429

*Таврійський Державний Агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного, м. Мелітополь*

СУЧАСНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ САДІВНИЦТВА

JEL ID Q13

Об'єднання зусиль та засобів садівничих підприємств в єдиний процес виробництва переробки, зберігання та реалізації плодової продукції являє собою агропромислову інтеграцію в садівництві. Метою інтеграції є поєднання економічних інтересів товаровиробників плодової продукції та підприємств по її промислової переробці, що спрямоване на високий кінцевий результат. Основним завданням інтеграції в галузі є забезпечення схоронності плодової продукції в процесі її просування від початкової стадії (виробництва) до споживача (збуту). Проблеми перспективних форм інтеграції у садівництві висвітлені в наукових працях вітчизняних іноземних вчених, проте питання кооперативних відносин між садівничими підприємствами нових форм господарювання є ще малодослідженими.

Враховуючи особливості Південного регіону та галузі садівництва при створенні інтеграційних структур необхідно передбачити регіональний аспект. До переваг регіональної інтеграції можна віднести наступні: невелику відстань між постачальниками та пунктами переробки сировини; існування необхідних потужностей переробних підприємств, які здатні забезпечити глибоку переробку та збільшити асортимент плодової продукції, що піддається переробці; наявність кваліфікованих кадрів; вигідне становище на регіональному ринку порівняно з товаровиробниками аналогічної продукції інших регіонів (оскільки плодова продукція має досить невеликий термін реалізації).

В процесі горизонтальної інтеграції створюються підприємства, які спеціалізуються на виробництві продукції садівництва, або здійсненні певних видів діяльності спрямованих на обслуговування учасників об'єднання. Створення закупівельно-збутових, сервісних, трудових та кредитних форм господарювання є вигідним насамперед для малих форм господарювання. Вони можуть мати як вузькоспеціалізовані (надання однотипних послуг) так і універсальні (обслуговування різних сторін виробничої діяльності учасників об'єднання) призначення.

Вертикальна інтеграція передбачає планомірно організоване співробітництво аграрних садівничих підприємств та підприємств по переробці продукції цієї галузі. Діяльність вищеназаних підприємств поєднує різні стадії єдиного процесу виробництва плодової сировини, її переробки й реалізації продуктів переробки. Одночасно можливе створення сумісних підприємств, проте за учасниками залишається право повністю зберегти свою юридичну та фізичну самостійність [1, с. 160].

Створення цих кооперативів обумовлено появою різних організаційно-правових структур. Останнім часом в садівництві зокрема, набуває поширення фермерських господарств, фізичних осіб-підприємців, діяльність яких заснована на оренді земельних та майнових паїв. Проте, в цих умовах фермер-підприємець не в змозі здійснювати високоефективне виробництво продукції цієї галузі, її переробку та сервісне обслуговування засобів виробництва. В даному випадку найбільш доцільним буде використання консультаційних та сервісних послуг крупних високоспеціалізованих садівничих господарств і агротехсервісних фірм.

Досвід останніх років показав, що переробка в цілому, і продукції садівництва зокрема, на місцях її виробництва не призводить до позитивних результатів. На невеликих підприємствах переробка плодової продукції, при умові дотримання технологічного процесу, занадто дорога з-за високих матеріальних витрат, пов'язаних з самим процесом. Це призводить до зменшення прибутку при даних цінах, або підвищенню цін – при незмінному рівні прибутку. Також, на скорочення попиту на продукцію переробки, крім росту цін, сприяє не достатня для конкурентоспроможності якість цієї продукції. З вищеназваного можна зробити висновок, що діяльність невеликих переробних підприємств окремо, або організація переробки на базі одного господарства – не ефективна. Тому, враховуючи всі негативні та позитивні сторони, що пов'язані з переробною сферою, вважаємо за доцільне кооперування малих та крупних садівничих підприємств по переробці та реалізації плодової продукції.

Перспективною формою даного співробітництва може стати асоціації або кластери [2, с. 24]. Такі формування поєднують в собі три основні сфери: виробнича – виробництво плодової продукції та продукції для переробки (з визначенням оптимальних за розміром виробництва плодкових сировинних зон навколо промислових підприємств); промислова переробки плодової продукції; торгівельні організації по збуту готової плодової продукції та продукції її переробки.

Оптимальною є модель агропромислової інтеграції на рівні асоціації в межах району, основою якої є оптимальне співвідношення сфер виробництва, переробки і реалізації плодової продукції. Проте, організація даного інтегрованого формування можлива не тільки на основі консервних заводів та інших переробних підприємств, які займаються виготовленням продукції з плодової сировини. Засновником даного агропромислового інтегрування може виступати також і крупне високоспеціалізоване садівниче господарство, яке має

досить міцну матеріально-технічну базу та зацікавлено в співробітництві з іншими, більш слабкішими у фінансовому та матеріальному становищі, підприємствами. Членами асоціації можуть бути юридичні та фізичні суб'єкти виробничої, заготівельної, переробної та комерційної діяльності, які зацікавлені у співпраці з метою збільшення виробництва плодової продукції та продуктів її переробки, підвищення конкурентоспроможності кінцевого продукту споживання, розширення позицій на внутрішньому ринку і не тільки. При створенні асоціації чітко регламентуються усі сторони виробничо-фінансової діяльності, а особливо механізм розподілу кінцевого результату.

В даному напрямі можна запропонувати схему асоціації на основі угоди про спільну діяльність. В угоді визначені обов'язки всіх учасників, встановлено порядок розподілу виручки від реалізації плодової продукції.

Обов'язковою умовою всіх учасників асоціації є їх господарська самостійність в процесі виробництва, переробки та реалізації плодів та продукції їх переробки. Відповідно до стадій просування відбуваються взаєморозрахунки в залежності від ступеня особистого вкладу кожної стадії у вартості готового продукту. Розрахунок відбувається наприкінці кожного кварталу та в кінці року. Для цього розрахунок підсумовується загальний обсяг виробленої та реалізованої продукції, виручка та прибуток від реалізації продукції. Потім визначається питома частка плодової сировини у загальній собівартості готової продукції, відповідно до цього частка участі сільськогосподарського товаровиробника у прибутку асоціації [1, с. 164]

За допомогою інтеграції крупні садівницькі господарства разом з різними організаційно-правовими формами спрямовують свою діяльність на одержання кінцевого результату. За таких умов усувається монополізм як з одного, так і з іншого боку. Партнерство на основі угоди про спільну діяльність дозволяє пов'язати інтереси виробників плодової продукції, пробників і реалізаторів. Колегіально вирішувати проблеми зі збутом продукції, встановленням роздрібних та оптових цін.

Використані джерела:

1. Болтянська Л.О. Кооперація та інтеграція в садівництві / Л.О. Болтянська, Б.В. Болтянський / Збірник наукових праць: випуск 23/Подільський державний аграрно-технічний університет за редакцією доктора економічних наук, професора, Заслуженого працівника сільського господарства України, ректора університету В.В. Іванишина. Кам'янець-Подільський: Подільський державний аграрно-технічний університет, 2015.- с.158-166
2. Болтянська Л.О. Кластер – сучасний формат взаємодії підприємців / Міжнародний науково-практичний форум «Сучасні наукові дослідження на шляху до євроінтеграції», Мелітополь, ТГТУ 21 - 22 червня 2019р. Болтянська Л.О.
3. Рульєв В.А. Економічні проблеми розвитку садівництва України // В.А. Рульєв. К.: ННЦ ІАЕ, 2004. 360с

УДК 338.43

Завадських Г.М. к.е.н., доцент
ORCID ID 0000-0002-3240-387

*Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного
м. Мелітополь*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

JEL ID: N5; Q13

Постановка проблеми. Сільське господарство – галузь української національної економіки, яка є стратегічно важливою та забезпечує Україні продовольчу незалежність і дає значній частині сільського населення робочі місця. Саме сільське господарство є основною галуззю української економіки і забезпечує понад 40% виручки від експорту. Розвиток сільського господарства спрямований на забезпечення ефективного функціонування конкретної галузі аграрного сектора та продовольчої безпеки. Важливо зазначити, що, оскільки сільськогосподарський розвиток включає не лише діяльність, безпосередньо пов'язану з виробництвом агропродукції, але й передбачає широкий спектр інших видів діяльності (дослідження у сфері технологій, покращення систем просування агропродукції та інфраструктури, розподіл продукції на ринку, відповідне законодавство, сільськогосподарську політику, виробництво і постачання продовольства), то він опосередковано сприяє регіональному соціально-економічному розвитку в якості домінуючої галузі.

Дослідженню різних аспектів розвитку аграрного сектору України присвячено праці таких учених, як М. Присяжнюк, М. Зубець, П. Саблук, В. Месель-Веселяк, С. Кваша, В. нелеп, В. Власов, М. Бетлій, Ю. Мельник, Ю. Лупенко та інші.

Результати досліджень. Джерелами економічного зростання є нарощування виробництва продукції, підвищення продуктивності праці, ефективне використання ресурсів. В просторовому відношенні Україна особлива, унікальна держава, єдина у своєму роді. У нас зосереджено 2% сільськогосподарських угідь світу.

У сільському господарстві Запорізької області формується основна частина продовольчих ресурсів та майже 75% роздрібного товарообігу, що має визначальний вплив на гарантування продовольчої безпеки як регіону, так і держави в цілому. Запорізька область має достатній виробничий потенціал для забезпечення населення основними продуктами харчування [3].

У регіоні є багатогалузева харчова та переробна промисловість, яка здатна переробляти сільськогосподарську продукцію, вироблену в області, забезпечувати населення регіону харчовими продуктами, а також здійснювати їх поставки за межі області та України. Водночас стримуючим фактором

розвитку харчопереробної промисловості регіону є стан її матеріально-технічного забезпечення. Статистичні дані свідчать, що 50 % основних засобів мають період функціонування понад 20 років, що негативно відображається на ефективності виробництва підприємств переробки сільськогосподарської продукції.

Модернізацію обладнання здійснюють переважно великі виробники, а малі і середні підприємства виживають із використанням застарілих високо затратних технологій. Наслідком їх використання є значні енерговитрати, втрати сировини та некомплексне її використання і, як результат, низька конкурентоспроможність багатьох видів продукції харчової промисловості [2].

На сьогоднішній день внутрішня потреба населення області повністю забезпечується за рахунок власного виробництва зерна, олії, яєць, овочів та баштанних культур. Статистичні дані свідчать, що 50 % основних засобів мають період функціонування понад 20 років, що негативно відображається на ефективності виробництва підприємств переробки сільськогосподарської продукції. На сьогоднішній день внутрішня потреба населення області повністю забезпечується за рахунок власного виробництва зерна, олії, яєць, овочів та баштанних культур.

В останні роки в області активно розвивається виробництво олійних культур – сої, ріпаку, гірчиці та льону. Стрімко завойовують площі бобові, площа яких збільшилася майже на 30,0 тис. га. Крім того, розвивається і ринок нішевих культур: нут, сочевиця, коріандр, квасоля, волоський горіх, фундук, гарбуз, шафран, лікарські трави (душиця лікарська, м'ята лимонна, тмін, шалфей лікарський, лаванда та інші) – все це перспективні напрямки [3].

Основними напрямками спеціалізації в галузі тваринництва є м'ясо-молочне скотарство, свинарство та виробництво яєць. Протягом останніх років в регіоні має місце скорочення поголів'я великої рогатої худоби, що зумовлено низькими закупівельними цінами на молоко та м'ясо яловичини, високою витратністю утримання поголів'я великої рогатої худоби та низькою рентабельністю виробництва тваринницької продукції. Стабілізація та подальший розвиток галузі тваринництва є перспективою економічного розвитку регіону, яка дає можливість створення нових робочих місць, покращення благополуччя та підняття життєвого рівня сільського населення області [1].

У сільському господарстві присутні певні досягнення за останні декілька років, але, незважаючи на це, в Україні ще багато питань є невирішеними:

- моноспеціалізація рослинництва області на вирощуванні пшениці та соняшника – екстенсивний шлях розвитку, який посилює залежність регіону від кон'юнктури на світових ринках сільськогосподарської сировини (зважаючи на безальтернативність експортно-орієнтованої моделі зернового господарства);

- зростання в 2,24 раза з 1995 року посівних площ соняшника, який є виснажливою культурою для земель, за рахунок зниження посівних площ

інших видів рослинництва (за винятком пшениці). Це призвело до суттєвого перевищення норм частки ріллі під посівами соняшника; сільськогосподарські угіддя області (займають 82,5 % її території) розташовані в зоні недостатнього та нестійкого зволоження. Кожні 6-8 років із 10 оцінюються як сухі та посушливі. За останні 10 років на 7 % розширилась площа сухої та дуже сухої зони [3]. В області всього обліковується 241,1 тис. га зрошуваних земель, які займають 13 % ріллі. Фактичний щорічний полив здійснюється на площі 50 тис. га, що становить 22 % від наявного фонду;

- скорочення поголів'я великої рогатої худоби впродовж останніх років, що зумовлено низькими закупівельними цінами на молоко та м'ясо яловичини, низькою рентабельністю галузі молочного скотарства;

- орієнтація сільськогосподарських підприємств на вирощування рентабельних зернових та олійних культур не сприяє збалансованому постачанню на ринок різноманітної продукції харчування. Як наслідок, останнім часом спостерігається недовиробництво окремих малорентабельних або збиткових сільськогосподарських культур, зокрема круп'яних, що призводить до зниження пропозиції їх на ринку, появи ажіотажного попиту та стрімкого здорожчання товару;

- екологічні проблеми землекористування. Результатом залучення землі як природного ресурсу до сільськогосподарського виробництва є зміна якісного складу ґрунтового покриву. Механічна та хімічна обробка ґрунтів, зміна їх цільового призначення, меліорація та інша господарська діяльність людини становлять антропогенне забруднення, наслідком якого є порушення природних характеристик ґрунтів.

Висновки. Запорізька область – один з найбільших виробників сільськогосподарської продукції та виробів харчової промисловості серед регіонів України. В області розташовано ряд підприємств, які за потужністю та обсягами випуску продукції є провідними в Україні. Центральне місце в рослинництві займає зерновий підкомплекс, як основа для розвитку інших видів сільгоспвиробництва. Основна технічна культура Запорізької області – соняшник. Пріоритетним напрямком у розвитку тваринництва на найближчі три роки визначено такі галузі, як птахівництво і свинарство. Сільськогосподарські підприємства всіх форм власності збільшують поголів'я свиней і птахів. Факторами, які стримують розсіток сільського господарства в регіоні є реформування земельних відносин, збитковість галузі тваринництва, недостатній обсяг інвестицій в сільське господарство, замала державна підтримка аграрного сектору.

Використані джерела:

1. Gutkevych S. Investment strategy of agrarian sector. Інтелект 1(2015): 70-76.

2. Андрєєва Л.О., Болтянська Л.О. та ін. Науково-прикладні основи ефективного розвитку аграрного сектору економіки: монографія (Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2014), 270.

3. Стратегія регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року. (Запоріжжя: Запорізька обласна адміністрація, 2019), 148.

УДК 338.43:334.012

Зеліско Н.Б. к.е.н., доцент
ORCID ID 0000-0002-2467-5585

Іваницька Г.Б. , к.е.н., доцент
ORCID ID: 0000-0002-7445-8984

*Львівський національний аграрний університет
м. Львів*

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ФУНКЦІЇ НА МІКРОРІВНІ

JEL ID G-34

Постановка проблеми. В умовах ринкових відносин аграрне підприємництво має велике значення для структурної трансформації економіки, розвитку вітчизняного товаровиробництва, конкуренції, підвищення рівня зайнятості сільського населення. За сучасних умов бізнесмени та бізнес-формування стають основною рушійною силою агропромислового виробництва. Від їх підприємницької активності та ініціативи значною мірою залежать подолання аграрної кризи та динамічний розвиток сільського господарства України. Підприємницька функція на мікрорівні реалізується в різних організаційних формах діяльності. На основі запровадження у виробництво новацій забезпечується динамічність (рух у певному напрямку, заданому споживачами) сільськогосподарських підприємств різних форм власності, що є основною ознакою віднесення їх до підприємницьких, збільшення частки їх продукції на ринку, у тому числі за рахунок поєднання сільськогосподарського виробництва з іншими видами діяльності.

Виклад основного матеріалу. Діяльність суб'єктів підприємництва в ринкових умовах базується на дотриманні таких принципів: вільний вибір виду діяльності; залучення на добровільних засадах для здійснення підприємницької діяльності майна та коштів фізичних і юридичних осіб; самостійне формування програми діяльності; вільне наймання працівників; вільне розпорядження прибутком, що залишається після сплати обов'язкових платежів, встановлених законодавством; самостійне здійснення зовнішньоекономічної діяльності [4].

Щоб конкурувати на світовому ринку, родючої землі замало. Українські аграрії в середньому збирають в 2 рази менше пшениці з 1 гектару, ніж їх колеги у Франції та Німеччині. У інших напрямках сільського господарства –

результати теж нижчі, ніж у великих аграрних країнах. Крім того, продукція аграрних господарств у всьому світі однакова – зерно пшениці, кукурудзи, м'ясо птиці чи свинина, олія. Тобто сільське господарство зможе реально стати двигуном вітчизняної економіки, якщо зможе конкурувати на світових ринках. Тому наразі завдання в агробізнесі номер один – підвищення операційної ефективності, освоєння нових технологій з вирощування аграрної продукції, а також використання нових фінансових інструментів для досягнення високих фінансових показників [6].

Попри весь оптимізм щодо українського аграрного сектору та можливості, які відкриває Угода про асоціацію з ЄС, нам потрібно не забувати, що на нових для нас міжнародних ринках вже працюють сильні конкуренти. Бразилія, Аргентина, Мексика, країни Африки, Китай також розвиваються швидкими темпами, використовуючи новітні аграрні технології.

За результатами січня-серпня 2018 року товарообіг аграрної та харчової промисловості між Україною та країнами Європейського Союзу досяг \$5,4 млрд, що на \$330 млн більше ніж за аналогічний період 2017 року. При цьому експорт продукції АПК з України до ринків ЄС перевищив \$3,6 млрд. У ТОП-5 країн з найбільшою часткою у зовнішньоторговельному обігу між Україною та країнами ЄС входять: Нідерланди – 15,2%, Польща – 14,3%, Італія – 12,6%, Іспанія – 12%, Німеччина – 11,5% [8].

В 2020 році експорт української агропродовольчої продукції до країн ЄС впав на 10,8% в порівнянні з 2019 роком, при цьому, Україна закрила 11 квот на безмитний експорт до ЄС (рис. 1)

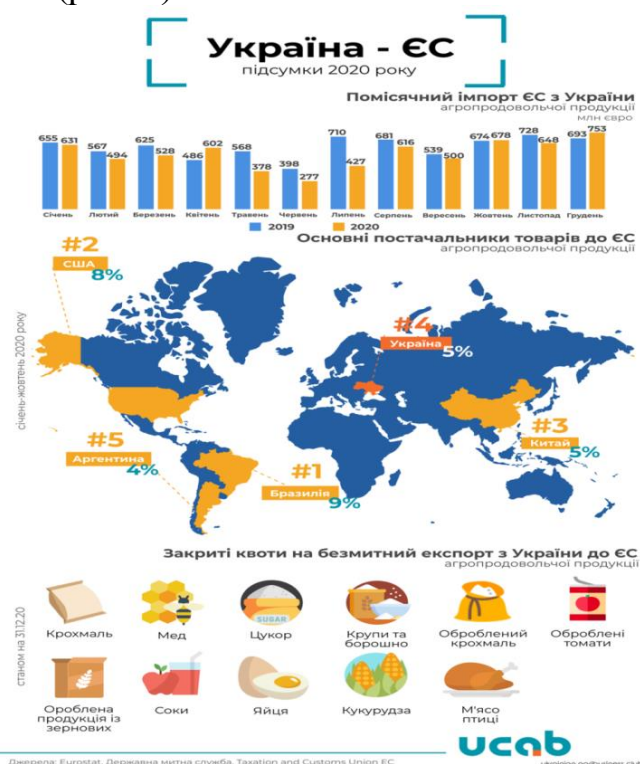


Рисунок 1. Експорт української агропродовольчої продукції до країн ЄС у 2020 році

На розвиток сільського господарства стали все більше впливати технології, не пов'язані безпосередньо з вирощуванням та збором сільськогосподарських культур, а відповідальні за планування, управління бізнес-процесами, продаж врожаю, а також комунікації з потенційними покупцями [2].

Окрім ІТ для фермерства, агробізнес потребує автоматизації найрізноманітніших складових своєї діяльності. Це бюджетування, контроль доходів і витрат, управління персоналом, проектами, продажами, договорами та документацією та багато іншого. Для цього агрокомпанії впроваджують системи CRM (управління взаєминами з клієнтами) та BPM (управління бізнес-процесами), яка покриває більшість завдань і може об'єднати, «оркеструвати» інше наявне програмне забезпечення. На основі BPM-системи також є галузеві рішення для управління земельним фондом, прогнозування врожайності на основі статистичних даних, планування земельних робіт, посіву та збору врожаю [3].

Висновки. Основним стимулом розвитку сільського господарства, як і будь-якої іншої галузі, мають бути значні інвестиції. Українські компанії зараз як ніколи потребують фінансових ресурсів для розвитку, і намагаються вгадати, чого конкретно чекають закордонні інвестори – припинення війни чи, наприклад, спрощення умов ведення бізнесу та зниження податків.

Використані джерела:

1. Білик В. В. Сучасні тенденції розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. *Ефективна економіка*. Дніпропетровськ: ДДАУ, 2012. 348 с.
2. Демченко О. В. Імперативи трансформацій потенціалу аграрного виробництва в контексті циклічності його розвитку. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2015. Т. 20, Вип. 5. С. 53-56.
3. Демченко О.В. Трансформація ресурсного потенціалу в умовах інноваційного розвитку аграрної економіки. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2016. № 1 (5). С. 136-141.
4. Задорожна Л. М. Оцінка стану інституційного забезпечення розвитку ринку інновацій в аграрній сфері. *Молодий вчений*. Київ. 2015. № 7(22). С. 70-75.

УДК 330.313:631

Зозулюк Н.О., викладач вищої категорії
Львівський національний аграрний університет
Золочівський фаховий коледж
м. Золочів

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

JEL ID Q 12

Постановка проблеми. За сучасних умов глобалізації та економічних перетворень механізм управління ресурсним потенціалом підприємств не повністю відповідає завданням підвищення ефективності їхньої роботи, отримання високих остаточних результатів, подальшого розвитку. Особливої актуальності вказана проблема набуває через обмеженість самих ресурсів, що зумовлює необхідність постійного пошуку шляхів повнішого їхнього використання.

Проте більшість теоретичних концепцій розвитку ресурсного потенціалу, його структури та властивостей, що лежать в основі його використання, є недостатньо обґрунтованою або суперечливою, а тому потребує подальших досліджень та уточнень. В економічній літературі недостатньо уваги приділено ефективності використання ресурсного потенціалу. Це, своєю чергою, негативно вплинуло на формування методології та методики його використання сільськогосподарськими підприємствами. Отже, постає об'єктивна необхідність у пошуку нових підходів до забезпечення ефективного використання ресурсного потенціалу підприємств, що потребує вивчення низки питань щодо економічної сутності, властивостей, структури ресурсного потенціалу, а також стратегії його використання.

Результати дослідження. Ресурсний потенціал підприємства – це сукупність взаємопов'язаних ресурсів, які використовуються для виробництва продукції. Величина цього потенціалу визначається обсягом окремих видів ресурсів (земельних, матеріальних і трудових), які перебувають у розпорядженні підприємства. Поліпшення якісних характеристик сільськогосподарської сфери, зростання рівня кількісних показників економічної ефективності безпосередньо пов'язані з підвищенням ефективності та використанням ресурсного потенціалу сільськогосподарських організацій.

Системний підхід під час дослідження ресурсного та виробничого потенціалів використовують багато вчених [3-6; 8].

Системний підхід – це етап початкового якісного аналізу проблеми і постановки завдань, одна з ранніх форм системного аналізу, тобто системи методів пошуку і реалізації змін, призначених для ліквідації проблем.

Ресурсний потенціал сільськогосподарської організації представлено складними елементами. Такі елементи, як земля, праця, капітал, у результаті декомпозиції можна розділити на безліч підсистем. А інтегративна властивість ресурсного потенціалу реалізується у підвищенні ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, що дає підставу розглядати його як систему. Системний підхід розглядає об'єкт «як сукупність взаємопов'язаних елементів, що має вхід, вихід, зв'язок із зовнішнім середовищем, зворотний зв'язок» [7, с. 84]. З позицій «входу» і «виходу» виділяють чотири типи системи: «некібернетичні» – не мають входу і виходу – закритий тип системи; «кібернетичні» – мають вхід і вихід; системи, які мають вхід, але не мають виходу; «напівкібернетичні» – системи, що мають вихід, але без входу [8, с. 65].

Соціально-економічні системи являють собою кібернетичний тип системи й є двосторонньо відкритими. Ресурсний потенціал сільськогосподарської організації є складником економічного потенціалу, його підсистемою, який виступає у ролі соціально-економічної системи. Це дає підставу характеризувати ресурсний потенціал як відкритий об'єкт-систему, що здатний приймати і віддавати інформацію у процесі перетворення природних ресурсів у результаті взаємодії його елементів.

Закон системних перетворень обґрунтовує можливість наявності великої кількості різних комбінацій-перетворень об'єктів-системи. Зважаючи на те, що жива і нежива природа може творити свої об'єкти-системи всього лише сімома різними способами, або змінами (кількості, якості, відносин, кількості й якості, кількості і відносин, якості і відносин, кількості, якості, відносин усіх або частини його «первинних» елементів), закон системних перетворень дає змогу стверджувати таке.

У ресурсному потенціалі як системі у процесі взаємодії виробничих ресурсів може бути дуже велика кількість видів і способів перетворень. Це стосується виробничо-економічних відносин, виробничих структур, розмірів сільськогосподарських підприємств, методів організації виробництва, структурної збалансованості ресурсів та інших характеристик.

Закон системності загальної теорії системи, який установлює незвичайну та глибоку єдність між не схожими один з одним об'єктами стосовно перебуваючих у взаємодії елементів ресурсного потенціалу, дає змогу стверджувати, що вплив усіх факторів на результати діяльності практично неможливо виміряти [2, с. 103].

Багато несуттєвих, на нашу думку, факторів мають вагому єдність, наприклад хобі керівника, коло знайомств підприємця, стійкість зернових культур до перезволоження або посухи і т. д. Згідно з еволюціонікою (системним ученням про розвиток), перетворення у будь-якій системі,

прагнення системи самоорганізуватися у стійку форму, яка здатна протидіяти агресивним факторам зовнішнього і внутрішнього середовища, є необхідною і неминучою умовою розвитку системи [1, с. 34].

Системний підхід має більш широкий зміст і виходить за межі використовуваних визначень ресурсного потенціалу як системи.

Проблемною ситуацією як у ресурсній системі сільськогосподарської організації, так і в цілому АПК (на всіх рівнях – від регіонального до сільгоспідприємства) є дефіцит і незадовільна якість і (або) неефективне використання ресурсів. Отже, метою ресурсної системи АПК є залучення і раціональне використання ресурсів.

Висновки. Отже, беручи до уваги результати проведеного нами дослідження, можемо вважати, що системний підхід найбільш повно відображає призначення і сутність ресурсного потенціалу.

Узагальнивши розробки вчених щодо розуміння сутності категорії «ресурсний потенціал», нами пропонується доповнити поняття аналізованої категорії в контексті системного підходу. На нашу думку, ресурсний потенціал сільськогосподарської організації являє собою відкриту виробничу систему, в якій фактор «підприємництво», орієнтуючись на нинішню ринкову кон'юнктуру і з урахуванням сучасного рівня виробничих відносин, об'єднує організацію відповідної організаційно-правової форми та пускає в хід технологічно залежні ресурси сільськогосподарського виробництва – працю, землю, капітал – для підвищення ефективності використання і забезпечення розширеного відтворення.

Взаємодія виробничих ресурсів як відкритої виробничої системи сільськогосподарської організації володіє специфічними особливостями, що зумовили одночасно тривалі тимчасові розриви та безперервність у використанні багатьох ресурсів. Задіяні в процесі виробництва виробничі ресурси сільськогосподарської організації виступають факторами виробництва, тимчасово не задіяні ресурси – резервами. Дана система є підсистемою економічного потенціалу регіону, яка прагне до свого стійкого стану – вдосконалення структури факторів виробництва на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу для виробництва та доведення до споживача необхідного обсягу якісної та конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції за умов інтеграції України в міжнародний економічний простір.

Таким чином, розроблення стратегії підвищення ефективності стратегічного управління та використання потенціалу сільськогосподарських підприємств потребує передусім ресурсного обґрунтування можливостей його подальшого розвитку: оцінювання наявного ресурсного потенціалу та рівня його використання, визначення невикористаних можливостей ресурсного потенціалу, оптимізації складу

ресурсів підприємства та джерел їхнього формування; оцінювання ризиків додаткового залучення ресурсів.

Проведене дослідження показало, що підвищення ефективності стратегічного управління та використання потенціалу сільськогосподарських підприємств є необхідними складниками подальшої діяльності підприємства. Однак, незважаючи на рівень опрацювання низки питань, пов'язаних із теорією і практикою стратегічного управління, за межами наукового розгляду залишається ще багато проблем, вирішення яких буде сприяти сталому розвитку як сільськогосподарської галузі, так й економіки України у цілому.

Використані джерела:

1. Вишневська О.М. Ресурсний потенціал підприємництва. *Економіка АПК*. 2008. № 12. С. 32-37.
2. Головатюк В.М. Вимірювання інноваційного потенціалу в контексті формування стратегії розвитку підприємства / В.М. Головатюк, В.П. Соловйов // *Механізм регулювання економіки*. 2009. № 1. С. 102-111.
3. Касьянова Н.В. Потенціал підприємства: формування та використання: [підручник] / Н.В. Касьянова [та ін.]. Донецьк: Цифрова типографія, 2012. 257 с.
4. Кирилов О.Д. Формування ефективної стратегії розвитку підприємства в умовах інвестиційної вразливості. *Академічний простір*. 2008. – № 12. – С. 244-250.
5. Краснокутська Н. Дефініція поняття – потенціал підприємства в контексті розвитку мікроекономічної теорії. *Вісник КНТЕУ*. – 2008. – № 5. – С. 54-64.
6. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: [навч. посіб.] К.: ЦНЛ, 2005. 352 с.
7. Сердак С.Е. Принципи ефективного управління ресурсами суб'єктів господарювання / С.Е. Сердак // *Академічний огляд*. – 2008. – № 2. – С. 83-88.
8. Ульянченко О.В. Ресурсний потенціал аграрного сектора економіки України: управлінський аспект: [монографія] О.В. Ульянченко. Суми: Довкілля, 2009. 383 с.

УДК 332.37

Колодійчук І. А. д.е.н., старший науковий співробітник
ORCID ID 0000-0001-5110-3905
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього
НАН України» м. Львів,

ПРОСТОРОВЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

JEL ID: O13; Q01, Q15; R10

Просторове планування є важливим інструментом регіональної політики, який спрямований на забезпечення сталого розвитку регіонів та сільських територій зокрема. Проте на практиці він застосовується недостатньо, що зумовлено наступними чинниками:

- недосконалістю адміністративно-територіального устрою країни;
- низьким рівнем розвитку місцевого самоврядування як дієздатного інституту публічної влади, спроможного приймати рішення під свою відповідальність;
- свідомим ігноруванням питань законодавчого врегулювання використання територій з метою збереження практики зловживань у сфері розподілу та використання земельних ресурсів;
- організаційно-інституційними проблемами, неузгодженістю діяльності різних гілок влади в питаннях стратегічного планування;
- відсутністю системи контролю за реалізацією стратегії регіонального розвитку та оцінки її ефективності;
- обмеженістю фінансових ресурсів, що перешкоджає розробці сучасних схем планування території, проведенню їхнього коригування та оновлення.

Законодавчо-нормативні акти, що регулюють правовідносини, які мають місце при плануванні розвитку та використанні території, приймалися протягом двадцяти років за різних умов соціально-економічного розвитку країни, а тому не впорядковані належним чином, слабо координують вимоги до життєвого простору регіону, не гармонізовані з обмеженістю наявного природно-ресурсного потенціалу тощо.

Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011р. № 3038-VI [1] визначає, що:

- інструментом державного регулювання планування територій є містобудівна документація, яка поділяється на документацію державного, регіонального і місцевого рівнів (ст. 2);
- планування територій на загальнодержавному рівні здійснюється через розроблення Генеральної схеми планування території України (ст.11-12);

– планування територій на регіональному рівні здійснюється шляхом розроблення схем планування території областей та районів (ч.1 ст. 13), а їхня реалізація відбувається через розроблення, затвердження і виконання відповідних програм економічного і соціального розвитку (ч.1 ст. 15);

– за рішенням Кабінету Міністрів України розробляються схеми планування окремих територій: кількох областей, гірських територій Карпат (ч.1 ст. 12). Крім цього, з метою забезпечення ефективного використання територій, що мають, особливу господарську, екологічну, естетичну цінність, передбачається розвиток за державної підтримки (ст. 5 Закону України «Про Генеральну схему планування території України» від 07.12.2002 №3059-III);

– детальний план території за межами населених пунктів розробляється відповідно до схеми планування території (частини території) району та/або області з урахуванням регіональних інтересів (ч.2 ст. 18);

– план зонування території розробляється на основі генерального плану населеного пункту з метою визначення умов та обмежень використання території у межах визначених зон (ч.1 ст.18) і здійснюється з урахуванням місцевих умов (ч.3 ст. 18);

– зміна цільового призначення земельної ділянки, яка не відповідає плану зонування території, забороняється (ч.4 ст. 24).

Сьогодні використання території Західного регіону України характеризується значними диспропорціями, що визначають структуру його земель як нераціональну. З метою забезпечення ефективного й екологічно стійкого використання території необхідно:

1. Завершити роботи зі встановлення меж населених пунктів та земель природно-заповідного, оздоровчого та рекреаційного призначення, що вимагає:

- державної інвентаризації земель;
- розмежування земель державної і комунальної власності;
- встановлення меж територій природоохоронного, рекреаційного, історико-культурного призначення, меж земель населених пунктів, насамперед, міст, віднесених до курортних.

2. Здійснити:

- оптимізацію структури земельних угідь;
- заходи з удосконалення розміщення сільськогосподарського виробництва;

- заходи щодо впорядкування деградованих ландшафтів з подальшим використанням їх для нового будівництва, зокрема, для потреб рекреації, організаційний каркас котрої на сьогодні слабо організований;

- водоохоронні заходи і прибережні захисні лісові насадження, пожезахисні лісові смуги на ділянках витоку річок.

3. Розробити:

- план заходів щодо регулювання розвитку територій, які потребують державної підтримки, зокрема, щодо їх екологічного оздоровлення;
- регіональні схеми формування екологічної мережі.

Виконання цих заходів передбачає розроблення і затвердження нормативно-технічних документів щодо використання та охорони земель, зокрема:

- організаційно-методичних, в яких визначаються основні загальні положення використання та охорони земель;

- оптимізаційних (оптимального співвідношення земельних угідь у різних регіонах): оптимізації структури земельних угідь у цілому; оптимізації структури агроландшафту (Європейська ландшафтна конвенція, ратифікована Законом України № 2831-IV від 07.09.2005 р. [2], зобов'язує інтегрувати ландшафтну складову в усі галузеві стратегії розвитку, які мають прямий або непрямий вплив на змінювані території. Це, зокрема, вимагає: а) ідентифікації та оцінки якості ландшафтів на всій території регіону (враховуючи унікальні, звичайні та деградовані частини); б) створення ландшафтних баз даних і забезпечення їх доступності; в) формування цілей та критеріїв якості ландшафтів; г) вибору інструментів реалізації ландшафтної політики);

- технологічних нормативів навантажень у процесі використання сільськогосподарських угідь (хімічні, механічні, меліоративні, оцінні);

- нормативів показників деградації земель та ґрунтів (допустимі деградаційні (за видами деградацій); гранично допустимого забруднення ґрунтів; якісного стану ґрунтів;

- гірничо-технічних, якими регламентується проведення рекультивації порушених земель;

- режимних, які стосуються зон особливого режиму землекористування, де забороняється чи обмежується певна господарська чи інша діяльність;

- надання земельних ділянок для розміщення інженерних споруд.

Це дасть змогу спрямувати процеси просторового планування на розробку тематичних серій карт, що представляють просторовий розподіл антропогенно-техногенних навантажень, на обґрунтування схем агроландшафтної організації сільської місцевості; планування територій великих міст та приміських зон, міських агломерацій і урбанізованих ареалів [3], що відповідатиме Керівним принципам сталого просторового розвитку Європейського континенту

Використані джерела:

1. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України № 3038-VI від 17.02.2011 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 34. Ст. 343.
2. Про Генеральну схему планування території України: Закон України №3059-III від 07.12.2002 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 30. Ст.204.
3. Топчієв О. Г. Планування територій у контексті сталого розвитку регіонів. *Регіональні проблеми України географічний аналіз та пошук шляхів вирішення*. Зб. наук. праць. Херсон: ПП Вишемирський, 2005. С.3-11.

UDC 631:368.914.2

Kolodiy A.V., PhD in economics,
associate professor of finance, banking and insurance
ORCID ID: 0000-0002-9320-6379
Lviv national agrarian university
L'viv, Ukraine

**STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF THE PENSION
BENEFITS SYSTEM AS A COMPONENT OF THE SOCIAL INSURANCE
SYSTEM IN UKRAINE**

JEL ID: H55

Problem statement. An important element of the sphere of social protection of the population is the system of pension insurance and pension provision, because it reflects the current state of performance by the state of all functions related to this activity. Every citizen who during his working life paid contributions has the right to receive a decent and fair pension payment at retirement age. That is why, the state must guarantee the provision of employees with the required amount of funds, the adequacy of which is measured depending on the received salary, paid contributions and length of service. Today, in the sphere of pension insurance, it is important to further reform the system, as there are a number of problems that need to be addressed urgently. Among them are the lack of funds to fill the budget of the Pension Fund, problems in the formation of the state budget in terms of subsidies for pensions, demographic problems.

Research results. Ukraine has a three-tier pension system, which operates on the basis of the Law of Ukraine "On compulsory state pension insurance" [4].

The first level is a joint system of compulsory state pension insurance, in which pensions are paid and social services are provided. All this is done with the use of the Pension Fund of Ukraine. If there are not enough funds for current payments, the difference is supplemented from the state budget by the use of intergovernmental transfers.

The second level is the accumulative pension insurance system. This system should be based on the accumulation of funds of all insured persons (according to the conditions settled by law for their age) in the Accumulative Fund. Also, such accumulation can take place in the relevant non-state pension funds, which are also subjects of the second level of the pension system. The peculiarity of this system is that the accumulated funds can be bequeathed. However, this level is not working yet.

The third level is the private pension system. It operates on the basis of voluntary participation of citizens, employers and their associations. Accordingly, all these participants form pension savings, which in the future are pension payments.

The first and second levels of this system form a system of compulsory state

pension insurance. The second and third levels of the pension system of Ukraine are the basis of the accumulative provision system. In order to prevent the devaluation of accumulated assets, the state must use these financial resources by converting them into long-term investment resources. Such investment will have a positive effect on the Ukrainian economy, as it will help to bring about large-scale changes.

As of the end of 2020, the State register of financial institutions contains information on 63 private pension funds and 20 NPF administrators. Territorially, private pension funds are located in 9 regions of Ukraine. If we take into account their number, most non-state pension funds (40 funds) are registered in Kyiv [3].

In 2020, administrators of non-state pension funds invested 87,8 thousand pension contracts, in the general structure of 81,0 thousand units occupy contracts with individuals, 6,7 thousand units with legal entities and 0,1 thousand units with individual entrepreneurs [3].

Regarding the functioning of the solidarity pension system, there are also a few points. Thus, the following types of pension benefits are assigned in the solidarity system: old-age pension, survivor's pension, disability pension.

Mainly, the financing of pension payments is conducted due to the formed budget of the Pension Fund of Ukraine. Among the sources that serve as a revenue part of this budget are: funds from the single social contribution (in the part directed to pensions), state budget funds (in terms of co-financing the PFU budget deficit), voluntary and charitable contributions.

The retirement age in Ukraine is set at 60 for men and women. An important role is played by the presence of insurance length of service, which should be 35 years. In particular, according to the current legislation, in order to retire at the age of 60 in 2021, you must have 28 years of insurance length of service. At the same time, if a person turns 60 in 2021, but he does not have 28 years of insurance length of service, he will be able to retire only at the age of 63 and with length of service from 18 to 28 years [2].

An important place in the pension system is occupied by pension benefits. Thus, as of June 30, 2021, the minimum old-age pension is 1769 UAH, and the maximum is 17690 UAH [1]. In addition, at 01.01. 2021, there were 11,1 million retirees in Ukraine, of which 8,3 million received old-age pensions.

Conclusions. Many of the innovations offered by the ongoing pension reform are aimed at addressing the issue of introducing a fair mechanism for calculating pensions. Also, within the framework of the proposed changes, it is planned to put into operation an accumulative system, to conduct annual indexation of pensions, to introduce more effective supervision over the use of the Pension Fund of Ukraine. These and other measures in the future will be able to overcome the problem of wage shadowing, will encourage employers to create new jobs and pay the single social contribution on time and in full.

References:

1. The minimum and maximum amount of old-age pension in 2021. URL:

<https://www.profiwins.com.ua/uk/directories1/minpens.html> (access date: 03.05.2021).

2. The main conditions for awarding an old-age pension in 2021. URL: <https://www.pfu.gov.ua/od/292389-osnovni-umovy-pryznachennya-pensiyi-zavikom-u-2021-rotsi/> (access date: 05.05.2021).

3. Results of development of the non-state pension provision system as of 31.12.2020. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/npf_4_kv-2020.doc (access date: 03.05.2021).

4. On compulsory state pension insurance: Law of Ukraine of July 9, 2003 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (access date: 07.05.2021).

UDC 338.432:631.11

Markovych N.V., PhD of Economics,
acting associate professor
ORCID ID 0000-0001-6725-1355
Lviv National Agrarian University
Lviv

PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN LVIV REGION

Agriculture is a special branch of the national economy, which aims to provide the population with food and raw materials for a number of industries. Ukraine has favorable conditions for the development of such a sector, which allows to ensure domestic consumption of quality and environmentally friendly products and increase its supply to the world market. In addition, the current state of agriculture makes it possible to predict in the development of agricultural enterprises one of the ways of its long-term future. Thus, the issue of effective development of agriculture and agricultural enterprises in particular is extremely relevant today.

Researchers devoted their works to the analysis of the current state, problems and prospects of development of agricultural enterprises: O.M. Borodina, V.A Prokopa, S.V. Kyryzyuk, O.B. Rykovska, V.A Golyan, V.O Ivanchenko, O.O Yatsukh and others. [2-5]. However, a significant number of issues require additional research, including at the regional level in particular.

Agriculture of Lviv region is represented by the following forms of management - households, agricultural enterprises, including farms, which report on operational reporting (Table 1).

Based on the calculations, we see that during the study period, the number of agricultural enterprises decreased by 9.9%, farms - by 18.2%, and personal farms - by 12.7%. The tendency to increase is observed in business associations and agricultural cooperatives by 39.2% and 46.2%, respectively.

Table 1

Dynamics of the number of agrarian formations in the Lviv region, units*

Forms of management	2010	2012	2015	2017	2019	2019 to 2010,%
Agricultural enterprises	1490	1464	1428	1186	1342	90,1
State enterprises	10	9	6	6	8	80,0
Non-state enterprises of them	1480	1456	1422	1180	1334	90,1
- Business associations	250	255	224	232	348	139,2
- Private enterprises	177	162	128	114	172	97,2
- Agricultural cooperatives	13	20	16	12	19	146,2
- Farms	956	1009	1044	813	782	81,8
- Other enterprises	38	29	10	9	13	34,2
Personal farms, thousand units	319,4	303,5	300,6	280,4	278,8	87,3

* Calculated on the basis of: *Agriculture of Lviv region: stat. zb., 2020, p. 30.*

During 2010-2019, the agricultural output of Lviv region increased by 38.9%, including 2.2 times in agricultural enterprises and 10.4% in personal farms. It seems that their degradation has stopped under market conditions. They have become more powerful and resilient to market transformations (Table 2).

Table 2 - Performance of the agricultural enterprises *

Indicator	2010	2015	2019	2019 to 2010,%
Number of enterprises, unit	1490	1428	1342	90,1
Area of agricultural land, in total, thousand ha	221	318	379	171,5
including: per one enterprise, ha	148,3	222,7	282,4	190,4
Average number of full-time employees, thousand people	7,1	6,3	6,5	91,5
Average monthly salary of full-time employees, UAH	1551	3394	10429	y 6,72 раза
Agricultural products (at constant prices in 2016), UAH million	5095,6	8269,2	11063,3	217,1
Net profit (loss), UAH million	378,3	-371,8	1147,3	303,3
Profitability level of operating activities,%	20,1	12,8	18,6	- 1,5 в. п.

* Calculated on the basis of: *Agriculture of Lviv region: stat. zb., 2020, p. 30.*

In 2019, there were 1342 agricultural enterprises in the region. The declining trend reflects competition in the agricultural production system, with the result that the weakest businesses cease operations. Along with this, it should be noted a significant increase in the area of land used by enterprises, which reflects their success in the competition for the right to use (lease) agricultural land. This process is positive, because the level of

technological efficiency of production in agricultural enterprises on key indicators is much higher than in personal farms.

Agricultural enterprises in the region are considered a profitable place of work, because the average monthly salary of a full-time employee in 2019 exceeded the regional average by 12.5%. It should be noted that the level of wages in agricultural enterprises of the region is higher than the average for agriculture in the country. However, during the study period there is a tendency to reduce the average number of full-time employees by 8.5% and in the reporting year 2019 amounted to 6.5 thousand people.

Thus, in the activity of agricultural enterprises of Lviv region during the last decade there are positive changes, which should be considered as an increase in the level of their competitiveness. Evidence of the competitive advantages of these enterprises is the growth of land use and wages (the result of competition for resources), increased production and sales (consolidation of market positions), relatively high profitability of operating activities (form the investment attractiveness of the industry).

The study of the effectiveness of the impact of reform processes on the efficiency of economic facilities in the region allowed to forecast the development of the agricultural sector of Lviv region in the long run - until 2030 - perspective (Fig. 1). Thus, the production of agricultural products in the Lviv region by 2030, according to our calculations, will increase by a total of 62.6% and will amount to UAH 26,934.2 million. (in 2025 - by 50.1% or by UAH 8,308.2 million) compared to 2010.

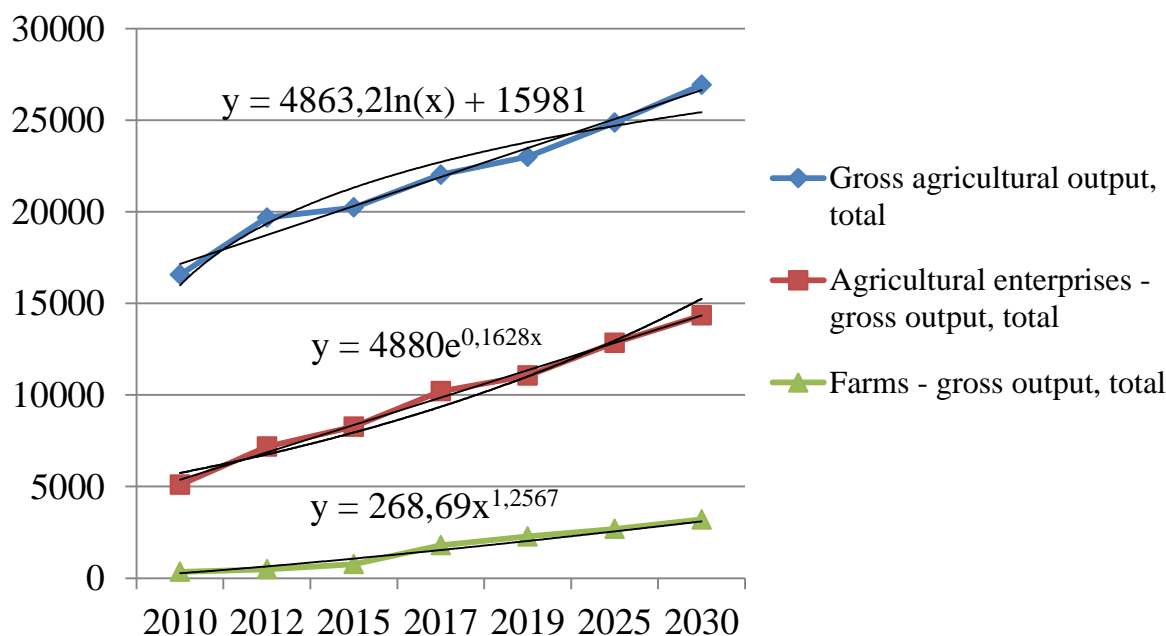


Fig. 1. Forecast of gross agricultural output in agrarian formations of Lviv region, UAH million *

* Source: author's development.

It should be noted that due to the establishment of production in agricultural enterprises, a significant increase in agricultural production is expected in 2.8 times (by

UAH 9248.4 million) in the projected 2030 (2025 - 2.5 times or UAH 7753 million). As for farms, their agricultural production will grow significantly compared to agricultural enterprises. For example, in 2025 against 2010 it is expected to increase 7.8 times (by UAH 2,340.9 million), and in the projected 2030 - 9.2 times (by UAH 2,858.4 million). Obviously, over time, they will increase their position in the market of agricultural products.

References:

1. *Agriculture of Lviv region in 2019*: stat. yearbook. Lviv. : Main Department of Statistics in Lviv. reg., 2020. 175 p.
2. Borodina, O., M., Prokopa, I., V., Kyryzyuk, S., V., Rykovska, O., V. 2019. Solidarity agriculture as a new model of social interaction between producer and consumer. *Economics of AIC*. 11: 6–16.
3. Golyan, V., A., Zastavny, Yu., B. 2020 Financial and economic support of agriculture: the specifics of organic production. *AgroWorld*. 4: 27–34.
4. Ivanchenko, V., O. 2020. Organizational and economic features of entrepreneurship in agriculture. *Economics of AIC*. 5: 56–65.
5. Yatsukh, O., O. 2018. The essence and content of financial support for agricultural enterprises. *Economy. Finances. Management: current. issues of science and practice*. 10: 133–145.

УДК 334.72: 338.24.01

Немчук П.В. науковий співробітник
ORCID 0000-0001-8660-8911
Національний науковий центр
Інститут аграрної економіки
м.Київ

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА РЕГІОНІВ

В даний час проблема економічного зростання сільського господарства України, збільшення обсягів виробництва продукції і підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів на внутрішньому та світовому ринках на основі залучення та ефективності використання ресурсного потенціалу організацій аграрного сектора економіки є однією з найбільш актуальних.

Стійке зростання територій - один з головних показників успішного розвитку країни на світовому ринку. Цей стан загальної рівноваги регіону, що характеризується несприйнятливістю до зовнішнього і внутрішнього впливу різних обставин, які негативно впливають на відтворювальну діяльність, і одночасно з цим дозволяють розвиватися.

Одним з чинників сталого зростання регіонів є позитивний стан його основних галузей виробництва. Їх розвиток сприяє появі нових товарів і послуг, збільшення показника попиту на продукцію та зростання конкурентоспроможності території. Однією з важливих галузей у державі є агропромислове виробництво. До його галузевого складу відносяться: тваринництво і рослинництво, організацію сільського машинобудування, організації з переробки і випуску сільськогосподарської продукції та сировини [1].

Таблиця 1

Фактори впливу на агропромислове виробництво

позитивні фактори	негативні фактори
Різноманітність клімату і природних ресурсів різних регіонів для успішного розвитку аграрного виробництва	Висока ціна на матеріально-технічні ресурси і сировину, електроенергію та ПММ для виробників в сфері сільського господарства
Впровадження інноваційних технологій в АПК у вигляді виникнення аграрних бізнес-інкубаторів та технопарків	Недолік робочих кадрів, здатних проводити процеси по впровадженню нових технологій в аграрну сферу
Формування та використання економічних і організаційних чинників розвитку АПК	Недостатньо високий рівень технологічного забезпечення, стагнація в сфері машинобудування і виробничого обслуговування АПК
Проведення державою політики підтримки соціально-економічного розвитку аграрних регіонів і знаходяться на їх території виробників	Відокремлення виробників в АПК на лідируючих і відстаючих через різне рівня прибутковості господарської діяльності
Зменшення кількості імпорту сільськогосподарської продукції, продовольства і сировини	Стійка тенденція до зменшення кількості підприємств аграрного призначення
Вихід продукції АПК на глобальний ринок сировини і продовольства	Слаборозвинена інфраструктура аграрного ринку, переважання монополій великих торгових мереж
Створення потенційно корисних ринків збуту за кордоном для впровадження конкурентоспроможної вітчизняної продукції сільського господарства	Великий розрив між заробітними платами міського і сільського населення, між їх забезпеченістю інфраструктурою і соціальними благами

Як і будь-яка інша галузь, АПК знаходиться в постійному розвитку. Сталий розвиток комплексу - це здатність територій, що займаються агропромисловим виробництвом, динамічно і постійно підтримувати певні

пропорції між факторами відтворення і позитивними темпами розвитку при виникненні ризиків і невизначеності. Це необхідно для підтримки рівноваги економіки регіону [2].

Ще однією проблемою розвитку АПК є нестача фінансових коштів в сфері сільського господарства. Це проявляється в наступному: в невеликій кількості грошових надходжень від виробництва та випуску продовольчої продукції - це відбувається внаслідок низького рівня цін на дані товари і існуючих обмежень по збуту (одним з негативних наслідків є зниження кількості закупівель нових технологій і обладнання, а, значить, і виникає фізична амортизація основних засобів підприємств АПК); - в наявності високої кредиторської заборгованості у підприємств АПК та у недостатньому розмірі власних оборотних коштів підприємств АПК.

Гострою проблемою є і можливість його інноваційного розвитку. Багато комплекси та підприємства аграрної спрямованості використовують застарілі технології та сорти рослин, застосовують неефективні методи і способи, форми організації управління і виробництва [3].

Рішення проблем пов'язано з реалізацією регіональних програм з розвитку АПК і його складових. Спільно з основними завданнями подібних програм слід розглянути наступні перспективні напрями вирішень проблем розвитку регіонального агропромислового виробництва:

- стимулювання зростання виробництва і випуску основних видів продукції АПК - це сприяє вирішенню проблеми імпортозаміщення, а також заміні застарілого обладнання;

- інтенсивний розвиток підгалузей сільського господарства таких, як рослинництво, тваринництво, рибальство і так далі – така діяльність допоможе зростанню конкурентоспроможності регіональної продукції і її виходу на нові ринки;

- поліпшення умов життя та інфраструктури сільських регіонів – може бути досягнуто через залучення нових інвесторів, проведення заходів національного і світового рівня;

- зростання продуктивності і стабільності виробництва в АПК – це підвищення родючості ґрунтів за допомогою комплексної меліорації, запобігання прояву згубних наслідків природних аномалій і змін клімату, розвиток селекційного виробництва для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних сортів сільськогосподарських культур;

- проведення заходів ветеринарно-санітарного і епізоотичного благополуччя - введення щорічних вакцинацій нового характеру (наприклад, від інших штамів грипу, яким піддається велика рогата худоба), зростання інформативного забезпечення власників господарств для запобігання безграмотності в області ветеринарного контролю тощо;

- зростання розмірів кредитних ресурсів - коштів, що інвестуються і залучених в АПК для його сталого розвитку та модернізації, заохочення появи нових виробничих потужностей та інших виробництв.

- збільшення показників завантаження необхідною сировиною підприємств харчової та переробної промисловості - це стимулює зростання збуту сільськогосподарської продукції та підвищення її товарності.

Перспективні напрями розвитку регіонального АПК є основою для подолання складнощів на рівні більшості регіонів, виступають факторами стійкого зростання територій і суб'єктів країн.

Розвиток будь-якого підприємства залежить від ефективності використання всіх наявних ресурсів. Важливість проблеми формування ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств визначається тією роллю, яку відіграють виробничі ресурси в реалізації соціально економічних завдань агропромислового комплексу. наявність певних обсягів ресурсів є найважливішою умовою ефективного ведення господарства і взагалі здійснення процесу виробництва.

Використані джерела:

1. Гасанова Д.Б. Развитие АПК как двигатель экономического роста / Д.Б. Гасанова // Инновационные кластеры в глобальной экономике: теория и практика / под ред. А.А. Сукиасян [и др.]. Оренбург., 2018. С. 19-20.
2. . Довлетмурзаева М.А. Эффективность функционирования АПК как показатель развития экономики региона /М.А. Довлетмурзаева, Д.Т. Назиров, Ш.Р. Метхиев // International Scientific Review. 2016. №21. С. 30-33.
3. . Наседкина Т.И. Инвестиции как определяющий фактор развития АПК региона / Т.И. Наседкина, Н.В. Приходько// Стратегия инновационного развития агропромышленного комплекса в условиях глобализации экономики. 2015. С. 243-246.
4. Филатова С.В. Проблемы формирования ресурсного потенциала предприятий АПК. Закономерности развития региональных агропродовольственных систем. 2016. №1. С. 150-152.

УДК 631.17: 636: 620.91

Сиротюк С.В. к.т.н., доцент
ORCID ID 0000-0001-9966-6299.

Сиротюк Г.В. к.е.н., доцент
ORCID ID 0000-0002-8740-7959.

Янковська К.С. к.е.н.
ORCID ID: 0000-0001-7371-1178

*Львівський національний аграрний університет
м. Львів*

**ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ВІДНОВЛЮВАНИХ ДЖЕРЕЛ
ЕНЕРГІЇ У ПРОЦЕСАХ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА**

JEL ID Q 42

Постановка проблеми. Одним з найбільших споживачів енергії у народному господарстві є сільськогосподарське виробництво. В даний час як в Україні, так і за кордоном ведуться роботи по зниженню енерговитрат при виробництві сільськогосподарської продукції. Розробляються енергозберігаючі технології, виробничі процеси, машини і устаткування, досліджують можливість використання відновлюваних джерел енергії тощо. Це пов'язано з енергетичною кризою і використанням великої кількості енергії в сільському господарстві. Тому доцільно постійно вдосконалювати енергетичну базу сільськогосподарського виробництва, особливо забезпечити його теплою та енергією.

Результати досліджень. Енергоємність вітчизняної сільськогосподарської продукції складає 600-700 МДж/ц, що в 1,5-2 рази більше, ніж в розвинених країнах світу. Частка витрат на енергетичні ресурси в структурі собівартості сільськогосподарської продукції зросла з 5-10% до 40-50%, що значно знизило рентабельність сільськогосподарського виробництва.

У виробництві продукції тваринництва важливо, щоб технологія утримання тварин (птиці) і засоби механізації та електрифікації виробничих процесів сприяли збільшення долі енергії, яка витрачається на створення нових органічних речовин, заради яким утримуються тварини, при мінімальних витратах сукупної енергії.

На даний час більше половини енерговитрат в тваринництві і птахівництві припадає на створення мікроклімату у виробничих приміщеннях, 3,4-8,3% – на підготовку і роздавання кормів, 37,3% – на підігрів води, доїння і переробку молока, в птахівництві від 17 до 23% припадає на освітлення (Болтянський, Болтянська, 2008, с.44-51).

В сукупному енергетичному балансі виробництва молока прямі витрати енергії становлять 12%, решта – непрямі витрати, що включають: 29,1% – енерговитрати на мінеральні добрива; 44,0% – на концентровані корми (40% цієї величини витрачається на вирощування кормів, 39% – на сушіння, 18% – на транспортування, 6% – на подрібнення та пресування); 2,1% – на виготовлення трав'яного борошна; 1,4% – на зберігання кормів; 4% – на техніку й обладнання; 5,6% – на тепло та освітлення у приміщеннях; 1,8% – на службові потреби.

В сукупній енергоємності виробництва молока питома вага кормів становить: 60,4-61,4% енергії приміщень, засобів механізації, паливно-мастильних матеріалів; електроенергії – 10,0-11,2%, теплової енергії (обігрів приміщень, підігрів води для доїльно-молочного блоку) – 22,2-22,5%.

Структура витрат енергоресурсів на виробництво молока свідчить, що найбільшу частку мають процеси, пов'язані із кормоприготуванням, які становлять 27,5%, далі йде гаряче водо- і теплозабезпечення – 24,4%, доїння – 20,4%, видалення та транспортування гною – 13,0%, освітлення – 7,2%, водопостачання – 4,2% та первинна обробка молока – 3,3% (Болтянський, 2014, с. 69-75). Особливо слід зауважити, що більшість технологічних операцій

потребують електричної енергії. Так, витрата електроенергії в розрахунку на одну голову худоби становить від 444 до 1330 кВт·год.

Серед можливого сценарію варіантів енергозабезпечення поряд із запровадженням заходів енергозаощадження є використання відновлюваних джерел енергії. До таких джерел, які можуть бути використані для тваринницької галузі є енергія біогазу, який може бути випродукований з екскрементів тварин, енергія вітрового потоку, енергія сонячного випромінювання, як теплова, так і електрична, а також енергія теплоти навколишнього середовища.

Для оцінки можливості використання відновлюваних джерел енергії слід оцінити їх типову продуктивність, що за відомого рівня енергетичних потреб дозволить визначити необхідні габаритні розміри. Для прикладу розглянемо типову молочно-товарну ферму на 450 голів.

Як варіант можна розглянути електропостачання тваринницького комплексу за рахунок сонячних фотоелектричних панелей, які змонтовані на даху тваринницького приміщення з розмірами 8021 м. При використанні одного із скатів даху, його розміри становлять у довжину 80 м, а в ширину – 13,5 м. На цій площі можна встановити 510 шт. фотопанелей, які при їх одиничній потужності 360 Вт, забезпечуватимуть загальну встановлену потужність 183,6 кВт. При середньоденному рівні надходження сонячної енергії на рівні 3,158 кВт·год./м², наприклад, фотоелектрична панель Risen RSM144-6-360М виробить за один день 0,97 кВт·год., що в середньому за місяць буде становити 29,6 кВт·год, а впродовж року – 355,38 кВт·год. За умови застосування 510 фотопанелей даного типу річний виробіток електроенергії становитиме 543,7 МВт·год. З врахуванням того, що фотоелектричні установки можна розмістити на трьох з шести приміщень, загальний обсяг виробленої електроенергії становитиме 1631,1 МВт·год. При середньому рівні споживання електроенергії на одну голову великої рогатої худоби на рівні 880 кВт·год. загальна потреба становитиме 352 МВт·год. Тобто, сонячна установка може повністю забезпечити потреби у електроенергії. Причому, залишок у обсязі 1279,1 МВт·год. можна буде подати на інші технологічні потреби, або реалізувати за «зеленим» тарифом.

Використання теплопомпових установок для потреб гарячого теплопостачання та технологічного холоду є доволі актуальним для тваринницьких комплексів, оскільки в такому випадку вся вироблена енергія буде корисно використовуватись. Отже, за попередніми оцінками досліджуваний тваринницький комплекс потребуватиме 501,21 ГДж теплової енергії для гарячого водопостачання та 87,05 ГДж для технологічного холоду, що в розрахунку на добову потребу становитиме, відповідно 1373 МДж тепла та 238 МДж холоду. При застосуванні теплової помпи типу "вода-вода" з тепловою потужністю 30 кВт для забезпечення необхідної кількості тепла витрата електроенергії становитиме 90 кВт·год., що у річному циклі роботи становитиме 32,85 МВт·год. Причому витрати додаткової енергії для

отримання технологічного холоду не буде, оскільки теплова помпа повністю забезпечить цей вид енергії.

Однак, основним енергетичним напрямком, який повинен бути реалізований на тваринницькому комплексі є метанова конверсія відходів виробництва (Костирко, Янковська, Сиротюк, Сиротюк, Савченко, 2019, с.103-105). Зокрема, при метановому зброджуванні екскрементів тварин, які на досліджуваному підприємстві утворюється в обсязі 185072 т, можна отримати біогазу в достатній кількості для роботи потужного когенераційного блоку, де з нього буде виробляться 325,37 МВт·год. електроенергії та 567,69 ГДж теплової енергії. Як бачимо, отриманого обсягу електроенергії повністю вистарчить для електрозабезпечення внутрішніх потреб тваринницького підприємства. Аналогічна ситуація спостерігається й з забезпеченням тваринницького комплексу тепловою енергією.

Висновки. Проведені дослідження оцінки можливості енергозабезпечення тваринницького комплексу з використанням обладнання відновлюваної енергетики, зокрема, сонячних фотоелектричних, біогазових когенераційних та тепломпових установок засвідчили перспективність застосування обладнання відновлюваної енергетики, які при комплексному їх використанні забезпечують більш як стовідсотковий рівень заміщення традиційних енергетичних ресурсів.

Використані джерела:

1. Болтянський, Б. В., Болтянська, Л. О. 2008. Сучасний стан розвитку галузі тваринництва в Запорізькій області. *Праці Таврійського державного агротехнологічного університету*. 8. 3. Мелітополь: ТДАТУ. 44-51.
2. Болтянський, Б. В. 2014. Перспективи та доцільність використання нетрадиційних джерел енергії в тваринництві. *Науковий вісник ТДАТУ*. 4. 1. Мелітополь: ТДАТУ. 69-75.
3. Костирко, І. Г., Янковська, К. С., Сиротюк, Г. В., Сиротюк, С. В., Савченко, Є. В. 2019. Ефективність використання біомаси для енергозабезпечення сільськогосподарських підприємств. Монографія. Львів : «Магнолія 2006». 198.

УДК 336: 35.075.52

Східницька Г. В., к.е.н., доцент
ORCID ID 0000-0003-0333-1721

*Львівський національний аграрний університет
м. Львів*

ПЕРЕВАГИ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ У ФІНАНСОВОМУ СЕКТОРІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Перехід на фундаментальну цифрову економічну платформу і, відповідно, на цифрові технології в українському сільському господарстві та

агропромислового секторі є об'єктивною необхідністю, але вимагає одночасно і наявності якісних кадрових ресурсів, що дозволить максимізувати вигоди від використання цих технологій. Однак варто зазначити, що консолідації наукових думок щодо сутності, призначення та ефективності використання сучасних цифрових технологій в сфері сільського господарства та агропромислового виробництва немає [2, С. 121-122].

Цифрові технології, які можливо використовувати в якості основи економічної діяльності в новій інституційній реальності, можуть бути класифіковані в три основні групи:

1) група технологій, які створюють фізично втілюваний продукт (кіберфізичні системи: 3D-друк, генна інженерія, інтернет речей і т.д.).

2) група технологій, які створюють віртуально втілюваний продукт (кібервіртуальні системи: блокчейн, криптовалюта, розумні контакти і т.д.).

3) група технологій, які формують продукт, що доповнює реальність (спеціальні ігри та програми, кіберандроїдні роботи, розумні окуляри / годинник, нова логістика, безкоштовні технології) [5].

По суті, це умовна градація, оскільки взаємопроникнення фізичного і віртуального простору в цифрову економіку можна вважати нормальним явищем. У сільському господарстві та агропромислового секторі, призначення економічної діяльності яких полягає у створенні фізичного продукту (сільськогосподарська сировина, продовольча продукція, проміжна продукція для суміжних галузей: хімічної, фармацевтичної, косметичної, енергетичної), перераховані вище групи цифрових технологій мають практичне застосування:

- такі кіберфізичні системи, як 3D-друк і генна інженерія, можуть бути використані безпосередньо в виробничому процесі (наприклад, 3D-друк запасних частин до сільськогосподарської та іншої техніки; генна інженерія для селекції нових видів рослинних культур або для вирощування нових порід сільськогосподарських тварин);

- кібервіртуальні системи можуть бути використані для агротехнічного моделювання, нових форм і способів організації логістичного потоку (його матеріальної, фінансової та інформаційної складових) між взаємопов'язаними галузями сільського господарства і промисловими галузями;

- системи доповненої реальності можуть бути використані для планування робіт на місцевості, а входження сільськогосподарських і агропромислових підприємств в компанії-платформи забезпечує кращий рівень кастомізації фізичної продукції і побудова оптимальних мереж контактів з контрагентами для модернізації ланцюжків і створення вартості [2].

У той час як розширюються межі поширення пандемії, зникають цілі галузі, то аграрний сектор функціонує в штатному режимі. На тлі загального анабіозу, що супроводжується вимушеною ізоляцією людей, сільськогосподарські товари продовжують свій рух з полів на полиці магазинів. Але за зовнішнім благополуччям приховується ряд обтяжуючих факторів, які загрожують фінансовій стабільності як окремих фермерських

господарств, так і тих, які ставлять під загрозу продовольчу безпеку цілих регіонів.

Загальною проблемою для світового сільськогосподарського виробництва наразі стає брак робочої сили. У США, Німеччині, Італії налякані зараженням коронавірусом працівники ферм і тваринницьких комплексів не виходять на роботу. Влада зобов'язує роботодавців дотримуватися підвищених запобіжних заходів профілактики захворювань серед службовців. Але якщо підвищені заходи безпеки в якійсь мірі можуть гарантувати роботу постійних робітників, то набагато складнішою є ситуація з сезонними працівниками. Тут також найбільшу кризу відчувають країни ЄС, хоча схожі проблеми є і в інших регіонах (Індія, Австралія). У Німеччині серед водіїв вантажівок з продовольством багато поляків. До 300 тис. сезонних працівників іноземців щорічно зайнято в польових сільськогосподарських роботах (в тому числі з України та Польщі), і залучати їх на роботу в період пандемії дуже ризиково. Польські працівники по поверненню в свою рідну країну поміщаються на двотижневий карантин, українські більше не можуть використовувати Польщу в якості транзиту [3].

Пандемія COVID-19 є глобальною кризою, яка вже позначається на роботі продовольчого і сільськогосподарського сектора. Необхідні термінові заходи, щоб зберегти функціонування ланцюгів продовольчого постачання як всередині країн, так і на міжнародному рівні, щоб пом'якшити ризик великих потрясінь, які надали б значний вплив на кожного і особливо на малозабезпечених і найбільш вразливих. Притому що до сих пір перебої в ланцюзі продовольчих поставок були мінімальними, вже постають проблеми в області логістики. Продовольство повинно переміщатися через кордони без обмежень і відповідно до діючих стандартів забезпечення безпеки продуктів харчування.

Ситуація з пандемією показує, що важливість цифрових інструментів для сільського господарства зростає в критичні моменти. Сьогодні сільськогосподарська інфраструктура страждає від супутніх обмежень, спостерігається дефіцит робочої сили і ресурсів. Прискорене впровадження Agtech технологій допомагає китайським фермерам подолати цю кризу і робить сільськогосподарську галузь стійкішою перед можливими майбутніми викликами [4, С. 47-52]. Пандемія COVID-19 прискорить процес автоматизації сільського господарства і ще більше розвине електронну торгівлю. Це потрібно використовувати для розвитку сільського господарства.

У сільському господарстві задіяно 32% населення, яке буде відчувати вплив кризи. Але цей час повинен використовуватися, щоб побудувати щось більш стійке, створити нове, зміцнити галузь сільського господарства. Урядам всіх країн потрібно подбати, щоб сільськогосподарські товаровиробники і фермери мали доступ до фінансів і могли взяти кредити на кращих умовах. Подальший розвиток ІТ в сільському господарстві здатний розвинути сектор і зробити його кращим, надати нові можливості. Діджиталізація в сільському

господарстві потрібна і в новій стратегії по розвитку сільського господарства, яку зараз розробляють в країні, вже враховуючи ці зміни [5].

Отже, цифрова економіка є новим способом організації підприємницької діяльності, а також бізнесу великих корпоративних структур, заснованим на інтеграції фізичного і віртуального середовища, який дозволяє не тільки якісно новим чином структурувати діловий простір, але і створювати нові електронні продукти, потенційно затребувані ринком в якості нематеріальних благ.

Перехід на цифрову платформу в сфері сільського господарства та агропромислового виробництва - це вже не стільки віддалені перспективи, скільки об'єктивна реальність найближчого майбутнього. Використання цифрових технологій в сільськогосподарському та агропромисловому виробництві, безумовно, забезпечує більш високі темпи економічного зростання цього сектора, а також потенціоє зростання продуктивності праці, що для українських реалій є найбільш актуальним, оскільки рішення проблематики екстенсивного розвитку національного сільського господарства є не тільки науково-практичним, а й найважливішим державним завданням.

Одночасно з цим важливо відзначити, що використання цифрових технологій на рівні окремо взятих господарюючих суб'єктів не завжди може давати позитивний системно-синергетичний ефект в силу того, що перехід на цифрову платформу завжди буде характеризуватися кардинальною трансформацією внутрішнього середовища сільськогосподарських і агропромислових підприємств, а також реструктуризацією зовнішніх коопераційних зв'язків. Тому для сільськогосподарської та агропромислової сфери, де задіяні всі без виключення фактори виробництва, слід удосконалювати науково-методичні підходи до інвестиційно-фінансової оцінки потенційних вигод і обмежень використання цифрових технологій в операційній діяльності господарюючих суб'єктів з тим, щоб діджиталізація цієї найважливішої сфери стала стимулюючим фактором і векторним напрямком в розвитку реального сектора національної економіки.

Використані джерела:

1. Марків Г. В., Східницька Г. В. Розвиток сучасного бізнесу в умовах діджиталізації. Перспективи розвитку бухгалтерського обліку, аудиту, оподаткування та фінансів в умовах цифрової трансформації економіки: Всеукраїнська науково-практична конференція, (18 травня 2020 р.). Миколаїв, МНАУ. С. 119-123.
2. Проблеми розвитку сільського господарства і продовольчого сектору під час коронавірусу. 2020. Доступ до ресурсу: <https://inventure.com.ua>.
3. Точка зору: Криза прискорить процес автоматизації сільського господарства. 2020. Доступ до ресурсу: <http://agroportal.ua>.
4. Цветков В. А., Шутьков А. А., Дудін М. Н., Лясников Н. В. Цифрова економіка і цифрові технології як вектор стратегічного розвитку національного агропромислового сектору. Вісник Московського університету. № 1. Ч. 6. 2018. С. 45-64.

5. Як «agtech» допомагає Китаю підготуватися до весняних посадок під час спалаху коронавірусу. 2020. Доступ до ресурсу: <https://aggeek.net>.

УДК 330.341.1

Тебенко В.М., к.е.н., доцент
ORCID ID 0000-0002-0459-2555
Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного
м. Мелітополь

ІННОВАЦІЙНИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ ЯК ФАКТОР СТАБІЛІЗАЦІЇ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

JEL ID: R 10; O 33; Q13.

Постановка проблеми. Основною складовою системи заходів щодо підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору та прискорення його розвитку є інноваційна діяльність. Зацікавлені в інноваціях в першу чергу мають бути суб'єкти господарювання, тому що інноваційна діяльність виступає різновидом підприємницької діяльності.

Аграрна галузь є однією з найбільш важливих галузей економіки країни, яка включає різні види економічної діяльності щодо виробництва сільськогосподарської продукції, продуктів харчування, а також доставки їх до кінцевого споживача. В останні роки аграрний сектор України демонструє позитивну динаміку та збільшує обсяги виробництва сільськогосподарської продукції.

Результати досліджень. Вітчизняна аграрна галузь має значний земельний та трудовий потенціал, але його ефективне використання не можливе без зміцнення та оновлення матеріально-технічної бази, заміни діючих ресурсо- та трудомістких технологій на сучасні матеріало-, енерго- та трудозберігаючі технології.

У 2019 році в Запорізькій області після трирічного падіння спостерігається позитивна динаміка виробництва аграрної продукції. Індекс сільськогосподарської продукції за 2019 рік склав 123,2% – 1 місце серед регіонів, що обумовлено зростанням виробництва рослинницької продукції на 32,2%. В області у 2019 році зібрано 3341,3 тис. тонн зерна – це найвищий врожай за всі роки незалежності України (148,2% до 2018 року), при врожайності – 34,5 ц/га (у 2018 році – 23,4 ц/га). Соняшнику намолочено 1015,6 тис. тонн (141,6% до 2018 року) при врожайності – 19,4 ц/га (у 2018 році – 12,7 ц/га). Сівба озимих культур під урожай 2020 року склала 862,3 тис. га (127% до завдання), у тому числі на зерно – 748,6 тис. га (117%).

Водночас з нарощуванням обсягів рослинництва, вітчизняне м'ясо-молочне виробництво знаходиться у стані стагнації. Виробництво продукції

тваринництва зменшилося на 8 %, в основному, через високу витратність утримання поголів'я великої рогатої худоби та низьку рентабельність виробництва тваринницької продукції у господарствах населення. В усіх категоріях господарств у 2019 році вироблено 64,2 тис. тонн м'яса у живій вазі (93,3% до 2018 року), 220,1 тис. тонн молока (90,2%), 678,6 млн штук яєць від птиці всіх видів (101,7%). На 01.01.2020 в усіх категоріях господарств налічується 78,4 тис. гол. великої рогатої худоби (85,7% до 2018 року), у тому числі 43,5 тис. гол. корів (87,9%); поголів'я свиней – 187,1 тис. гол. (86%); птиці – 4,8 млн гол. (99,5%). [1]

На кінець 2019 року в сільському господарстві регіону працювало майже 4122 суб'єкта господарювання: з них 2820 підприємства та 1302 ФОПа, що відповідно складає 18 та 2 % від усіх суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності. За період дослідження кількість підприємств в сільському та лісовому господарстві області збільшилося на 153 одиниці. Серед сільськогосподарських підприємств на частину малих підприємств приходиться близько 96 %, з них доля мікропідприємств складає 85 %. Треба відмітити, що великих підприємств в аграрному секторі області немає. [2, с. 100]

На сучасному етапі розвитку господарська діяльність аграрних підприємств відбувається в умовах нестабільності та невизначеності у зовнішньому середовищі, непрогнозований вплив яких негативно позначається на показниках ефективності господарювання. Така ситуація призводить до ризикованості здійснення виробничо-господарських операцій суб'єктами господарювання, зниження рівня їх конкурентоспроможності. Фінансовий результат до оподаткування по підприємствам, які здійснювали сільськогосподарську діяльність в Запорізькій області в 2019 році, склав 1879,22 млрд. грн., що менше рівня попереднього року на 394,6 млрд. грн., базисного рівня на 2904,37 млрд.грн.

Найвищий фінансовий результат був отриманий сільськогосподарськими підприємствами в 2015 році - 4783,59 млрд. грн., найгірший в 2019 році – 1879,22 млрд. грн. Підприємства діяльність яких була прибутковою за цей рік складають в області 84,3 %, при цьому серед середніх підприємств доля прибуткових підприємств скоротилася від 95 до 78 %, серед малих – від 90 до 84%. Можна відмітити, що кількість прибуткових підприємств поступово скорочується. Незадовільні фінансові можливості більшості агропідприємств є причиною низького рівня інноваційної активності агропідприємств. [3]

Тому єдиними можливостями для стабілізації виробництва в сучасних умовах господарювання, задоволення потреб споживачів в якісних продуктах харчування є перехід на інноваційний шлях розвитку та інтенсифікація аграрного сектору.

Досягнення конкурентоспроможності аграрного сектору передбачає вирішення низки стратегічних завдань:

- інноваційний прорив, що забезпечує здійснення «зеленої революції» у сфері аграрних технологій та закладає фундамент майбутнього динамічного розвитку;

- відродження інтеграційних і коопераційних в'язків для мінімізації витрат на основних стадіях виробництва та реалізації продукції;

- модернізація інфраструктури і матеріально-технічної бази аграрного сектору, що гарантує можливість ведення ефективної виробничої діяльності та реалізації соціальних програм села. [4, с.31]

Вважаємо, що на сучасному етапі лише технологічна модернізація зможе забезпечити формування ефективного, ресурсозберігаючого, екологічнобезпечного сільського господарства, завдяки якому можна задовольнити потреби внутрішнього ринку та вивести країну на лідируючі позиції на зовнішніх аграрних ринках. Поступово виробники усвідомлюють, що без упровадження новітніх технологій та засобів виробництва, досягнення високої ефективності й успішна робота на внутрішньому і, тим паче, зовнішньому ринках стають неможливі.

Сталий розвиток вітчизняного аграрного виробництва потребує нарощування обсягів інвестицій у технічне забезпечення та оновлення сільськогосподарських товаровиробників. Проте його рівень тривалий час має стійку тенденцію до зниження внаслідок багатьох причин, однією з яких є відсутність достатніх власних коштів для оновлення машино-тракторного парку.

Висновки. Інноваційна діяльність в аграрному секторі виступає як різновид підприємницької діяльності, тому в інноваціях мають бути зацікавлені насамперед сільськогосподарські товаровиробники. Однак незадовільні фінансові можливості більшості аграрних підприємств є причиною низького рівня їх інноваційної активності.

Впровадження інноваційних технологій в аграрному секторі економіки має свої особливості через велику різноманітність виробників: домогосподарства, фермерські господарства (малий бізнес), сільськогосподарські підприємства різних організаційних форм. Також в останні роки створюються великі холдингові об'єднання. Всі ці організаційні форми працюють на орендованих сільськогосподарських землях різної площі – від 2 га до 10 тис. га. Основним засобом виробництва цих структур стали земельні ділянки, орендовані у дрібних власників.

Розвиток сільськогосподарських підприємств на інноваційних засадах, на наш погляд, можливо здійснити лише на основі покращення інвестиційного клімату. На інвестиційну привабливість значно впливає як загальний стан економіки країни, так й умови ведення бізнесу. Державою мають бути проведені реальні заходи, націлені на створення сприятливих умов розвитку всіх галузей агропромислового комплексу.

Використані джерела:

1. Про основні підсумки соціально-економічного розвитку Запорізької області [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://www.zoda.gov.ua/news/48947/pro-pidsumki-sotsialno-ekonomichnogo-rozvitku-zaporizkoji-oblasti-na-12.02.2020.html>
2. Андрєєва Л.О., Лисак О.І. Тебенко В. М., Інноваційна складова підприємницької діяльності в аграрній сфері *Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки)*. 2020. № 2(42). С. 92-101.
3. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики в Запорізькій області [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php>
4. Костецький Я.І. *Стратегія формування і розвитку аграрного сектору України: теорія і практика: монографія*. Тернопіль: ТНЕУ, 2017, 356 с.
5. Тебенко В.М. Інноваційна діяльність як вид підприємницької діяльності в аграрній сфері. Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва, торгівлі та біржової діяльності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2020. С. 217-219.

УДК 334.7

Усата Н.В., к.е.н., с.н.с.

ORCID ID 0000-0003-3997-1579

ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН
м. Київ, Україна

ВИКОРИСТАННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА ДЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УКРАЇНІ

JEL ID Q19

Належний рівень соціально-економічного розвитку аграрного сектору значною мірою залежить від впровадження інновацій у виробництво сільськогосподарськими підприємствами. Для формування інноваційного потенціалу необхідні значні обсяги капіталовкладень. Основною проблемою переходу сільськогосподарських товаровиробників на інноваційний шлях розвитку є недостатність фінансових ресурсів для впровадження сучасних технологій на рівні підприємства.

Одним із шляхів виходу із даної ситуації може бути державно-приватне партнерство (ДПП), яке передбачає собою вигідну довгострокову (від 5 до 50 років) співпрацю між державним та приватним партнерами шляхом об'єднання їхніх ресурсів та справедливого розподілу можливих ризиків для реалізації

інвестиційних проектів. Від такого об'єднання виграють і влада, і бізнес, відкриваються нові можливості для обох сторін. До того ж така співпраця дозволяє суттєво збільшити шанси на успіх при реалізації масштабних інвестиційних проектів.

Впровадження проектів ДПП сприяє створенню сприятливих умов для використання новітніх технологій та інновацій сільськогосподарськими товаровиробниками [1].

Основними перевагами використання механізму ДПП для приватного партнера є:

- залучення нових інвестицій у сільськогосподарську інфраструктуру;
- доступ до нових сфер бізнесу (сегментів ринку);
- забезпечення доступу для експортерів сільськогосподарської продукції на більшу кількість зовнішніх ринків;
- спрощення роботи з дозвільними структурами;
- можливість участі у державних та міжнародних програмах фінансування;
- можливість здійснення великих інвестиційних проектів;
- отримання кредитів під державні гарантії тощо.

В кінцевому рахунку ДПП забезпечує:

- конструктивний діалог і взаємодію між владою та бізнесом;
- розподіл ризиків при реалізації проектів;
- створення умов для використання новітніх технологій та впровадження інновацій;
- позитивний імідж у суспільстві [2; 3].

Узагальнення світового досвіду використання проектів ДПП та потреб вітчизняного виробництва дало підстави визначити основні пріоритетні напрями реалізації ДПП для впровадження інновацій у сільському господарстві, зокрема: будівництво, обслуговування та управління ринками для збуту сільськогосподарської продукції; розвиток виробничої інфраструктури; переробка сільськогосподарських відходів; будівництво та експлуатація мереж «холодних ланцюгів»; будівництво, експлуатація та управління зрошувальними системами тощо.

Отже, успішний зарубіжний досвід використання механізму ДПП є свідченням того, що його поширення в Україні зможе прискорити вирішення багатьох проблем у сільському господарстві, пов'язаних із реалізацією політики модернізації галузі та впровадженням інновацій аграрними виробниками.

Використані джерела:

1. Усата Н.В. Основні перешкоди розвитку державно-приватного партнерства в Україні. *Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ*: зб. тез доп. IV Всеукр. наук.-практ. конф., 25 берез. 2020 р. Херсон:ДВНЗ «ХДАУ», 2020. С132-134.

2. Нед Уайт. Можливості для ДПП у сільському господарстві в Україні. URL: <http://ppp-ukraine.org/wpcontent/uploads/2014/01/1.-Ned-White-Opportunities-for-Agr.-PPPs-in-Ukraineukr.pdf>.

3. Усата Н.В. Особливості розвитку державно-приватного партнерства. *Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 01 листоп. 2019 р. Полтава: РВВ ПДАА, 2019. С.21-23.

УДК 636:631.1.016

Яців С.Ф. к.е.н., доцент

ORCIDID: 0000-0002-5242-7845

Львівський національний аграрний університет
м. Львів

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ М'ЯСНОГО СКОТАРСТВА УКРАЇНИ

JEL ID Q 12, Q 13

Постановка проблеми. Виробництво яловичини і телятини є важливою складовою формування пропозиції м'ясопродуктів в Україні й у світі загалом. Це пов'язано з особливою роллю великої рогатої худоби в історії людства, високою її здатністю перетворювати грубі корми у високоякісний білок. Слід відзначити й високу споживчу цінність яловичини, яка популярна завдяки своїм смаковим якостям і кулінарним властивостям (Вдовиченко Ю. В., Вороненко В. І., Найдьонова В. О., Омельченко Л. О., 2012, с. 10).

Разом з тим в Україні м'ясне скотарство залишається найпроблемнішою з основних тваринницьких галузей. Якщо в молочному скотарстві та свинарстві намітилися певні позитивні зрушення, особливо в сільськогосподарських підприємствах, доволі значимим є прогрес у птахівництві, то м'ясне скотарство продовжує деградувати. Вітчизняна яловичина поступається в конкуренції іншим видам м'яса на внутрішньому ринку, доволі невеликими в останні роки були обсяги її експорту. У зв'язку з цим актуальним є визначення перспективного місця м'ясного скотарства у вітчизняній аграрній економіці з урахуванням процесів, що відбуваються на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Результати. В жодній європейській країні не спостерігається стійкої тенденції до нарощування виробництва яловичини і телятини. Лише в Ірландії на них припадає більше половини загального обсягу виробництва м'яса, в усіх інших країнах цей показники значно нижчий. У частині країн Східної Європи виробництво яловичини є відносно стабільним (у тому числі в сусідніх Білорусі, Польщі та Російській Федерації), в інших – зменшується. Варто відзначити, що в окремих східноєвропейських країнах (Словаччині, Чехії,

Румунії, Болгарії, Угорщині) зменшується й загальне виробництво м'яса, що, однак, не сприймається як загроза їх продовольчій безпеці.

В умовах глобалізації спостерігаються певні зміни в розміщенні та структурі виробництва м'яса. Чимало європейських країн є потужними експортерами яловичини і телятини, займаючи доволі високі місця у світових рейтингах як їх експортерів, так і імпортерів. Цілком природно, що ці процеси поширюються й на Україну, тому, не варто вбачати надмірну загрозу національним інтересам у згортанні вітчизняного м'ясного скотарства.

З іншого боку, звісно, бажаним було би повніше використання потенціалу м'ясного скотарства в нашій країні. Економічно доцільним розвиток м'ясного скотарства в підприємствах у сучасних реаліях може стати лише завдяки зниженню собівартості приросту великої рогатої худоби, що можливе у випадку розведення в сільськогосподарських підприємствах м'ясних порід великої рогатої худоби зі застосуванням відповідних технологій. Найприйнятнішою є система безприв'язного пасовищного утримання худоби. При раціональній організації виробництва це не потребуватиме значних енергетичних і трудових затрат, капітальних вкладень (Микитюк В. М. 2012, с.331; Місюк М. В. : 2013, с. 123; Шуст О. А. 2014, с. 14).

Відгодівельне поголів'я в літній період повинно знаходитися на пасовищах, адже собівартість кормової одиниці пасовищних трав у кілька разів нижча, аніж сіяних однорічних і багаторічних, зернових кормів. Високопродуктивні породи великої рогатої худоби м'ясного напрямку продуктивності за оптимальних умов годівлі забезпечують середньодобові прирости не нижче 1000 г, що також виступає потужним фактором зниження собівартості яловичини.

Вчені зазначають, що існуюча система цін у тваринницькій галузі не стимулює до збільшення виробництва і покращення якості худоби, підвищення продуктивності праці та залучення інвестицій . Протягом останніх років спостерігалася тенденція до підвищення закупівельних цін на продукцію тваринництва, однак вона не змогла компенсувати втрат ресурсного потенціалу, який галузь зазнала у попередні роки.

Неспроможність вітчизняних виробників у достатній мірі задовольняти суспільні потреби у тваринницькій продукції стимулює збільшення її імпорту. Тому важливим завданням є недопущення різкого зростання частки імпорту в забезпеченні країни продуктами харчування тваринницького походження, поступове розширення експортних можливостей національних виробників. В умовах членства України у Світовій організації торгівлі вирішувати цю проблему доведеться не адміністративними методами, а через підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на основі удосконалення технології її виробництва.

Основи ефективного розвитку тваринництва повинні базуватися на розробленні комплексної програми виходу із кризової ситуації даної галузі в залежності від стану економіки, продовольчої безпеки населення, ефективності

капітальних вкладень, поліпшення селекційно-племінної роботи, розвитку зооінженерно-ветеринарної служби, системи агросервісного обслуговування виробників, відновлення поголів'я великої рогатої худоби, поліпшення її породного складу і племінних якостей, поглиблення спеціалізації господарств на виробництві окремих видів тваринницької продукції, поліпшення системи утримання і годівлі тварин. М'ясне скотарство упродовж тривалого часу забезпечувало найбільшу частку в загальному обсязі виробленого в Україні м'яса. Однак у даний час його позиції погіршилися. Виробничий цикл у цій галузі найбільш тривалий, що обумовлює повільний обіг коштів, високий термін окупності інвестицій. Тому порівняно з іншими галузями м'ясне скотарство відзначається чи не найнижчою інвестиційною привабливістю.

Слід одразу зазначити, що розведення м'ясних порід великої рогатої худоби в господарствах населення малоперспективне. Частина селянських сімей ще готова утримувати дійних корів, розраховуючи на регулярний дохід від реалізації молока та молочної продукції. Однак важко сподіватися на їх готовність інвестувати у вирощування м'ясного поголів'я, де максимального результату слід буде чекати до двох років.

Утримання великої рогатої худоби м'ясних порід у великих масштабах може бути організоване сільськогосподарськими підприємствами. Для цього їм потрібні значні площі природних кормових угідь. Однак у великотоварному сільськогосподарському виробництві склалася така структура землекористування, в якій домінують орні землі. Чимало підприємств, орендуючи великі площі ріллі, узагалі не використовують пасовищ. Це обмежує число суб'єктів господарювання, здатних розвивати спеціалізоване м'ясне скотарство з пасовищним утриманням тварин. Стійлове ж утримання упродовж року суттєво збільшує витрати на їх годівлю. На окремих територіях для вирішення цієї проблеми сільськогосподарські підприємства могли б орендувати масиви природних кормових угідь, що закріплені за господарствами населення, але через зменшення поголів'я худоби використовуються ними недостатньо. У перспективі розвитку галузі сприяла б реалізація програми залуження деградованих і малопродуктивних ділянок ріллі. Такі програми реалізують у багатьох розвинутих країнах, однак для цього потрібні значні фінансові витрати, погодження трансформації угідь з власниками земельних паїв.

Чинником, який безпосередньо впливає на розвиток м'ясного скотарства, є попит на його продукцію, який в Україні є відносно низький. М'ясопереробні підприємства з міркувань здешевлення продукції частково замінюють використання яловичини в рецептурі свої виробів свининою та м'ясом птиці. У населення не сформувалося традицій споживання елітних страв з високоякісної яловичини (Копитець Н. Г. 2014, с. 86-87; Угнівенко А. М. 2015, с. 409).

Ця обставина гальмує поширення в сільськогосподарських підприємствах спеціалізованих м'ясних порід великої рогатої худоби і, зважаючи на

соціально-економічне становище в країні, на швидке зростання внутрішнього попиту на яловичину розраховувати не варто.

Певною мірою українські виробники можуть розраховувати на зовнішній попит – на розширення експорту продукції яловичини. В останні роки обсяг її експорту був доволі невеликим – 18-19% від загального обсягу виробництва. Знецінення гривні відносно основних світових валют сприяло підвищенню конкурентоспроможності українських товарів, у тому числі агропродовольчих, на зовнішніх ринках. Втім, зважаючи на жорстку конкуренцію на світовому ринку м'яса, на високі вимоги до якості м'ясної продукції на основних його сегментах, йдеться лише про появу певних додаткових можливостей у сфері експорту яловичини. Реалізувати ці додаткові можливості зможуть насамперед великі сільськогосподарські підприємства, в яких м'ясне скотарство – одна з основних галузей.

Висновки. Заохотити сільськогосподарські підприємства, зокрема великі, інвестувати в розвиток м'ясного скотарства можна через зміни в системі державної підтримки аграрного виробництва. За рахунок державної підтримки можна пригальмувати і навіть призупинити деградацію м'ясного скотарства. Однак через відсутність коштів для застосування достатньо вагомих важелів такої підтримки у найближчі роки матиме місце зменшення відгодівельного поголів'я і обсягів виробництва приросту великої рогатої худоби в усіх категоріях господарств. Доволі ймовірний варіант – подальше перетворення м'ясного скотарства в доповнюючу галузь при молочному скотарстві. Такий сценарій очікується насамперед у господарствах населення. Виробництво ними яловичини залежатиме насамперед від наявності сільських сімей, котрі продовжуватимуть утримувати молочних корів, та від їх ресурсних можливостей відгодовувати приплід цих корів до вищих вагових кондицій. У господарствах населення домінуватимуть молочні та молочно-м'ясні породи великої рогатої худоби, що не сприяє розвитку м'ясного скотарства.

Використані джерела:

1. Вдовиченко Ю.В., Вороненко В.І., Найдьонова В.О., Омельченко Л.О., 2012.М'ясне скотарство в степовій зоні України: монографія .Нова Каховка : ПИЕЛ ,308.
2. Копитець Н.Г. 2014.Перспективи розвитку ринку м'яса в Україні .Розвиток аграрного сектору в умовах трансформаційних змін: *Матеріали Шостої міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених* . 84-88.
3. Микитюк В. М. 2012.Відродження галузі скотарства в умовах ринкових трансформацій: монографія. Житомир ЖНАУ, . 508.
4. Місюк М. В.: 2013.Формування та розвиток регіонального ринку продукції скотарства : монографія. Херсон. 344 .
5. Угнівенко А. М. 2015.Причини, які стримують розвиток м'ясного скотарства в Україні, та напрямки його зростання. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України.*

Серія : Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва.205. 398-411.

6. Шуст О. А. 2014. Організаційно-економічні засади функціонування м'ясного скотарства в Україні .*Економіка АПК*. 6. 10-15.

УДК 338:620.91

Kateryna Yankovska, PhD,
ORCID ID 0000-0001-7371-1178
Lwowski Narodowy Uniwersytet Rolniczy
Lwów
Zygmunt Kački, dr hab., prof.
Uniwersytet Wrocławski
Wrocław

POTENCJAŁ BIOMASY Z UŻYTKOW ZIELONYCH POLSKI

JEL Q42

W ostatnich latach energia odnawialna stała się integralną częścią globalnego rynku energii. Europa od dawna próbuje zastąpić tradycyjną energię odnawialną obowiązującymi przepisami. Głównymi problemami korzystania z tradycyjnych źródeł energii (ropa, gaz i węgiel) jest wyczerpywanie się kopalnych surowców i narasta potrzeba znalezienia nowych metod i surowców do produkcji energii. Dodatkowo wykorzystanie tradycyjnych zasobów energetycznych prowadzi do poważnych konsekwencji środowiskowych i przyczynia się do globalnego ocieplenia klimatu oraz zanieczyszczenie środowiska (Dobrowolski, 2020).

Rosnące obciążenie środowiska naturalnego spowodowane przez człowieka oraz zaostrzenie problemu bezpieczeństwa środowiska wymagają radykalnej zmiany polityki w tym obszarze i zapewnienia zrównoważonego rozwoju gospodarki, energii i ekologii. Rozwiązanie tego problemu jest możliwe poprzez optymalizację struktury bilansu energetycznego państwa i jego regionów, w których największy możliwy udział powinny mieć źródła energii pochodzące z odnawialnych źródeł energii i paliw alternatywnych. Jednym z nich jest biomasa.

Szczególną rolę może odegrać biomasa roślinna powstająca na użytkach zielonych, łąkach i pastwiskach stanowiących półnaturalne układy ekologiczne powszechne w umiarkowanych szerokościach geograficznych. Wykorzystanie biomasy pochodzącej z różnych surowców roślinnych lub ich pochodnych jako źródła energii w Unii Europejskiej i innych krajach świata zaczyna odgrywać ważną rolę (Lipińska, Kurzepa, Kościuk, 2007, s.107-119). Obecnie wprowadzenie nowoczesnych technologii ciągłej produkcji energii z biomasy jest ważnym warunkiem rozwiązania problemów związanych z zaopatrzeniem na energię. W związku z tym badanie oceny potencjału energetycznego biomasy z łąk i pastwisk

oraz jej wykorzystania jako źródła energii staje się niezwykle istotne (Jarosz, Z, 2017, s.81-92).

Łąki to jedne z najcenniejszych ekosystemów ze względu na bogactwo gatunkowe flory i fauny. Pełnią w przyrodzie ważne funkcje klimatyczne, hydrologiczne, ochronne, filtracyjne i fitosanitarne, krajobrazowe i estetyczne czy biocenotyczne – stanowiąc ostoję dla wielu gatunków roślin i zwierząt, często rzadkich i chronionych (Grzegorzczak, 2016, s.19-32).

W celu ich właściwej ochrony konieczne jest stosowanie zabiegów takich jak koszenie i/lub prowadzenie wypasu bydła. Od roku 2005 w Polsce notuje się duży spadek powierzchni łąkowych. Są one przekształcane na pola uprawne lub też zaprzestaje się ich użytkowania, co powoduje istotne zmiany w strukturze i bogactwie gatunkowym prowadząc w wyniku sukcesji do ich zaniku, w warunkach Europy ulegają przekształceniu w zbiorowiska leśne lub zaroślowe. Aby temu zapobiec szczególnie cenne przyrodniczo obszary zbiorowisk obejmuje się programem Natura 2000, a rolnicy otrzymują wsparcie finansowe w celu utrzymania zbiorowisk łąkowych. Jednak ze względu na spadek pogłowia bydła pozyskana biomasa bardzo często nie jest wykorzystywana (Biega, Czarnecka, Trojanowska-Olichwer, Macior, Swacha, Meserszmit, Kącki, 2014, 45-56).

Przypuszcza się, że w perspektywie krótkofalowej rozwój rolnictwa energetycznego wymusi w Polsce wykorzystanie od 1,5 mln do 2 mln gruntów (Zdzisław, 2014). Długofalowo rolnictwo energetyczne zapewni wsi polskiej włączenie się w jeden z wielkich obszarów innowacyjności gospodarki w ogóle.

Trwałe użytki zielone (TUZ) w Polsce zajmują obecnie około 20% powierzchni użytków rolnych, tj. 3271 tys. ha. Zwiększony udział trwałych użytków zielonych na ogół występuje w gospodarstwach położonych w rejonach o słabszych gruntach, w dolinach rzek, na pojezierzach i w rejonach podgórskich.

Biomasa z trwałych użytków zielonych może być wykorzystana jako alternatywne źródło energii w Polsce. Z danych ekspertyzy Instytutu Melioracji i Użytków Zielonych (IMUZ) wykonanej dla Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, wynika, iż z trwałych użytków zielonych (w zależności od poziomu intensyfikacji produkcji), bez szkody dla produkcji pasz można rocznie pozyskać na cele energetyczne od ok. 2,3 do ok. 3,4 mln ton biomasy, z czego 40% z łąk nieużytkowanych. Z biomasy tej rocznie można wyprodukować od 1,1 do 1,7 mld m³ biogazu (Mikołajczak, Wróbel, Jurkowski, 2009, s.139-155). W ostatnich latach w Polsce średnio około 20% powierzchni trwałych użytków zielonych jest nieużytkowane (Alberski, Olszewska, Bałuch-Małecka, Kurzeja, 2015, s.7-16).

Ogromną zaletą tych użytków jest możliwość wykorzystania do produkcji pasz z terenów nie nadających się do uprawy roślin polowych (Kostuch, Pajdzilk, 2013). Na większości niżowych użytków zielonych w runi dominują trawy (ok. 65% plonu), następnie rośliny dwuliścienne (ziola i chwasty – ok. 30%) oraz rośliny bobowate (ok. 5%) (Weiland, 2010, s. 849-860). W runi użytków w siedliskach wilgotnych i mokrych znaczny udział mają gatunki zaliczane do roślinności szuwarowej (przeważnie turzyce). Bogactwo florystyczne występujących zbiorowisk roślinnych

jest kształtowane zarówno warunkami siedliskowymi, jak i intensywnością użytkowania oraz nawożenia. Energia odnawialna jest przyjaznym dla środowiska niewyczerpalnym źródłem energii, które nie zmienia struktury funkcjonalnej Ziemi i zapewnia możliwość zmniejszenia obciążenia bazy zasobów i ogólnego zużycia zasobów, a tym samym przyczynia się do przewyciężenia ubóstwa i promowania odpowiedzialnej konsumpcji.

Pozytywny trend w kierunku intensywniejszego wykorzystania odnawialnych źródeł energii obserwuje się również w Polsce.

Polska zajmuje trzecie miejsce w UE pod względem powierzchni użytków rolnych i ma duży obszar gruntów ornych, potencjał ten można wykorzystać do uprawy roślin energetycznych w celu dalszej konwersji, na przykład - biogaz.

Gospodarka jest obecnie obszerna, o czym świadczą niskie plony, a ze względu na zmniejszenie bydła siano często nie jest używane, można argumentować, że produkcja biogazu z odpadów organicznych jest właściwa, co rozwiązuje problem unieszkodliwiania odpadów. Jedną z cech wykorzystania biomasy z trwałych łąk (łąk i pastwisk) jest ich niski koszt w porównaniu z biomasą, która podlega specjalnej uprawie.

Doświadczenie w użytkowaniu łąk i pastwisk pokazuje, że przy niskich kosztach ich poprawy (nawożenie, napowietrzanie, tworzenie optymalnej struktury trawy itp.) Może znacznie zwiększyć ich wydajność. Ponadto stosunek wzrostu plonu do kosztów poniesionych na łąkach i pastwiskach jest znacznie lepszy niż w przypadku uprawy biomasy w rolnictwie. Dlatego bardziej celowe jest tworzenie pól uprawnych i wykorzystanie części wyprodukowanej zielonej masy do celów energetycznych.

Bibliografia:

1. Dobrowolski, D. 2020. *Świat a zmiany klimatyczne*, Centrum Edukacji Obywatelskiej.
2. Lipińska, H., Kurzepa, K., Kościak S. 2007. Niewykorzystywane gospodarczo trwałe użytki zielone w powiecie chełmskim jako potencjał do produkcji biomasy na cele energetyczne, *Łąkarstwo w Polsce (Grassland Science in Poland)*, 20, 107-119.
3. Jarosz, Z. 2017. Potencjał energetyczny biomasy roślinnej i możliwości wykorzystania do celów energetycznych. *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie Problemy Rolnictwa Światowego*. 17 (XXXII), zeszyt 2, 2017: 81-92.
4. Grzegorzczak, S. 2016. Użytkowanie ekosystemów trawiastych a kształtowanie środowiska. *Zeszyty Problemowe Postępów Nauk Rolniczych*. 586. 19-32.
5. Biega, B., Czarnecka, M., Trojanowska-Olichwer, A., Macior, A., Swacha, G., Meserszmit, M., Kącki, Z. 2014. Ochrona bioróżnorodności łąk a możliwości produkcji biogazu z biomasy łąkowej. W: *Interdyscyplinarne zagadnienia w*

inżynierii i ochronie środowiska Red. T.M. Traczewska, B. Kaźmierczak. Wrocław. Ofic. Wydaw. PWroc. 4. 45-56.

6. Zdzisław, Ginalski. 2014. Substraty dla biogazowni rolniczych, CDR O/Radom.

7. Mikołajczak, J., Wróbel, B., Jurkowski, A. 2009. Możliwości i bariery w produkcji biogazu z biomasy trwałych użytków zielonych w Polsce. *Woda-Środowisko-Obszary Wiejskie*, 9, 2(29), 139-155.

8. Alberski, J., Olszewska, M., Bałuch-Małecka, A., Kurzeja, M. 2015. Wartość energetyczna biomasy z użytkowanych ekstensywnie łąk Warkalsko-Trojańskich. *Łąkarstwo w Polsce*. 18. 7-16.

9. Kostuch, R., Pajdzilk, J. 2013. Rola Trwałych Użytków Zielonych. *Małopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Karniowicach*.

10. Weiland, P. 2010. Biogas production: current state and perspectives. *Appl Microbiol Biotechnol*, 85. 849-860.

ЗМІСТ		Ст.
<i>Секція 1</i>		
Теоретичні аспекти ефективності використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств		
<i>Черевко Г., Черевко І., Ślusarz G.</i>	ВИРОБНИЧІ РЕСУРСИ ПІДПРИЄМСТВ У ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕОРІЇ – СУЧАСНІ ВИКЛИКИ	3
<i>Черевко Г.В., Грисьо М.В.</i>	ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	6
<i>Гнатишин Л. Б., Прокопишин О. С.</i>	ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ	8
<i>Грицаєнко Г.І., Грицаєнко І.М.</i>	ІНВЕСТИЦІЇ В ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ ЯК СУЧАСНА ВИМОГА ФОРМУВАННЯ АГРАРНОГО РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	11
<i>Грицаєнко М.І.</i>	РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В ФОРМУВАННІ ТА ВИКОРИСТАННІ АГРАРНОГО РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	14
<i>Добровольська Е.В.</i>	РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	18
<i>Зеліско Н.Б.</i>	ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА ЧИННИКИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ	21
<i>Клейнота.О.І</i>	ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	25
<i>Колодійчук В. А.</i>	МОДЕЛІ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ ОРГАНІЗАЦІЇ	28
<i>Магійович Р.І., Магійович І.В.,</i>	ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	32
<i>Місюк М.В., Місько А.М.</i>	СТАН МОЛОКОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ ТА ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДХОДУ КОРМОВИРОБНИЦТВА	34

<i>Мовилэ И. В.</i>	ЭФФЕКТИВНОСТЬ РАБОЧЕЙ СИЛЫ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ	37
<i>Оліщук П.О.</i>	ЩОДО ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО КООПЕРАТИВУ	41
<i>Похиленко Н.М.</i>	ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ	43
<i>Сидоренко Є.В.</i>	ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	47
<i>Сиротюк Г.В., Іванів І.І., Власова Г.В.,</i>	ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	50
<i>Сусленко А.</i>	ОЦЕНКА ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА В АГРОПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ СФЕРЕ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА В КОНТЕКСТЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ	53
<i>Сушарник Я. А</i>	КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТВАРИННИЦТВА: НАПРЯМИ ВПЛИВУ ТА ФАКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ	59
<i>Туркот О.А.</i>	ЩОДО ОБРАННЯ ВИДУ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ ПРИ ДЕРЖАВНІЙ РЕЄСТРАЦІЇ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	62
<i>Sova Olena</i>	RESOURCE POTENTIAL OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR	64
<i>Voinycha L., Dubnevych Y.</i>	IMPACT OF THE FOURTH INDUSTRIAL REVOLUTION ON AGRICULTURE AND FOOD SYSTEMS	66
Секція 2		
Методичні і методологічні аспекти ефективності використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств		
<i>Berezivskyy Z. P., Berezivska O. Y.</i>	INNOVATIVE PROCESSES IN THE AGROINDUSTRIAL COMPLEX OF THE LVIV REGION	69
<i>Василина О.Р.</i>	ПЕРЕВАГИ КООПЕРАЦІЇ ОРГАНІЧНИХ ВИРОБНИКІВ	71
<i>Войничка Л. Й.</i>	ТРУДОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ: АНАЛІЗ ТА ШЛЯХИ	74

	ТРАНСФОРМАЦІЇ	
<i>Гайбура Ю. А.</i>	МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ОЦІНКИ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА	77
<i>Zelisko N.B., Bulyk O.B.</i>	METHODICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF EFFICIENCY OF USE OF RESOURCE POTENTIAL OF AGRICULTURAL ENTERPRISES	80
<i>Колач С.М.</i>	ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	83
<i>Михалюк Н.І.</i>	ВНУТРІШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	85
<i>Педченко Г.П.</i>	СУЧАСНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	88
<i>Сиротюк Г.В., Сиротюк С.В., Янковська К.С.</i>	ОЦІНКА ЕНЕРГЕТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ БІОМАСИ	91
<i>Станько Т.М.</i>	РЕАЛІЗАЦІЯ БІОЕНЕРГЕТИЧНИХ ПРОЄКТІВ У КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ	93
<i>Шурпенкова Р.К., Іваницька Г.Б.</i>	РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	96
Секція 3		
Практичні аспекти ефективного використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств		
<i>Болтянська Л.О.</i>	СУЧАСНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ САДІВНИЦТВА	100
<i>Завадських Г.М.</i>	СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ	103
<i>Зеліско Н.Б., Іваницька Г.Б.</i>	МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ФУНКЦІЇ НА МІКРОРІВНІ	106
<i>Зозулюк Н.О.</i>	ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	109

<i>Колодійчук І. А.</i>	ПРОСТОРОВЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	113
<i>Kolodiy A. V.</i>	STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF THE PENSION BENEFITS SYSTEM AS A COMPONENT OF THE SOCIAL INSURANCE SYSTEM IN UKRAINE	116
<i>Markovych N. V.</i>	PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN LVIV REGION	118
<i>Немчук П.В.</i>	ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА РЕГІОНІВ	121
<i>Сиротюк С.В., Сиротюк Г.В., Янковська К.С.</i>	ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ВІДНОВЛЮВАНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ У ПРОЦЕСАХ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА	124
<i>Східницька Г. В.</i>	ПЕРЕВАГИ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ У ФІНАНСОВОМУ СЕКТОРІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА	127
<i>Тебенко В.М.</i>	ІННОВАЦІЙНИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ ЯК ФАКТОР СТАБІЛІЗАЦІЇ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА	131
<i>Усата Н.В.</i>	ВИКОРИСТАННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА ДЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УКРАЇНІ	134
<i>Яців С.Ф.</i>	ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ М'ЯСНОГО СКОТАРСТВА УКРАЇНИ	136
<i>Yankovska K., Kaccki Z.</i>	POTENCJAŁ BIOMASY Z UŻYTKOW ZIELONYCH POLSKI	140

Наукове видання

**«ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ»**

Матеріали

X Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
приуроченої 165-річчю Львівського національного аграрного університету і
120-річчю присвоєння йому статусу Академії

2-4 червня 2021 р.

Проблематика 2021

**«ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ»**

Підписано до друку 4.06.2021. Формат 60x84/8
Папір офсетний. Друк різнографія
Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 9,68
Наклад 50 пр.

ТзОВ «Галицька видавнича спілка»
вул. Туган-Барановського, 24, м. Львів, 79005
тел. (032)276-37-99
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 198

Віддруковано:
СПД ФОП Марусич М.М.
м. Львів, пл. Князя Я. Осмомисла, 5/11
тел./факс: (032)261-51-31
e-mail: interprint-m@ukr.net